

Karlova Univerzita v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Lumír Bareš

DĚDĚNÍ ZE ZÁVĚTI

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): únor 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27.02.2014 _____

Mgr. Lumír Bareš

Rád bych touto formou vyjádřil poděkování vedoucímu rigorózní práce, prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. za vedení a veškerou pomoc se zpracováním rigorózní práce. Dále bych chtěl poděkovat celé mé rodině, která mne výrazně podporovala.

ÚVOD	6
1 Dědické právo z obecného hlediska	8
1.1 Právní úprava dědického práva	8
1.2 Zásady a funkce dědického práva	10
1.3 Pojmosloví dědického práva	13
2 Historický exkurz do právní úpravy dědění ze závěti	15
2.1 Závěť v římském právu	15
2.2 Právní úprava závěti na našem území před rokem 1811	18
2.3 Právní úprava závěti na našem území od roku 1811	20
2.4 Závěť v občanském zákoníku z roku 1950	24
2.5 Právní úprava závěti dle občanského zákoníku z roku 1964	26
3 Předpoklady dědění	28
3.1 Smrt zůstavitele podle OZ a NOZ.....	28
3.1.1 Prokázání smrti	30
3.2 Existence pozůstalosti podle OZ a NOZ.....	32
3.3 Způsobilý dědic podle OZ a NOZ.....	34
3.3.1 Absolutní dědická způsobilost	35
3.3.2 Relativní dědická způsobilost a dědická nezpůsobilost.....	36
3.4 Dědické tituly podle OZ a NOZ.....	37
3.4.1 Dědická smlouva.....	38
3.4.2 Dědění ze závěti.....	39
3.4.3 Dědění ze zákona	40
3.5 Přijetí či odmítnutí dědictví podle OZ a NOZ	41
4 Závěť	43
4.1 Pojem a význam závěti podle OZ a NOZ	43
4.2 Předpoklady platnosti závěti podle OZ a NOZ.....	44
4.2.1 Předpoklady platnosti závěti podle OZ.....	44
4.2.2 Předpoklady platnosti závěti podle NOZ.....	45
4.2.3 Způsobilý zůstavitel	46
4.2.4 Náležitosti vůle a jejího projevu	48
4.3 Formy závěti podle OZ a NOZ	50
4.3.1 Holografní závěť	51
4.3.2 Allografní závěť.....	52
4.3.3 Závěť formou veřejné listiny	55
4.3.4 Mimořádné testamenty	56
4.4 Obsah závěti podle OZ a NOZ.....	57
4.4.1 Zřízení nadace a nadačního fondu	59
4.5 Dědická substituce podle OZ a NOZ	60
4.5.1 Ustanovení náhradního dědice.....	61
4.5.2 Svěrenecké nástupnictví	62
4.6 Vedlejší doložky podle OZ a NOZ	63
4.6.1 Zřízení věcného břemene podle OZ.....	64
4.6.2 Vykonavatel závěti	65
4.6.3 Správce dědictví podle OZ a NOZ	65
4.6.4 Podmínky v závěti	66
4.6.5 Doložení času.....	67

4.6.6	Příkaz	68
4.7	Vydědění podle OZ a NOZ	69
4.7.1	Vydědění podle OZ.....	69
4.7.2	Vydědění podle NOZ.....	71
4.7.3	Ochrana nepominutelného dědice.....	71
4.8	Zrušení závěti podle OZ a NOZ.....	74
5	Související instituty dědického práva zaváděné NOZ	77
5.1	Vztah závěti a dědické smlouvy.....	77
5.2	Vztah závěti a odkazu	80
5.3	Odmítnutí, zřeknutí se a vzdání se dědictví	82
6	Dědění ze závěti v SRN.....	85
6.1	Dědické právo v SRN.....	85
6.1.1	Dědění ze závěti.....	85
	ZÁVĚR	91
	SEZNAM ZKRATEK	95
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	96
	Název práce	101
	RESUMÉ	102
	ABSTRAKT	103
	ABSTRACT.....	104

ÚVOD

Téma rigorózní práce *Dědění ze závěti* bylo zvoleno s ohledem na jeho aktuálnost a všednodennost v běžném životě většiny lidí a z důvodu nemalých změn v právní úpravě dědického práva obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jako „NOZ“).

Dědické právo prošlo s ohledem na přijetí NOZ rozsáhlými změnami, které se v mnohém vrací k *Všeobecnému občanskému zákoníku* z roku 1811 a které jdou ruku v ruce s jednou ze základních rekodifikačních zásad – zásadou autonomie vůle. Příkladem většího respektu k vůli zůstavitele je znovuzavedení dědických smluv, institutu odkazu, svěřeneckého náhradnictví apod. Avšak z důvodu omezených rozsahových možností práce byl zvolen jako její předmět zejména institut dědění ze závěti, který autor práce považuje za jeden z nejdůležitějších institutů dědického práva.

Primárním cílem práce je analýza právní úpravy dědění ze závěti obsažené v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. (dále též jako „OZ“) a právní úpravy obsažené v NOZ a jejich vzájemná komparace se zaměřením na formální a obsahové náležitosti závěti. Práce si neklade za cíl poskytnout komplexní analýzu právní úpravy dědění ze závěti obsažené v NOZ, nýbrž pojednat o nejdůležitějších změnách oproti právní úpravě účinné do 31. 12. 2013. Sekundárním cílem práce je komparace právní úpravy dědění ze závěti v České republice a právní úpravy ve Spolkové republice Německo, kdy se autor práce bude snažit poukázat na základní odlišnosti v obou právních řádech a v rámci úvah *de lege ferenda* se pokusit v případných rozdílnostech najít možnou inspirativní úpravu. Autor zvolil pro komparaci právní úpravu Německa z důvodu toho, že obě právní kultury lze považovat za podobné s významným kusem společné historie, a z důvodu četnosti styku s německou právní úpravou u nás způsobené sousední polohou obou států.

V práci budou využity analyticko-syntetické, komparativní, interpretační metody a metody abstrakce. Autor bude čerpat jak z primárních, tak sekundárních zdrojů, kdy bude analyzovat kromě samotných textů právních předpisů také komentáře a judikaturu k OZ, která bude v mnohém použitelná i v budoucnu za účinnosti NOZ. Judikatura aplikující NOZ v době zpracování práce neexistuje.

Práce je členěna do šesti kapitol 1) Dědické právo z obecného hlediska, 2) Historický exkurz do právní úpravy dědění ze závěti, 3) Předpoklady dědění, 4) Závěť 5) Související instituty dědického práva zaváděné NOZ a 6) Dědění ze závěti v SRN. Největší pozornost bude soustředěna na čtvrtou kapitolu, která pojednává o hlavním tématu práce, které dalo taktéž název práci samé.

Po seznámení s funkcí, zásadami a pojetím dědického práva z obecného hlediska v první kapitole bude autor práce věnovat prostor v textu i historickému vývoji, neboť má za to, že bez pochopení historických souvislostí nelze zcela porozumět právnímu institutu dědění ze závěti. Kapitola třetí se bude zabývat obecnými předpoklady dědění, přičemž kapitola čtvrtá důkladně pojedná již o samotné závěti, kdy nejprve bude objasněn její pojem, následně formální a obsahové náležitosti včetně vedlejších doložek závěti, posléze bude pojednáno o nepominutelném dědici a vydědění, okrajově se také narazí na správu dědictví a bude seznámeno s možnými způsoby zrušení pořízené závěti. Kapitola pátá se bude ve stručnosti zabývat vztahem závěti a vybranými nově zavedenými instituty v NOZ. Poslední kapitola pojedná o právní úpravě dědění ze závěti v Německu. Jednotlivé kapitoly práce budou obsahovat zprvu pojednání o právní úpravě vztahující se k tématu dané kapitoly obsažené v OZ a posléze srovnání s úpravou dle NOZ.

Rigorózní práce vychází z právní úpravy podle stavu k 1.1.2014

1 Dědické právo z obecného hlediska

1.1 Právní úprava dědického práva

Dědické právo se řadí do práva soukromého a tvoří pododvětví práva občanského. V objektivním smyslu jej chápeme jako souhrn právních norem upravujících přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na další subjekty a související právní vztahy. V subjektivním smyslu je právem konkrétního subjektu stát se dědicem po zůstaviteli.¹ Subjektivní dědické právo je právem majetkovým, absolutním a působícím erga omnes. Ústavní základ je dán čl. 11 odst. 1 LZPS, který říká, že „každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“

Do 31. 12. 2013 byla hmotněprávní úprava obsažena v OZ, a to v části sedmé - v § 460 až § 487, a v přechodných ustanoveních v § 873 OZ. Část sedmá byla rozdělena do šesti hlav.

S účinností ke dni 1. 1. 2014 je nahrazena úprava v OZ novým občanským zákoníkem, který zásadně mění úpravu dědického práva. Dědickému právu je v NOZ věnován větší rozsah. Nová právní úprava také znovu zavádí některé instituty, jež znal Všeobecný zákoník občanský (dále též jako „ABGB“), jak bude popsáno v další kapitole. NOZ se dělí do pěti částí, přičemž dědické právo je obsaženo v části třetí nesoucí název *Absolutní majetková práva*. Hlava třetí je pojmenována jako Dědické právo a jsou jí věnovány § 1475 až § 1720 NOZ. Hlava třetí je rozdělena na osm dílů, a to 1. *Právo na pozůstalost*, 2. *Pořízení pro případ smrti*, 3. *Odkaz*, 4. *Zákonná posloupnost*, 5. *Povinný díl. Započtení na povinný díl a na dědický podíl*, 6. *Právo některých osob na zaopatření*, 7. *Přechod pozůstalosti na dědice* a 8. *Zcizení dědictví*. Dědickému právu se věnují taktéž přechodná ustanovení, a to § 3069 až § 3072 NOZ.

Dědické právo v NOZ více respektuje svobodnou vůli zůstavitele a dává mu více možností, jak ovlivnit rozdělení majetku po jeho smrti. Např. oproti úpravě v § 478 OZ

¹ Blíže FIALA, J. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 433.

je dle NOZ možné připojit k závěti podmínky a další vedlejší doložky či uzavřít s dědici dědickou smlouvu nebo majetek pro případ smrti darovat.²

Podle § 3069 NOZ se při dědění použije právo platné v den smrti zůstavitele. Další přechodné ustanovení § 3070 NOZ však činí z tohoto obecného pravidla výjimku, neboť říká, že pokud zůstavitel do 1. 1. 2014 učinil některé pořízení pro případ smrti, které sice odporovalo tehdy účinnému OZ, ale normám NOZ již vyhovuje, pak bude takové pořízení považováno za platné, a to včetně vedlejších doložek. Podmínkou však je, aby zůstavitel zemřel po účinnosti NOZ. Ustanovení § 3071 NOZ pojednává o to, že „uzavřel-li zůstavitel smlouvu o zřeknutí se dědictví přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona a zemřel-li po dni nabytí účinnosti tohoto zákona, považuje se smlouva za platnou.“ Obdobné pravidlo je obsaženo v § 3072 NOZ ve vztahu k prohlášení o vydědění.

Do konce roku 2013 byla procesněprávní úprava obsažena v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále též jako „o.s.ř.“), a to v ustanoveních § 175a až § 175z pojednávajících o řízení o dědictví. S rekodifikací občanského práva došlo od ledna 2014 taktéž ke změně v procesní rovině, kdy byl přijat zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Nově tedy budou vedle sebe existovat dva samostatné předpisy upravující civilní řízení soudní. Od ledna 2014 je tedy vyjmuta procesní úprava dědického práva z o.s.ř. a nově komplexně upravena v hlavě třetí zákona o zvláštních řízeních soudních. „Mezi oběma zákony bude vztah speciality a subsidiarity, kdy speciálním zákonem bude zákon o zvláštních řízeních soudních – na záležitosti novým zákonem o zvláštních řízeních soudních neupravené se tedy použijí příslušná ustanovení občanského soudního řádu.“³ Došlo ke změně terminologie z řízení o dědictví na řízení o pozůstalosti, jelikož podle NOZ je pozůstalost „pojata jako jmění zůstavitele k okamžiku zůstavitelovy smrti, resp. jako ta jeho část, která je způsobilá přejít na dědice jako na právního nástupce, zatímco dědictví je to z pozůstalosti, co skutečně připadá jako jmění osobě, která je dědicem.“⁴ Na řízení o pozůstalosti

² Srov. BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 195.

³ Nový zákon o zvláštních řízeních soudních [cit. 05.12.2013]
Dostupné na World Wide Web: < <http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=685&typ=c>>.

⁴ Nový zákon o zvláštních řízeních soudních [cit. 05.12.2013]
Dostupné na World Wide Web: < <http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=685&typ=c>>.

dopadají i obecná ustanovení tohoto zákona, jež řeší příslušnost soudů, zahájení a průběh řízení, opravné prostředky apod.

Dědické právo ve své procesní rovině taktéž zasahuje do činnosti notářů jako soudních komisařů, a tudíž je nezbytné poukázat taktéž na zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, v platném znění (dále jen jako „notářský řád“ či „NŘ“). Dědického práva se taktéž dotýká zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, darovací a z převodu nemovitostí, v platném znění. Kolizní normy dědického práva byly obsaženy do konce roku 2013 v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, přičemž s účinností ke dni 1. 1. 2014 byl tento zákon nahrazen zákonem č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

Právním důvodem dědické posloupnosti je dědický titul. OZ znal dva dědické tituly, a to zákon a závěť. NOZ přichází ještě s třetím dědickým titulem – dědickou smlouvou. V případě intestátní dědické posloupnosti svědčí titul osobě nacházející se v zákoně vymezeném vztahu k zůstaviteli, přičemž pořadí dědiců je dáno zákonem v tzv. dědických třídách.

1.2 Zásady a funkce dědického práva

Kromě shora zmiňované zásady svobodné vůle zůstavitele, která je tolik typická zejména pro NOZ, mezi další základní principy dědického práva, a to jak podle OZ tak podle NOZ, se řadí zásada zachování hodnot, zásada přechodu majetku na jednotlivce, zásada testovací volnosti, zásada univerzální sukcese, zásada volnosti dědice nabytí dědictví nebo zásada úředního zásahu při nabytí dědictví.⁵ Tyto zásady byly před více než sto lety definovány Emanuelem Tilschem.⁶

Zásada autonomie vůle čili zásada testovací volnosti představuje absolutní volnost zůstavitele naložit se svým majetkem po jeho smrti dle jeho vůle. Tento princip dává prvořadé postavení dědění ze závěti, přičemž dědění ze zákona se uplatní pouze subsidiárně, tj. pakliže žádná závěť pořízena nebyla. Aplikace této zásady ve své ryzí podobě by byla nespravedlivá pro nejbližší rodinné příslušníky zůstavitele, a tudíž je

⁵ Blíže DVORČÁK, J., MALÝ, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 507.

⁶ Srov. TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanovisky srovnávací vědy právní*. Praha: Bursík a Kohout, 1905, s. 9 - 38.

modifikována pod vlivem zásady familiarizace, jež vychází z toho, že dědictví by mělo připadnout pokrevním příbuzným a manželovi zůstavitele.

Soudobá právní úprava vychází z kompromisu obou uvedených zásad, přičemž zásada testovací volnosti má prvořadé postavení, avšak je omezena zásadou familiarizace v podobě práv nepominutelných dědiců na jejich povinný díl.

Zásada zachování hodnot představuje to, že hodnoty, které nejsou výlučně spojeny s osobou zůstavitele, by měly přejít na nástupce zemřelé osoby. Tímto je zajištěna mezigenerační solidarita a kontinuita vlastnictví. Práva a povinnosti osobní povahy po smrti zůstavitele zanikají. „*Jde především o tzv. osobní práva a povinnosti vztahující se k hodnotě lidské osobnosti, tj. k její tělesné integritě, osobní svobodě, cti a důstojnosti, podobě, slovním projevům, osobnímu soukromí apod.*“⁷ Dále zaniká např. právo na bolestné, povinnost k plnění, jenž mělo být provedeno osobně dlužníkem, práva a povinnosti z rodinně-právních vztahů (manželství, rodičovství) apod. Avšak NOZ přichází s úpravou, že do pozůstalosti spadají i subjektivní práva a povinnosti zakládající se ryze na osobních poměrech za předpokladu, že byly jako dluh uznány či jako pohledávka uplatněny tak, že to ústí k určení či uspokojení nároku zásahem veřejné moci. Byla-li tedy za života zůstavitele např. práva na bolestné či na satisfakci v penězích uznána či zažalována, stávají se taktéž předmětem pozůstalosti.⁸ Tímto tedy NOZ opouští reguli obsaženou v § 579 OZ. Zásada zachování hodnot se vždy vyskytovala v našem právním řádu, avšak NOZ ji důsledněji prosazuje, a to rovněž ve vztahu k výsledkům duševní činnosti a jiným předmětům nehmotné povahy.⁹

Zásada přechodu majetku na jednotlivce znamená, že dědicem bude jednotlivý subjekt a nikoliv jejich seskupení. Socialistické právo tuto zásadu potlačovalo, neboť vylučovalo z vlastnictví soukromých osob určité hodnoty, rozšiřovalo případy odúmrti a zrušilo privilegované závěti. Výrazem této zásady je zejména ustanovení § 1475 odst. 3 NOZ. Respektování této zásady je motivací k péči zůstavitele o vlastní majetek, ke spořivosti a produktivitě, neboť zůstavitel si je vědom toho, že po jeho smrti přejde jeho majetek na osobu jemu blízkou.

⁷ MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, s. 9.

⁸ Srov. ELIÁŠ, K.. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 600-601.

⁹ Důvodová zpráva [cit. 06.12.2013]

Dostupné na World Wide Web:

<<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

Výrazem zásady volnosti dědice dědictví přijmout je skutečnost, že osoba, jež přichází jako dědic v úvahu, se jím stane až projevem její vůle. Může se jednat o přijetí dědictví (Rakousko) či neodmítnutí dědictví v určité lhůtě (Francie, Německo, ČR).¹⁰ Tato zásada je protipólem zásady testovací volnosti. Jestliže má zůstavitel právo zvolit si osobu dědice, musí být dána zvolené osobě taktéž možnost svobodně se rozhodnout, jestli dědictví přijme či ho odmítne.

Další zásadou je zásada rovnosti spočívající v tom, že pakliže je více dědiců ze zákona, měli by tito nabývat rovným dílem, a to bez ohledu na prvorozenectví, pohlaví či původ. Tento princip se projevuje rovněž v procesním postavení dědiců, kteří mají všichni stejná procesní práva a povinnosti.

Zásada ingerence veřejné moci spočívá v tom, že ačkoliv se subjekt stane dědicem ipso iure smrtí zůstavitele, je o jeho dědickém právu deklaratorně rozhodováno v dědickém řízení. Dědicové jsou omezeni s dispozicemi s dědictvím do doby vydání tohoto deklaratorního rozhodnutí. Mimo jiné je tak z důvodu právní jistoty a ochrany oprávněného dědice. Ze zásady přechodu pozůstalosti na dědice okamžikem smrti zůstavitele vyplývá, že právní jednání, k němuž dochází po smrti zůstavitele, mají retroaktivní účinky, tj. působí ex tunc. Jedná se např. o schválení dohody dědiců o rozdělení dědictví.

Dědické řízení je ovládáno taktéž zásadou univerzální sukcese, jež znamená, že práva a povinnosti zemřelého, která nezanikají jeho smrtí, přechází na dědice jako jednotný celek, a to již smrtí zůstavitele. „*Dědic jako univerzální sukcesor vstupuje do majetkoprávních poměrů svého předchůdce v celé jejich šíři a ve všech jejich složkách, aniž by o existenci jednotlivých práv nebo povinností musel mít vědomost. Dědic v pravém slova smyslu se tak stává alter ego zůstavitele.*“¹¹ Pozůstalost na dědice přechází jako celek, kdy si dědic nemůže vybrat jen aktiva a závazky odmítnout.

Opakem univerzální sukcese je singulární sukcese, jíž je ovládán institut odkazu. Odkazem zůstavitel jako svým jednostranným úkonem poskytuje určité osobě - odkazovníkovi majetkovou výhodu, přičemž taková osoba může být odlišná od dědice. Při univerzální sukcesi dochází k přechodu aktiv, ale i pasiv, přičemž singulární sukcese

¹⁰ Srov. Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, č. 5, s. 98 – 99.

¹¹ MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 278.

neznamená spoluodpovědnost za dluhy zatěžující dědictví. Právní úprava obsažená v OZ odkaz jako výraz singulární sukcese nepřipouštěla, a v případě, že zůstavitel někomu odkázal určitou věc či právo, pohlíželo se na něj jako na dědice, a to se všemi souvisejícími důsledky včetně odpovědnosti za zůstavitelovy dluhy. NOZ však institut odkazu ovládaný zásadou singulární sukcese do českého práva znovu navrácí.

Funkcí dědického práva je tedy určit, která fyzická či právnická osoba bude nástupcem majetkových práv a povinností, jež smrtí zůstavitele nezanikají a které zároveň nejsou předmětem nástupnictví podle speciálních právních norem.¹² Pro řádné fungování občanské společnosti právního státu je zakotvení a preciznost dědického práva nezbytným předpokladem.

1.3 Pojmosloví dědického práva

NOZ i OZ chápe stěžejní pojem *dědění* jako přechod majetkových práv a povinností, jež jsou takového přechodu způsobilé, ze zemřelé osoby na dědice, který je jeho právním nástupcem. V případě, že žádný způsobilý dědic neexistuje, nastupuje na jeho místo stát v rámci institutu odúmrti, kdy však stát podle OZ nelze hodnotit jako dědice zůstavitele, nýbrž jako speciálního právního nástupce. NOZ však v ustanovení § 1634 zvolil rozdílné pojetí, neboť stanoví, že na stát se za této situace hledí jako na zákonného dědice; stát však nemá právo dědictví odmítnout a ani právo na odkaz dle § 1594 odst. 1 věty třetí NOZ.

Jak již bylo shora uvedeno, pod pojmem *dědictví* rozumí OZ a NOZ jiný obsah. OZ chápe pod pojmem dědictví soubor majetkových práv a povinností, jenž má přejít na dědice ve smyslu všech dědiců zůstavitele. NOZ však tento soubor práv a povinností nazývá *pozůstalostí* a dědictvím chápe jen tu část z pozůstalosti, která přejde na jednoho dědice. Pokud má zůstavitel tedy jen jednoho dědice, budou se pojmy pozůstalost a dědictví překrývat. Jinými slovy: *„pozůstalost je pojata jako jmění zůstavitele k okamžiku zůstavitelovy smrti, resp. jako ta jeho část, která je způsobilá přejít na*

¹² Např. přechod nájemního práva k bytu, peněžité nároky z pracovněprávních vztahů, peněžité nároky z dávek státní sociální podpory, dávek důchodového pojištění apod. NOZ nově přidává taktéž nároky některých osob na zaopatření (ust. § 1665 a násl. NOZ).

*dědice jako na právního nástupce, zatímco dědictví je to z pozůstalosti, co skutečně připadá jako jmění osobě, která je dědicem.*¹³

NOZ taktéž vymezuje pojem *dědic*, kdy říká, že je jím ten, komu náleží dědické právo (§ 1475 odst. 3 NOZ).

NOZ rovněž nově oproti právní úpravě účinné do konce roku 2013 obsahuje definici *dědického práva*, které chápe jako právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní (§ 1475 odst. 1 NOZ).

Zůstavitelem je zemřelá osoba, od které se odvíjí dědické nástupnictví. Zůstavitelem tudíž není každá zemřelá osoba, nýbrž jen ta, která zanechala nějaký majetek. Jako zůstavitel je označována i osoba žijící, která činí pořízení pro případ své smrti.

¹³ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 601.

2 Historický exkurz do právní úpravy dědění ze závěti

2.1 Závěť v římském právu

Stávající dědické právo vychází ve svém základu z práva římského. Starověké římské právo jako jeden z prvních právních řádů znalo testamentární posloupnost, a dokonce jí upřednostňovalo před děděním ze zákona. Ačkoliv z počátku intestátní posloupnost převažovala, postupem času se z ní stala instituce subsidiární, uplatňující se v případě, až když zůstavitel zemřel bez závěti. V upřednostnění autonomie zůstavitelovy vůle před příbuzenskou vazbou se zrcadlil projev úcty k vlastnickému právu.¹⁴ Vzájemný vztah dědické posloupnosti intestátní a testamentární upravil Zákon 12 desek z poloviny 5. století př. n. l., který je pojímán za nejstarší kodifikaci římského práva.¹⁵ Římské právo znalo jako dědický titul rovněž dědickou smlouvu, ke které se vrací znovu i NOZ.

Podle starověkého významného právníka Modestina Herennia je závěť neboli „testament“ definována jako právoplatný projev vůle člověka o tom, co si přeje, aby se událo po jeho smrti.¹⁶

K nejstarším institutům souvisejícím s pořízením pro případ smrti se řadí *testament komiciální*, jenž představoval ústní projevení vůle zůstavitele, který neměl žádného intestátního dědice, před shromážděním lidu, a *testament vojenský* neboli „*in situ*“, spočívající v prohlášení zůstavitele před bojem bez nutnosti dodržet nějaké formální požadavky.

Nejvýznamnější formou civilního testamentu byl bezpochyby testament mancipační¹⁷, jenž se vyvinul z testamentu odkazového představujícího pouze titul pro singulární sukcesi. Mancipační testament se vyznačoval tím, že zůstavitel – pater familias převedl na důvěryhodnou osobu („familia emptor“ neboli „kupec rodinného

¹⁴ Blíže SALÁK, P. *Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského*. In: Dny práva – 2011 – Days of Law: Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 231 [cit. 01. 12. 2013]
Dostupné z World Wide Web:

<http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf>.

¹⁵ Viz SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, s. 7 - 8.

¹⁶ „*Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod qui post mortem suam fieri velit.*“

¹⁷ Mancipace byla formou derivativního nabytí vlastnictví a měla přesně stanovenou formu. Při mancipaci bylo zapotřebí účasti 5 svědků a vážného, tj. římského občana držícího váhy.

jmění“) vlastnictví k celému svému majetku, přičemž tento důvěrník posléze prostřednictvím odkazů podle přání zůstavitele rozděloval jednotlivé části pozůstalosti konkrétním osobám. Z testamentu mancipačního se postupně vyvinul opravdový testament v pravém slova smyslu, jenž již ustanovoval univerzálního sukcesora. Z osoby familia emptora se také postupně stal jen svědek zůstavitelovy vůle, jehož přítomnost však byla nutná, neboť forma tohoto testamentu byla pouze ústní.

Testament, jenž měl písemnou formu, byl až testament praetorský. Tento spočíval v tom, že praetor udělil držbu té osobě, jež předložila testamentární listinu pořízenou zůstavitelem před sedmi svědky, a nebylo zapotřebí prokazovat uskutečněnou mancipaci a prohlášení a jmenování dědice.

Za vlády císaře Justiniána došlo ke sjednocení právní úpravy testamentu, přičemž se rozlišovaly dvě základní skupiny testamentů, a to testamenty veřejné a soukromé. Veřejný testament byl pořízen tak, že byl zapsán do úředního protokolu nebo předán kanceláři císaře k uložení. Soukromé testamenty se ještě dále dělily na řádné a mimořádné. Řádné mohly být učiněny ústně i písemně, pro mimořádné však platila vlastní pravidla spočívající v přísnějších popř. mírnějších podmínkách. Mimořádný testament s přísnějšími požadavky se pořizoval např. v případě, že zůstavitel byl tělesně postižen. Naopak mírnější podmínky panovaly v případě pořízení testamentu na venkově, během morové epidemie či vojenské služby, nebo pokud rodiče pořizovali testament výhradně ve prospěch svých dětí či jiných příbuzných v přímé linii.

Základem pro testamentární dědickou posloupnost byla způsobilost zůstavitele na straně jedné a dědice na straně druhé, přičemž tyto osoby včetně svědků, familia emptora a odkazovníků museli mít tzv. testovací způsobilost čili testamenti factio.¹⁸ Aktivní testovací způsobilost měly jen osoby způsobilé vlastnit majetek, tj. římsí občané, Latinové a cizinci s ius commercii. Naopak pořizovat závět' nemohli otroci, marnotratníci, duševně choří apod. Až do doby císaře Justiniána taktéž testovací způsobilost nebyla připisována osobám němým a hluchým. Zůstavitel nesměl ztratit testovací způsobilost až do své smrti, v opačném případě by se jeho závět' stala neplatnou. Pasivní testovací způsobilost měly všechny osoby, jež byly způsobilé mít děti, z čehož vyplývá, že dědicem se mohl stát i otrok, pokud ovšem mu byla zároveň

¹⁸ Blíže BOHÁČEK, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické*. Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 134.

testamentem dána svoboda. Dědic musel mít pasivní testamenti factio nejen v době pořízení testamentu, ale rovněž až do doby nabytí dědictví.

Testament musel obsahovat ustanovení dědice neboli tzv. dědickou instituci, přičemž tato musela být vyjádřena jednoznačně a určitě a musela být vyjádřena na začátku testamentu. „*Ustanovení samo muselo se státi formou rozkazu a slovy latinskými (verbis latinis et imperativis). Jinak mohl být dědic označen jakýmkoli dostatečně určitým způsobem, ne tedy nutně jménem.*“¹⁹

Testament v římském právu mohl obsahovat také vedlejší ustanovení, např. odkládací a rozvazovací podmínky, ustanovení náhradního dědice apod. Zůstavitel mohl v závěti ustanovit také svým dětem poručníka neboli tutora testamentariuse či propustit své otroky. Rovněž tzv. neopomenutelní dědicové měli speciální postavení v dědickém římském právu, přičemž do takové skupiny dědiců se řadily blízké osoby zůstavitele, které se s ním účastnily jeho majetkových poměrů. Jednalo se o předky a potomky zůstavitele. Zprvu byla jejich práva ryze formální, kdy zůstavitel o nich nemohl v testamentu pomlčet, přičemž této podmínky bylo učiněno za dost, pakliže se o nich zůstavitel alespoň zmínil. V případě dědice – syna bylo nutné jej buďto ustanovit dědicem nebo ho výslovně vydědit. Pakliže testament opomenul syna v rodinné moci pater familias, považoval se takový testament za nespravedlivý a byl stížen sankcí neplatnosti. Mladší římské právo přisuzovalo neopomenutelným dědicům i práva materiální, tj. právo na povinný díl. Nejprve výše povinného dílu nebyla definována, posléze se praxí výše ustálila na 1/4 dílu, jehož by dědic získal při dědění intestátním. Justiniánské právo přišlo s 1/3 či 1/2 dílu, a to v závislosti na tom, jestli zákonný díl představoval 1/4 nebo méně z celé pozůstalosti po zůstaviteli. Práva neopomenutelných dědiců byla uspokojena i v případě, že odpovídající díl získali již dispozicí za života zůstavitele nebo odkazem. Pakliže zůstavitel přistoupil k vydědění, musel výslovně uvést důvod, přičemž důvody byly taxativně vymezeny zákonem. Odůvodnění vydědění bylo spatřováno např. ve skutečnosti, že neopomenutelný dědic vedl nemravný život nebo se dopustil zavrženíhodného jednání vůči zůstaviteli.

Poškození testamentární listiny znamenalo neplatnost závěti. Dalšími případy neplatnosti testamentu bylo pořízení testamentu novějšího, existence nové osoby v rodinné moci zůstavitele nebo ztráta testamentární způsobilosti.

¹⁹ BOHÁČEK, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946, s. 136.

V římském právu platila zásada „Semel heres, semper heres“ neboli „jednou dědic, navždy dědic“. Tato zásada znemožňovala dědici dodatečně změnit své rozhodnutí dědictví přijmout či nepřijmout a byla konformní se zásadou právní jistoty. Tato zásada úzce souvisela s odpovědností dědice za dluhy zůstavitele v plné výši.²⁰ ABGB tuto odpovědnost dědice za zůstavitelovy dluhy přejímá, avšak v pozměněné podobě, kdy dává dědici možnost pozůstalost přijmout bezvýhradně nebo s výhradou inventáře.²¹

2.2 Právní úprava závěti na našem území před rokem 1811

České středověké právo nebylo jednotným právním řádem, naopak bylo z důvodu personality práva roztrženo, kdy každá skupina se řídila vlastními právními normami. Mezi nejvýznamnější partikulární práva se řadilo právo zemské a právo městské, které posléze dalo základ unifikaci práva.²²

Ačkoliv v římském právu měla závěť významné postavení, české zemské právo ji až do 15. století téměř neznalo. Autonomie poslední vůle po dlouhá staletí totiž narážela na postavení panovníka a institut odúmrti, jímž si panovník činil nárok na majetek zemřelého, pakliže nezanechal potomky, a popřípadě i když potomci zde byli, ale panovník jejich nárok neuznal. Rozvoj právní úpravy pořízení pro případ smrti brzdil taktéž institut nedílu, jenž byl v podstatě obranou šlechty zamezit odúmrti ve prospěch panovníka. „*Nedíl představoval majetkové společenství, jehož účastníci byli mezi sebou navzájem příbuznými. Šlo o formu spoluvlastnictví s ideálními podíly, individuálně neurčenými, kdy členové nedílu svým podílem samostatně nedisponovali a nemohli se původně ani oddělit. Uvnitř nedílu se nedědilo, v případě úmrtí některého člena nedílu se ideální podíl ostatních pouze zvětšil. To platilo až do vymření*

²⁰ Srov. SALÁK, P. *Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského*. In: Dny práva – 2011 – Days of Law: Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 232 - 233 [cit. 01. 12. 2013]
Dostupné z World Wide Web:

<http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf>.

²¹ Viz SVOBODA, E. *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie: k šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody*. Praha: Melantrich, 1939, s. 268-272.

²² Viz VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 119.

*posledního člena nedílu, teprve pak mohl panovník uplatnit své odúmrtní právo.*²³ Až s postupným ustupováním nedílu a odúmrti do pozadí se začínají rozvíjet zásady dědického práva. Vladislavské zřízení zemské zakotvuje vzdání se panovníka odúmrtního práva pro Čechy. V roce 1587 taktéž učinil i král Rudolf II. pro Moravu.

Jak již bylo shora zmiňováno, značnou kvalitou a celistvostí právní úpravy dědění se vyznačovalo městske právo, které mělo svůj základ v právu římském, a které svou kvalitou předčilo právo zemské. Středověké městske právo znalo závěť čili kšaft a zakotvovalo pravidla intestátní posloupnosti v případě, že zůstavitel závěť nepořídil. Pro měšťanské obyvatelstvo platila obecná testovací svoboda.²⁴ Ačkoliv zpočátku mohli pořizovat závěť volně jen měšťané z těch měst, která k tomuto účelu obdržela od panovníka privilegium, už od poloviny 14. století platilo volné kšaftovací právo pro všechna města. Kšaft mohl mít písemnou i ústní formu za přítomnosti dvou svědků, kteří kšaft zapečetili. Kšaft nemohli pořizovat duševně choří, nedospělí, poddaní a duchovní.

Šlechticům byla dána možnost poříditi závěť až vydáním Statut Konrádových, i když i tak v omezeném rozsahu. Pakliže zůstavitel šlechtického postavení neměl žádné příbuzné, mohl o svém majetku poříditi závěť jen se souhlasem panovníka. Panovník svůj souhlas vyjádřil tzv. mocným listem, kterým se vzdal svého odúmrtního práva.

Významným mezníkem ve vývoji dědického práva za feudalismu bylo Obnovené zřízení zemské, které jednoznačně stanovilo požadovanou formu závěti a vymezilo povinný díl neopomenutelného dědice. Synové měli nárok na polovinu majetku zůstavitele. Dcery si mohly nárokovat pouze věno. V případě že syna zůstavitel neměl, měly dcery nárok na povinný díl ve výši 1/3 či 1/4 v závislosti na počtu dcer. Byla rovněž zakotvena přednost závěti před intestátním děděním.

Za vlády Marie Terezie počaly práce na novodobých kodifikacích, které by platily v celé říši Rakouska-Uherska, a zajistily by tak v oblasti práva a správy jednotu a centralizaci. V roce 1766 byla dokončena osnova práva občanského neboli tzv. Codex Theresianus, od níž však bylo po důkladnějším přezkumu upuštěno. Důvodem byla přílišná obsáhlost textu a úzká vazba na římské právo. K přepracování návrhu byl

²³ HEJTMÁNKOVÁ, K. Závěť a jiná pořízení na případ smrti. *Rigorózní práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 10-11. [cit. 29.11.2013] Dostupné na World Wide Web: <http://is.muni.cz/th/9102/pravf_r/rigorozni_prace_-_Klara_Hejtmankova.pdf>.

²⁴ Blíže MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. přepracované vyd. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 139.

vybrán Johann Bernhard Horten, přičemž revizní práce skončili za deset let.²⁵ K obnovení kodifikačních snah došlo znovu za vlády císaře Josefa II., přičemž komise měla při přípravách vycházet z přirozenoprávní teorie; dosavadní zákony a zvyklosti měly být zohledňovány jen, pakliže nebyly v rozporu s úmyslem zákonodárce; nemělo se upínat k římskému a kanonickému právu, ale k potřebám tehdejší společnosti. K unifikaci práva docházelo formou částečné kodifikace Codexu Theresiana, kdy v roce 1783 byl vydán patent o právu manželském, v roce 1786 patent o zákonné posloupnosti dědické a v roce 1786 první díl Všeobecného občanského zákoníku o právu osob.

Císař Leopold II. rozpustil kompilační komise a na její místo ustanovil komisi novou, v čele s profesorem přirozeného práva Karlem Antonem Martinim, jež přepracovala Hortenův návrh dílu druhého. V roce 1797 byl návrh nového občanského zákoníku vyhlášen patentem nejprve v západní a posléze ve východní Haliči, a to z důvodu potřeby řešit tamější nepokojnou situaci moderním soukromým právem. Ačkoliv tento tzv. Haličský občanský zákoník byl stále ještě postaven na stavovském společenském uspořádání, představoval první soukromoprávní kodifikaci práva v duchu tehdejší přirozenoprávní teorie, kterému se podařilo v mnohém odprostit od obyčejového práva, a byl důležitým krokem pro další vývoj kodifikace soukromého práva v Rakousku-Uhersku.

Revizní komise měla za úkol upravit tzv. Haličský občanský zákoník, přičemž první čtení návrhu probíhalo celkem pět let, tj. od roku 1801 do roku 1806. Posléze následovalo ještě druhé čtení. Všeobecná revize probíhala mezi roky 1807 a 1808.

2.3 Právní úprava závěti na našem území od roku 1811

Novodobou právní úpravu závěti nalezneme na našem území ve Všeobecném zákoníku občanském z roku 1811 (německý název: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie; dále též jako „ABGB“), která vycházejíce ze základů římského práva na dlouhou dobu stanovila právní podobu dědění ze závěti, neboť tato úprava se na dědické právo aplikovala na našem území až do roku 1950. ABGB nabyl účinnosti dne 1. 1. 1812 a vyhlášen byl patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. ABGB zcela nahradil

²⁵ Srov. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské : výklady úvodní a část všeobecná*. 3. dopl. vyd. Praha: Všehrad, 1936, s. 10-13.

dosavadní právní úpravu a aplikoval se na všechny obyvatele bez ohledu na jejich společenské postavení.²⁶

Tento kodex obsahoval rozsáhlou úpravu dědického práva, zakotvenou v hlavě osmé až patnácté, v ust. §§ 531 – 824 ABGB. Oproti feudální úpravě vycházel ABGB po vzoru římského práva z univerzální dědické posloupnosti.

Byly rozlišovány tři dědické tituly - dědická smlouva, závěť a zákon. Závěť byla po dědické smlouvě nejsilnějším dědickým titulem. Zákon byl považován za nejslabší dědický titul, který se „*uplatnil až tehdy, nedědilo-li se podle předchozích dvou titulů*“.²⁷ ABGB upravoval mnoho dalších institutů dědického práva, které nyní do našeho právního řádu opět zavádí NOZ. Jedná se např. o odkaz, podmínky závěti, svěřenecké nástupnictví apod.²⁸ Skutečnost, že ABGB vychází ze základů římského práva, je patrná i ze systematiky ABGB, kdy dědické právo je řazeno do části pojednávající o věcných právech.

ABGB taktéž definoval základní pojmy dědického práva. Pojem *pozůstalost* definoval jako práva a povinnosti zemřelého, jestliže se nezakládají na svazcích ryze osobních. *Zůstavitel* byl pojímán jako zemřelý, zanechavší jmění. Nejvýznamnější část ABGB pro úpravu dědění ze závěti byla devátá kapitola nesoucí název „O pronešení poslední vůle vůbec a o testamentech zvláště“. Podle ustanovení § 552 ABGB představovala *poslední vůle* pořízení, jímž někdo odvolatelně postupuje své jmění či jeho část pro případ své smrti jedné či několika osobám. Poslední vůle s ustanovením dědice se označovala jako závěť nebo testament. ABGB taktéž upravoval další způsoby pořízení pro případ smrti, kdy rozuměl pod kodicilem²⁹ vůli zůstavitele obsahující jiné nařízení, a pod odkazem věc, finanční částku nebo právo, jež někdo po smrti zůstavitele nabýval bez souběžného ustanovení dědického podílu (§ 535 ABGB).

ABGB nepřisuzoval způsobilost pořizovat závěť určitým skupinám osob, a to např. osobám, které by závěť pořídily v zuřivosti nebo opilství, či osobám, jež byly

²⁶ Viz MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 3. přepracované vyd. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, s. 202.

²⁷ SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, s. 19.

²⁸ Srov. BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, s. 5 – 12.

²⁹ Blíže ANDRES, B., HARTMANN, A., ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, s. 76.

soudem prohlášeny za marnotratníky (§ 566 ABGB).³⁰ Dědická způsobilost byla upravena v ust. §§ 538 – 539 ABGB. Způsobilost musela být dána taktéž na straně dědice, přičemž za nezpůsobilého byla považována taková osoba, která nebyla způsobilá k majetkovým právům a právu zavazovat se; taktéž osoba, jež spáchala vůči zůstavitelovi zločin či se provinila proti poslední vůli zůstavitele; osoba usvědčená z cizoložství apod. Dědická způsobilost se posuzovala ve vztahu k době nápadu dědictví, tj. zpravidla ke smrti zůstavitele. Jestliže v závěti byla uvedena jako dědic nezpůsobilá osoba, pozbývala závěť platnosti.

ABGB připouštěl jak písemnou tak ústní formu závěti, přičemž bylo možné poříditi závěť veřejnou, tj. pořizenou před soudem nebo notářem, nebo závěť soukromou, tj. pořizenou mimosoudně. Soukromá písemná závěť mohla být buďto holografní nebo allografní. Oproti stávající úpravě nebylo nezbytné, aby vlastnoruční závěť obsahovala den, rok a místo pořizení závěti. Vlastnoruční závěť musela být celá sepsána vlastní rukou zůstavitele, a pakliže by i jen jediná část byla sepsána jinou osobou, mělo to za následek neplatnost celé závěti.³¹ Allografní závěť byla sepsána jinou osobou a zůstavitel ji pouze podepsal a prohlásil před svědky, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pro pořizení allografní závěti vyžadoval ABGB tři svědky, a pakliže zůstavitel neuměl psát, učinil namísto svého podpisu na závěť za přítomnosti všech tří svědků jiné znamení a zůstavitele podepsal jeden ze svědků s uvedením toho, že závěť podepisuje za zůstavitele. Pokud zůstavitel neuměl číst, přečetl za přítomnosti všech svědků závěť jeden z nich a zůstavitel prohlásil, že s obsahem závěti souhlasí. Ústní forma závěti se přednášela před třemi svědky, přičemž pro její užití po smrti zůstavitele bylo zapotřebí výslechu alespoň dvou z nich o obsahu závěti. Zůstavitel mohl poříditi závěť taktéž před soudem a posléze i u notáře, a to jak písemně tak i ústně.

U tzv. privilegovaných závětí panovaly mírnější formální požadavky. V případě pořizení závěti během plavby či při morové nákaze nebo jiné obdobné epidemii, mohli svědky nahradit příslušníci duchovního stavu či dívky a chlapci starší 14 let.³² Úprava vojenské závěti byla obsažena ve vojenských zákonech. K platnosti závěti vojáka postačoval jen jeho podpis a podpis dvou svědků, i když v bitevním poli ani takového

³⁰ Marnotratníci mohli pořizovat závěť podle ABGB jen o polovině svého jmění.

³¹ Viz KRČMÁŘ, J. *Právo občanské : výklady úvodní a část všeobecná*. 3. dopl. vyd. Praha: Všehrad, 1936, s. 22.

³² Srov. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské : výklady úvodní a část všeobecná*. 3. dopl. vyd. Praha: Všehrad, 1936, s. 31.

počtu nebylo zapotřebí. Jako svědci mohli opět vystupovat duchovní nebo chlapci a dívky starší 14 let. Všechna tato zmiňovaná privilegovaná pořízení pro případ smrti však uplynutím šesti měsíců po konci plavby, epidemie či ukončení vojenské služby nebo vyhlášení mírového stavu pozbývala platnosti (§ 599 ABGB).

ABGB umožňoval manželům, příp. snoubencům pořídit společnou závěť, jíž mohli ustanovit dědicem každý toho druhého nebo i třetí osobu. Pokud některý z manželů závěť odvolal, poslední vůle druhého manžela tímto nepozbývala automaticky platnosti, pokud však nebyla závislost posledního pořízení jednoho manžela na druhém výslovně stanovena v závěti.

Jestliže některý z dědiců ze závěti dědictví nenabyl, poměrně přirostl takto uvolněný dědický podíl ostatním stanoveným dědicům. Tuto zásadu přirůstání podílů platnou v ABGB OZ výslovně zakazuje. Zůstavitel mohl tomuto přirůstku uvolněného dědického podílu zabránit prostřednictvím dědické substituce. ABGB znal taktéž institut dědické substituce, jež se uplatnila tedy v případě, že dědic ze závěti dědictví nenabude, ať už z důvodu toho, že toho není ochoten či schopen, anebo aby bylo možné dědictví svěřit dědici na omezený čas. ABGB dělil substituci na prostou čili náhradnictví a substituci fideikomisiární neboli svěřenecké nástupnictví.³³ Substituce prostá představovala určení náhradního dědice pro případ, že dědic dědictví nenabude, přičemž bylo možné stanovit jednoho i více těchto náhradníků, a to za sebou nebo i vedle sebe. Svěřenecké nástupnictví představovalo závazek dědice, aby pozůstalost v případě své smrti či jiných vymezených důvodů postoupil ve prospěch druhého stanoveného dědice. Pod tento institut se subsumoval rovněž případ, kdy dědic nesměl o pozůstalosti pořídit závěť, a tudíž po jeho smrti se pozůstalosti vždy ujímali jeho intestátní dědicové. Specifické postavení ve skupině fideikomisiární substituce měl tzv. fideikomis rodinný, jímž se za předpokladu zvláštního povolení prohlašoval určitý majetek jako nezczizitelný majetek rodiny. Fideikomisiární substituci bylo možné ustanovit nejen v závěti, ale i v odkazu.

ABGB znal taktéž možnost v závěti zřídit fundaci, kterou se příjmy z pozůstalosti určily veřejně prospěšným ústavům. Na rozdíl od právní úpravy obsažené v OZ mohl zůstavitel v závěti určit podmínky dědění, rozkaz či nařízení (§ 695 ABGB).

³³ Blíže ANDRES, B., HARTMANN, A., ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, s. 168.

Rozhodovací praxe soudů dokonce dospěla k závěru, že pokud dědic příkaz zemřelého nesplní, ztratí tak i svá práva jako zákonný dědic a bude mít nadále právo jen na svůj povinný podíl. Podmínky v závěti však musely být možné a dovolené.³⁴

Taktéž ABGB obsahoval ochranu neopomenutelných dědiců, kterým příslušel povinný díl z pozůstalosti. První skupinu neopomenutelných dědiců tvořily děti zůstavitele a jejich potomci. V případě, že děti nebyly, přistoupilo se k druhé skupině, do níž spadali zůstavitelovi rodiče, případně prarodiče za předpokladu, že by se na ně dostalo v případě intestátní posloupnosti. Na rozdíl od současné právní úpravy ABGB nerozlišoval ve vztahu k povinnému podílu mezi zletilými a nezletilými dětmi, neboť potomkům obecně přiznával nárok na 1/2 jeho zákonného dílu. Předci museli získat alespoň 1/3 zákonného dílu. Zůstavitel měl však možnost neopomenutelného dědice vydědit ze zákonných důvodů uvedených v § 768 ABGB. K vydědění mohlo dojít dokonce i mlčky, pokud zůstavitel pořídil závěť o celém majetku a neopomenutelnému dědici nezanechal nic.³⁵ Právní úprava vydědění byla tak benevolentní, že zůstavitel nemusel uvádět důvod vydědění, dokonce ani důvod vydědění nemusel existovat v době pořízení závěti, stačilo, jestliže nastal někdy v době do smrti zůstavitele. Důkazní břemeno existence či neexistence důvodu vydědění leželo na neopomenutelném dědici.

ABGB stanovil, že pozdější závěť rušila závěť původní, ledaže by zůstavitel výslovně uvedl, že původní závěť či její část má zůstat zachována (§ 713). Pokud nebylo možné stanovit, která závěť je starší, platila zásada, že jsou platné obě, pakliže mohou vedle sebe obstát, popř. se situace řešila spoluvlastnickými vztahy. Ke zrušení závěti došlo taktéž poškozením podpisu na závěti. Pokud došlo z takového důvodu ke zrušení pozdější závěti, původní závěť znovunabývala platnosti.

2.4 Závěť v občanském zákoníku z roku 1950

S ohledem na politické změny v roce 1948 došlo k úpravě právních norem v duchu socialistických idejí a hodnot. S účinností ke dni 01. 01. 1951 byl vydán zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední zákoník občanský, čímž došlo ke zrušení ABGB.

³⁴ Jestliže podmínka spočívala v zákazu dědice uzavřít manželství, považovala se taková s ohledem na její nepřiměřenost za neuloženou. Pakliže by však taková podmínka spočívala v zákazu uzavřít manželství s určitou konkrétní osobou, tak takové omezení bylo považováno ještě za přiměřené.

³⁵ Viz ANDRES, B., HARTMANN, A., ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, s. 439.

Dědické právo úzce souvisí s úpravou vlastnického práva, a tudíž z důvodu významné změny v pojetí vlastnického práva byly ovlivněny i dědické vztahy. Vlastnické právo mělo tři různé podoby, a to socialistické, soukromé a osobní. Socialistické vlastnictví vyskytující se buďto ve formě státního nebo družstevního vlastnictví bylo nezcizitelné. Soukromé vlastnictví bylo značně utlačováno a osobní vlastnictví se vztahovalo k předmětům osobní a rodinné spotřeby. Dědické právo se vázalo tedy jen k poslední skupině.

Jednou z nejvýznamnějších změn bylo to, že se dědictví nabývalo již ke dni smrti zůstavitele. Dědění ze závěti ustoupilo do pozadí upřednostňované intestátní dědické posloupnosti. Závěť podléhala ostatně jako ostatní právní úkony výkladu dle pravidel socialistického soužití, respektive v souladu s úkoly stanovenými státním plánem rozvoje národního hospodářství.³⁶ Došlo ke zrušení dědických smluv a společných závětí manželů. Taktéž došlo k omezení odpovědnosti dědice za zůstavitelovy dluhy, kdy byla takové odpovědnost ohraničena hodnotou nabytého dědictví.

Střední občanský zákoník již neumožňoval ústní formu závěti ani privilegované závěti. Písemná závěť mohla být pořízena jako soukromá (allografní, holografní) nebo veřejná ve formě notářského zápisu nebo úředního zápisu před soudem. Veřejná forma byla obligatorní pro nezletilé zůstavitele³⁷, osoby negramotné, slepé či hluché. Taktéž nově došlo k zavedení povinnosti datace závěti. Od roku 1955 došlo k novelizaci, kdy se zavádí jediný způsob pořízení veřejné závěti, a to ve formě notářského zápisu.

O vedlejších ustanoveních závěti již nebyla v zákoně vůbec zmínka. „*Zákon zásadně nepřipouští, aby dědic byl v závěti jakýmkoli způsobem omezován ve volném nakládání se zděděným majetkem, neboť takovými doložkami by mohlo být zatěžováno nebo mařeno účelné hospodářské využití zděděného majetku.*“³⁸

Svěřenecké nástupnictví bylo zrušeno. Zůstavitel mohl užít pouze obecné náhradnictví, kdy dle § 539 mohl ustanovit náhradního dědice, pokud by původní dědic dědictví z nějakého důvodu nenabyl.

Střední zákoník občanský taktéž znal instituci neopomenutelných dědiců, přičemž do této skupiny řadil potomky zůstavitele, jeho rodiče a prarodiče (§ 551).

³⁶ Srov. KNAPP, V. *Učebnice občanského a rodinného práva. III. díl.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1953, s. 40.

³⁷ Pořizovat závěť mohla osoba starší 15 let.

³⁸ KNAPP, V. *Učebnice občanského a rodinného práva. III. díl.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1953, s. 44.

Došlo tedy k vyřazení manžela z této skupiny dědiců. Nezletilé děti měly nárok na celý jejich zákonný dědický podíl. Zletilí potomci, rodiče a prarodiče za předpokladu, že byli tito předkové zůstavitele v době jeho smrti v nouzi nebo nebyli schopni pracovat, měli nárok na 3/4 zákonného podílu. Vydědění neopomenutelného dědice muselo být výslovné a z důvodu v zákoně vymezených (§ 552). I důvod vydědění musel být výslovně uveden.

2.5 Právní úprava závěti dle občanského zákoníku z roku 1964

Od konce padesátých let se poukazovalo na skutečnost, že občanský zákoník z roku 1950 „plně neodráží poměry a vztahy, které se v naší společnosti v dané etapě vývoje socialismu vytvořily“.³⁹ Občanský zákoník vznikl s ohledem na přijetí nové „socialistické ústavy“. Stávající občanský zákoník z roku 1950 byl prohlášen za překonaný a neschopný zajistit vhodné právní prostředí pro komunistickou společnost a funguje bohužel spíše jako brzda rozvoje společnosti.⁴⁰

Občanský zákoník byl přijat pod číslem 40/1964 Sb. Od ledna 1964 byl OZ několikrát novelizován, přičemž na našem území platil do 31. 12. 2013, neboť od ledna 2014 byl nahrazen novým občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb. Příkladem lze uvést např. novelu č. 509/1991 Sb., kterou došlo ke snížení povinného podílu zletilých nepominutelných dědiců ze 3/4 na 1/2 a došlo k rozšíření důvodů vydědění. Taktéž byly rozšířeny formy závěti, kdy k možným dvěma formám – vlastnoruční závěť a notářský zápis – přistoupila znovu možnost pořídit závěť v písemné formě za účasti svědků. NOZ vychází v mnohém z právní regulace obsažené v ABGB a zavádí některé staronová pravidla.

2.6 Nová právní úprava

O právní úpravě závěti podle OZ a NOZ budou pojednávat podrobně ostatní kapitoly této práce. Jak již bylo uvedeno výše, rozsah právní úpravy, nejen u závěti, se

³⁹ KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E. *Dějiny českého soukromého práva*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 114.

⁴⁰ Blíže BĚLOVSKÝ, P. *Občanské právo*. In: BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. et al. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějiny bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009. s. 425-462. [cit. 07. 12. 2013].

Dostupné na World Wide Web:

<http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/15_425-462_komunistickepravo-cz_Belovsky_Obcanske-pravo.pdf>.

v NOZ velice rozšířil. Běžný uživatel občanského zákoníku bude mít možné potíže s tím, aby se s úpravou práva dědického, natož s celým obsahem nového kodexu seznámil tak, aby mohl řádně uplatňovat svá práva a plnit své povinnosti. Nová úprava dědického práva byla nepochybně vzhledem k nevyhovujícímu stavu dosavadní úpravy potřebná, zákonodárce však mohl v některých případech zvolit obecnější a stručnější dikci, jak bude uváděno dále v průběhu práce. Obtíže bude pravděpodobně působit i zavedení nové terminologie – ta, ač je v našem právním řádu tradiční - ztratila po mnoho let, kdy nebyla každodenně používána, pro adresáty právních norem svou zažitost.

3 Předpoklady dědění

Nový občanský zákoník váže přechod dědictví na dědice na splnění určitých podmínek, jedná se v zásadě o stejné podmínky jako v OZ. Některé podmínky jsou však podstatně změněny. Zákonem stanovené podmínky pro to, aby pozůstalost mohla přejít na dědice, tedy aby mohlo dojít k samotné realizaci dědického práva a aby mohlo dojít k právnímu nástupnictví oprávněné osoby po osobě zemřelé podle ustanovení dědického práva, tvoří základní předpoklady dědění. Těmito předpoklady se rozumí smrt fyzické osoby (zůstavitele), existence dědictví (resp. pozůstalosti), dědický titul neboli právní důvod dědění, existence způsobilého dědice a výslovný projev vůle nebo právně relevantní chování týkající se přijetí nebo odmítnutí dědictví.⁴¹ Skutečnost, že zemřelá fyzická osoba zanechala závěť je tak pouze jedním z předpokladů dědění, aby k tomuto dědění došlo, musí být splněny i ostatní předpoklady dědického nástupnictví, jejichž popis následuje.

3.1 Smrt zůstavitele podle OZ a NOZ

Smrt fyzické osoby je základním předpokladem dědění. Zemřelá fyzická osoba je v dědickém právu označována za zůstavitele. Zůstavitelem může být pouze fyzická osoba, nikoliv osoba právnická.⁴² Zůstavitelem může být pouze člověk, jehož majetek má být v okamžiku jeho smrti předmětem řízení o pozůstalosti.

Smrtí končí život fyzické osoby, nejen po stránce fyzické, ale i z hlediska právní sféry, neboť zaniká právní osobnost, tedy způsobilost mít práva a povinnosti. Smrt fyzické osoby je možno zjistit dvěma způsoby, a to vystavením úmrtního listu nebo na základě rozhodnutí soudu prostřednictvím tzv. důkazu smrti (např. při hromadných dopravních nehodách, kdy není možné ohledání, ale je nepochybné, že se osoba v daném dopravním prostředku opravdu nacházela) nebo stanovením tzv. domněnky smrti (v občanském zákoníku označované jako tzv. pravděpodobnost smrti), což znamená prohlášení nezvěstné osoby za mrtvou. Za smrt zůstavitele se tedy nepovažuje

⁴¹ Srov. MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 280.

⁴² Právnickou osobu je možné zrušit ze zákonem stanovených důvodů podle ustanovení § 168 a 169 NOZ.

jen úmrtí fyzické osoby, ale též prohlášení fyzické osoby za mrtvou rozhodnutím soudu, má-li se za to, že fyzická osoba již nežije.

Z lékařského hlediska se smrtí rozumí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene nebo nevratná zástava krevního oběhu, jak je definována v ustanovení § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon). Určení okamžiku smrti je důležitým výchozím bodem pro dědické řízení. Právě k okamžiku smrti je stanoven okruh dědiců zůstavitele, tj. účastníků řízení, a k tomuto okamžiku je též vázán rozsah majetku a jeho hodnota, včetně výše dluhů zůstavitele. Okamžik smrti je též rozhodující skutečností pro určení, jaké předpisy hmotného i procesního práva se použijí v konkrétním dědickém řízení.

Podle ustanovení § 7 odst. 2 OZ smrtí zaniká způsobilost mít práva a povinnosti. Podle NOZ zůstává způsobilost mít práva a povinnosti obsahově beze změny, mění se terminologie. Nově se namísto způsobilosti mít práva a povinnosti užívá pojmu právní osobnost, jak vyplývá z ustanovení § 15 odst. 1 NOZ. Člověk má právní osobnost od narození do smrti. Zánik právní subjektivity fyzických osob – smrtí – zůstává tedy obsahově beze změny. Z právního pohledu je smrt fyzické osoby tzv. objektivní právní skutečností⁴³, s níž zákon spojuje vznik, změnu nebo zánik občanskoprávních vztahů, jichž byla zemřelá osoba účastníkem. Smrtí nezanikají majetková práva a závazky, ale v rámci dědického řízení se musí rozhodnout o právním nástupnictví.

Právní otázky spojené s dědickým nápadem (napadnutím dědictví dědici) jsou upraveny v ustanoveních § 1479 a 1480 NOZ. Stěžejní zásada dědického práva podle platné právní úpravy zůstává zachována v tom, že dědické právo vzniká již smrtí zůstavitele (ustanovení § 1479 NOZ). Toto ustanovení má význam v tom, že dědic nemůže zcizit dědictví před smrtí zůstavitele, ani sám nemůže o tomto majetku dále pořizovat, a dále jen osoba, která je v okamžiku smrti zůstavitele způsobilá být dědicem, není z dědictví vyloučena. Platná právní úprava je tím doplněna výslovně o případ, že osoba, která zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí. A dále je

⁴³ Vyvolává právní následky bez ohledu na lidskou vůli.

upřesněna dispozice s budoucím dědickým právem.⁴⁴ Tato koncepce, byť rozšířená, je stejná jako v občanském zákoníku (ustanovení § 460), na tom se nic nemění.

Ani nový občanský zákoník se tedy nevrací k institutu ležící pozůstalosti, který zná např. současné rakouské právo.⁴⁵ Tento institut byl u nás klíčový do roku 1950 a vycházel z pojetí, že se po zůstavitelově smrti na pozůstalost hledělo až do konstitutivního soudního rozhodnutí o dědictví jako na majetek, který stále náleží zemřelému zůstaviteli, a dědic nabyl vlastnické právo k dědictví až soudním odevzdáním. Konstrukce rakouského zákoníku je v kontinentální Evropě spíše ojedinělá, proto převážily důvody k zachování pojetí, že dědici vzniká dědické právo smrtí zůstavitele a soud nabytí dědictví jen deklaratorně potvrzuje (ustanovení § 1670 NOZ).⁴⁶

3.1.1 Prokázání smrti

Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že smrt jakožto významná právní skutečnost musí být stanoveným způsobem prokázána. Ustanovení § 26 odst. 1 NOZ stanovuje, že smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Prokázání smrti probíhá na základě odborného posudku lékaře, který po ohledání mrtvého těla vystaví list o prohlídce mrtvého, v němž se konstatuje smrt fyzické osoby, a obsahuje údaj o pravděpodobné příčině smrti, jakož i kdy se tak stalo.⁴⁷ Tuto zjištěnou skutečnost oznámí příslušnému matričnímu úřadu.⁴⁸ Důkaz smrti veřejnou listinou tak zůstává obsahově beze změny. V případě, že nelze den smrti fyzické osoby zjistit, musí být zahájeno řízení o prohlášení za mrtvého a určení tohoto dne je ponecháno na rozhodnutí soudu, protože se dnem smrti jsou spjaty závažné důsledky, u nichž je nutné trvat na tom, aby den úmrtí byl postaven na jisto.⁴⁹ Provedení důkazu smrti soudem z moci úřední je též obsahově beze změny, NOZ však

⁴⁴ Viz BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 472.

⁴⁵ Viz BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 195.

⁴⁶ Srov. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 603.

⁴⁷ Viz MIKEŠ, J., MUŽIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 13.

⁴⁸ Blíže FIALA, J. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 393.

⁴⁹ Srov. Dvořák, J. K aktuálním otázkám prohlášení občana za mrtvého. *Ad Notam*, 2004, č. 6, s. 161-162.

výslovně stanovuje ve svém ustanovení § 26 odst. 2 požadavek, aby se smrt člověka jevila jako jistá, přičemž tato podmínka vyplývala z procesního předpisu – z ustanovení § 200 odst. 1 o.s.ř.

Kromě důkazu smrti rozhodnutím soudu rozhoduje soud i o tzv. domněnce smrti v případech, že zainteresovaná osoba podá soudu návrh na prohlášení člověka za mrtvého, pokud lze mít důvodně za to, že zemřel, a soud určí den, který se pokládá za den jeho smrti. V platné právní úpravě dochází k posunu v určení důkazu smrti a domněnky smrti. Vyvratitelnou domněnku smrti konstituuje soud svým rozhodnutím pouze na návrh zainteresované osoby, kdežto důkaz smrti může být konstituován i bez návrhu, a smrt člověka se jeví jako odůvodněná, oproti tomu se pro důkaz smrti musí jevit jako jistá.⁵⁰ Jedná-li se o zůstavitele, kteří zemřeli do 31. 12. 2013, použijí se na tato rozhodnutí ustanovení občanského zákoníku. Podle ustanovení § 7 odst. 2 OZ v případě, že smrt fyzické osoby nelze prokázat předepsaným způsobem, tak soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Dle věty třetí téhož ustanovení soud za mrtvou prohlásí též osobu nezvěstnou, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije. Je-li tedy fyzická osoba nezvěstná nebo není-li možné ohledání těla mrtvého a zároveň je zde předpoklad, že tato osoba již nežije, pak může soud tuto osobu prohlásit za mrtvou a stanovit její smrt na základě vyvratitelné domněnky v soudním řízení o prohlášení za mrtvého, jak upravují ustanovení § 195 až 200 o.s.ř.

Nový občanský zákoník pamatuje i na situaci, kdyby se dodatečně zjistilo, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, žije anebo že zemřel dříve nebo později. V případě, že soud zjistí, že osoba žije, zruší své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého s účinky ex tunc, tedy k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží. Došlo by k obnovení právních vztahů osoby prohlášené za mrtvou, manželství nebo registrované partnerství se však neobnovuje, jak vyplývá z ustanovení § 76 odst. 1 NOZ. Obdobně bude soud řešit situaci mylného důkazu smrti. Do konce roku 2013 platila úprava ustanovení § 22 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, tedy *„bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové.“*

⁵⁰ Viz BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 20-21.

3.2 Existence pozůstalosti podle OZ a NOZ

Smrt fyzické osoby sice představuje základní právní předpoklad pro nabytí dědictví, avšak automaticky nedochází k dědickému nástupnictví v případě, že tato osoba po sobě nezanechala alespoň nějaký majetek, který by se stal předmětem dědění. Existence pozůstalosti tedy představuje další předpoklad dědické posloupnosti.

Jak bylo již uvedeno výše, upravuje dědické právo přechod majetkových poměrů zemřelé osoby na jiné osoby. Většina zásad dědického práva ve stávající právní úpravě vychází z úpravy občanského zákoníku. Stávající ustanovení však postihují dědické právo důsledněji a podrobněji. První zřejmou odlišností od původní právní úpravy je odlišení pojmů pozůstalost a dědictví (ustanovení § 1475 NOZ). V úvodní kapitole bylo již naznačeno, že dědické právo používá nyní tyto dva pojmy k odlišnému vyjádření majetku zanechaným zůstavitelem, který je předmětem dědění. Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, přičemž jmění je souhrnem veškerého majetku i dluhů podle ustanovení § 495 NOZ. *„Pozůstalost je tedy nahlížena z pozice zůstavitele, kdežto dědictví je označeno z pohledu dědice – část pozůstalosti, která mu připadne. Novinkou je, že mezi ta práva, která se dědí, patří i práva vázaná výlučně na osobu zůstavitele, pokud byla uznána nebo uplatněna u orgánu veřejné moci před jeho smrtí. Například právo na bolestné se obecně nedědí, ale je-li uznáno, nebo uplatněno u soudu, již se zahrnuje do pozůstalosti a smrtí zůstavitele nezaniká. Stejně se naloží s právem na peněžitou satisfakci za zásah do osobnosti člověka.“*⁵¹ Původní právní úprava totiž spočívala na široce formulovaném pravidle ustanovení § 579 OZ o zániku subjektivních práv a povinností, které byly vázány jen na osobu dlužníka nebo věřitele jeho smrtí. Ustanovení § 1475 NOZ tedy *„normativně stanovuje, co do pozůstalosti spadá a co nikoli, a v návaznosti na to pojmově odlišuje pozůstalost a dědictví“*.⁵²

Pozůstalost je tvořena dvěma složkami, a to aktivy a pasivy. Pasivy rozumíme závazky a dluhy zůstavitele a také přiměřené náklady na pohřeb. Majetek pozůstalého, který tvoří předmět dědění, představuje určitý jednotný celek, který pozůstalý za života sám ovládá. *„Předmětem dědění jsou především věci ve výlučném vlastnictví nebo v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele, jakož i práva a povinnosti vzešlé z vypořádání*

⁵¹ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 196.

⁵² ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 601.

případného společného jmění zůstavitele a pozůstalého manžela (smrtí jednoho z manželů zaniká manželství a tím i společné jmění manželů, zánik společného jmění je předpokladem pro jeho vypořádání). Do pozůstalosti patří i zůstavitelovy pohledávky a dluhy. Spadá do ní i podnik, který zůstaviteli patřil.⁵³ Předmět dědění tak tvoří bez omezení či výjimek věci (movité i nemovité) jakožto předměty vlastnického práva. Vlastnické právo, které se váže k věcem, tak díky své elasticitě nepředstavuje žádnou překážku při dědickém nástupnictví. Předmětem dědictví můžou být i závazková práva a povinnosti, která však mají povahu relativní, u nichž není vždy jednoznačné, jestli mohou být předmětem dědění.

Otázku existence konkrétního majetku, o kterém zůstavitel pořizuje v závěti, několikrát judikovaly české soudy. Nejvyšší soud ČSR rozhodl takto: „*uvedla-li zůstavitelka v závěti výslovně jen konkrétní nemovitost, jež má připadnout závětní dědičce, ale později tuto nemovitost prodala, takže v době smrti již nebyla její vlastníci, nestává se takto určená osoba platně závětní dědičkou jiných věcí z tohoto dědictví. Nedostatek projevu vůle zůstavitelky o ustanovení téže osoby dědičkou ze závěti ohledně jiných věcí zůstavitelky nemůže být zhojen tím, že dědic ze zákona uznal vůli zůstavitelky v tom smyslu, že původně určené dědičce ze závěti připadne např. jiná nemovitost z dědictví.*“⁵⁴

V dědickém právu se obecně uplatňuje princip univerzálního dědického nástupnictví, což znamená, že dědic nastupuje nejen do zůstavitelových práv, ale i do povinností. Původní koncepce přechodu dluhů vycházela z povinnosti dědice hradit zůstavitelovy dluhy pouze do výše nabytého dědictví. Zásadní problém však i podle praxe spočíval v tom, že předmětem pozůstalosti bylo pouze to, co dědicové nezbytně přihlásili (nemovitosti, vklady na účtech apod.). Naopak většinu movitých věcí, někdy i nemalé hodnoty, dědicové nepřiznali a docházelo tak ke krácení práv věřitelů. Není důvodu zvýhodňovat dědice na úkor věřitelů, proto se NOZ kloní ke koncepci, která je obvyklá v tradičních právních řádech. NOZ posílil pozici věřitelů tím, že primárně dochází k přechodu povinností k úhradě dluhů v plném rozsahu. Dědic musí uhradit zůstavitelovy dluhy i nad rozsah nabytého dědictví, případně i ze svého výlučného

⁵³ MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 282.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 19. 11. 1982 sp. zn. 4 Cz 64/82.

majetku. V určitých případech ale není vhodné, aby dědic byl povinen k úhradě dluhů nad rozsah nabytého majetku, proto je mu zákonem poskytnuta ochrana spočívající v možnosti ohraničení rozsahu povinností k úhradě zůstavitelových dluhů prostřednictvím soupisu pozůstalosti. Soupis pozůstalosti vymezuje jmění zůstavitele a čistou hodnotu majetku v době jeho smrti. Podle ustanovení § 1675 NOZ má dědic právo si do jednoho měsíce od vyrozumění soudem vyhradit soupis pozůstalosti, a jsou-li pro to důležité důvody, soud tuto lhůtu dědici prodlouží. Soupis pozůstalosti si nelze vyhradit dodatečně. Zpravidla ho vyhotoví notář. Pokud si tedy dědic vyhradí soupis pozůstalosti, pak bude povinen k úhradě zůstavitelových dluhů jen do výše nabytého dědictví, nikoliv v plné výši.

Pokud zemřelá fyzická osoba nezanechá žádný majetek, popř. pouze majetek nepatrné hodnoty, pak nemá zůstavitel právního nástupce, který by vstupoval do jeho práv a povinností.⁵⁵ Pro rozhodnutí soudu je pak stěžejní určení hranice, kdy se jedná o majetek nepatrné hodnoty. Tento pojem se v čase mění, a to s vývojem cen, vyšší životní úrovní a vzhledem k nákladům na pohřeb. V praxi se za majetek nepatrné hodnoty považuje majetek v ceně do 15 000 Kč, není však vyloučeno, aby tato hranice byla přiměřeně překročena v závislosti např. na příznivé majetkové poměry dědiců. Naopak se předmětem dědictví v dědickém řízení může stát i majetek v ceně do 15 000 Kč v případě oprávněných zájmů dědiců.⁵⁶ Vždy bude záležet na konkrétním případě a na úvaze soudu.

3.3 Způsobilý dědic podle OZ a NOZ

Po smrti fyzické osoby a existenci pozůstalosti je dalším předpokladem dědického nástupnictví existence způsobilého dědice. Pojem dědic je užíván různými způsoby.⁵⁷ „V širším slova smyslu je to ten, komu svědčí určitý dědický titul a který má právo dědictví odmítnout. Pokud neodmítne, nebo dá svým počínáním najevo, že dědictví odmítnout nechce, a tudíž odmítnout nemůže, stává se dědicem v užším slova smyslu.

⁵⁵ Blíže rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 1. 2002 sp. zn. 26 Co 131/2001. *Ad Notam*, 2002, č. 6, s. 142an.

⁵⁶ Viz MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 177.

⁵⁷ Srov. MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo: Praktická příručka*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 13.

*Tento dědic, pokud skutečně z dědictví něčeho nabude, stane se právním nástupcem zůstavitele, tedy dědicem v nejužším slova smyslu.*⁵⁸

Jak bylo již uvedeno výše, dědicem je podle NOZ ten, komu svědčí dědické právo. Dědicem může být nejen člověk, ale i osoba právnická, vznikne-li nejpozději do jednoho roku od smrti zůstavitele (ustanovení § 1478 NOZ). Pokud přežije na stát pozůstalost jako tzv. odúmrt', je v takové situaci považován za zákonného dědice podle ustanovení § 1634 NOZ. Opouští se koncepce odúmrti jako výrazu práva státní majetkové výsosti, jak upravovalo ustanovení § 462 OZ, kdy stát za dědice v takovém případě považován nebyl.⁵⁹

Za dědice je považována osoba, na niž má po zůstavitelově smrti přejít pozůstalost jako celek nebo podíl na ní, a to bez ohledu na to, z jakého právního titulu se tak stane. Požadavek způsobilosti dědice je dvojího druhu, a to tzv. absolutní způsobilost vstoupit namísto zůstavitele do zanechaných práv a povinností (objektivní stránka) a tzv. relativní způsobilost zaměřená k tomu, je-li dědic hoden stát se zůstavitelovým nástupcem (subjektivní stránka).

3.3.1 Absolutní dědická způsobilost

Absolutní dědická způsobilost spočívá v objektivních okolnostech, dědit může jenom osoba, která existuje, každá osoba, která má právní osobnost (dříve právní subjektivitu). Právní osobnost fyzických osob vzniká narozením a končí smrtí. Z tohoto pohledu má tedy absolutní dědickou způsobilost každá fyzická osoba, která má způsobilost mít práva a povinnosti v době smrti zůstavitele. Není vyžadována způsobilost k právním úkonům (tzv. svéprávnost podle ustanovení § 15 odst. 2 NOZ). Dědická způsobilost je přiznána i počatému dítěti, pokud se narodí živé, avšak tuto fikci lze uplatnit jen ve prospěch jedince.⁶⁰ Tím je v novém občanském zákoníku upřesněna právní subjektivita nascitura upravená dříve v ustanovení § 7 odst. 1 OZ. Jelikož dědictví přechází na dědice okamžikem smrti zůstavitele, dědicem se může stát jen ta

⁵⁸ Kittel, D. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, č. 2, s. 14. [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf>.

⁵⁹ Viz BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 473.

⁶⁰ Viz BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 19.

osoba s právní osobností, které svědčí důvod dědění a která se nápadu dědictví dožila, resp. alespoň na krátký okamžik přežila zůstavitele. Nemůže dědit ten, kdo zemře současně se zůstavitelem (např. při autohavárii). Právnícké osoby mohly podle původní úpravy dědit, pokud měly způsobilost k právům a povinnostem v okamžiku smrti zůstavitele. Zároveň mohly dědit pouze na základě závěti. Současná právní úprava umožňuje dědit i těm právníckým osobám, které vzniknou do jednoho roku od smrti zůstavitele. Stát představuje poslední subjekt, který může být absolutně způsobilým dědicem. V původní právní úpravě se stát nestával dědicem při institutu odúmrti, avšak podle ustanovení § 1634 NOZ se stát dědicem stává.

3.3.2 Relativní dědická způsobilost a dědická nezpůsobilost

U relativní dědické způsobilosti se uplatňují subjektivní aspekty, jak ze strany případného dědice, tak i ze strany zůstavitele ve vztahu k této osobě.⁶¹ V případě relativní dědické způsobilosti nastává situace, že existují případní dědicové, kterým svědčí jak dědický titul, tak mají dědickou způsobilost ke dni smrti zůstavitele, ale dědictví po zůstaviteli vůbec nemusí nabýt, a to proto, že jejich chování není akceptovatelné vůči zůstaviteli či jemu blízkým osobám. Dědická způsobilost fyzických osob je tak kromě naplnění objektivní stránky podmíněna i stránkou subjektivní ve vztahu k zůstaviteli. Dědická nezpůsobilost představuje společensky neakceptovatelné chování osoby povolané k dědění vůči zůstaviteli či jemu blízkým osobám, pro které by nebylo spravedlivé a v rozporu s dobrými mravy, aby se tato osoba stala dědicem. Dědická nezpůsobilost vzniká přímo ze zákona, není třeba žádný úkon ze strany zůstavitele, jako je tomu např. u vydědění. Zainteresaná osoba se této nezpůsobilosti může dovolávat pro vyloučení nezpůsobilého dědice z dědického nástupnictví. Přitom nezáleží na tom, z jakého dědického titulu mělo nástupnictví nastat.

Dědická nezpůsobilost vychází z původní právní úpravy, kterou doplňuje. Z dědického práva je podle ustanovení § 1481 NOZ vyloučen ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předkovi, potomkovi nebo manželovi. Dále ten, kdo se dopustil zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli. Pokud jde o zákonného dědice manžela, tak také ten, kdo se dopustil vůči

⁶¹ Srov. MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 283.

zůstaviteli činu naplňujícího znaky domácího násilí (ustanovení § 1482 odst. 1 NOZ). V případě dědění ze zákona rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji zneužíval nebo její výkon zanedbával (ustanovení § 1482 odst. 2 NOZ).⁶² Proto např. pokud čtrnáctiletý syn zavraždí svého otce, pak po něm nemůže dědit. Navzdory těmto zmíněným důvodům dědické nezpůsobilosti, jež spočívají na společensky zavrženíhodném chování dědice proti dobrým mravům, nemusí být důsledky neodvratné a zůstavitel mu tak může tento čin prominout. Obdobnou možnost stanovoval občanský zákoník v ustanovení § 469 větě druhé, že totiž nezpůsobilý dědic může dědit, pokud mu zůstavitel tento čin odpustil. V tomto případě tak došlo pouze k posunu terminologickému. Projev vůle zůstavitele k prominutí zavrženíhodného jednání se může stát jak výslovně tak konkludentně.

Dědická nezpůsobilost se vztahuje pouze na osobu, proti které důvod nezpůsobilosti směřuje, nikoliv už např. na potomky. Dědický podíl nezpůsobilého dědice přechází ve prospěch dalších dědiců.

Z výše uvedeného vyplývá, že dědickou nezpůsobilost je nutné odlišit od institutu vydědění. Co do následků jsou si oba instituty podobné, tedy zabránění konkrétní osobě, aby mohla po zůstaviteli dědit. Oba instituty se liší především zákonnými předpoklady jejich uplatnění a okruhem osob, na které se vztahují.⁶³ U vydědění je nadto vyžadován platný projev vůle ze strany zůstavitele ze zákonem taxativně stanovených důvodů. O vydědění bude blíže pojednáno v následující kapitole.

3.4 Dědické tituly podle OZ a NOZ

Další ze zákonných podmínek, které musejí být splněny pro to, aby mohlo dojít k dědickému nástupnictví, představuje právní důvod dědění, označovaný též jako dědický titul. Přechod jmění zůstavitele na jeho právní nástupce se neděje nahodile, ale musí existovat nějaký dědický titul, na jehož základě bude osoba považována za dědice. V českém právním řádu se od 1. ledna 2014 uplatňují tři důvody dědění, a to dědická smlouva, závěť nebo zákon, popř. i v jejich souběhu, jak uvádí ustanovení § 1476 NOZ. Dědické tituly se navzájem nevylučují, může tak dojít ke kumulaci těchto titulů.

⁶² Srov. BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 199-200.

⁶³ Srov. NESNÍDAL, J. *Občanský zákoník I. s komentářem*. Český Těšín: Poradce, 2012, s. 284.

Nedojde-li k dědění podle dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona, pak nastupují jako dědici odkazovníci, jak je upraveno v ustanovení § 1633 odst. 1 NOZ.

Podle původní právní úpravy existovaly dva důvody dědění, a to zákon nebo závět', popř. oba tyto dědické tituly najednou (ustanovení § 461 odst. 1 OZ). V původní právní úpravě byl větší význam přikládán dědění ze zákona. Jednalo se o zůstatek z komunistického pojetí práva, které chtělo co nejvíce omezit svobodnou vůli zůstavitele. Podle systematického výkladu se argumentovalo také tím, že dědění ze zákona má přednost před děděním ze závěti, protože je dědění ze zákona v právní úpravě řazeno před děděním ze závěti. Toto pojetí je dnes novou úpravou civilního práva překonáno, i když doposud převyšuje počet případů dědění ze zákona. Nicméně je současná právní úprava postavena na zásadě testamentární volnosti a klade důraz na projev vůle zůstavitele ohledně přechodu jeho majetku po jeho smrti.

Posun oproti původní úpravě je „*jednak v tom, že se v prvním odstavci mezi dědické tituly nově vrací institut dědické smlouvy, jednak i v řazení výčtu dědických titulů, jejichž posloupnost je volena podle jejich právní síly (srov. § 1673)*“.⁶⁴ Právní síla jednotlivých dědických titulů v NOZ se odráží od jejich systematického řazení. Pořízení pro případ smrti mají přednost před děděním na základě zákonné dědické posloupnosti. Nejsilnějším dědickým titulem je v novém občanském zákoníku dědická smlouva, i při porovnání se závětí, proto má před ostatními dědickými tituly přednost. Je to dáno především tím, že dědická smlouva nejvíce z možných dědických titulů naplňuje princip smluvní volnosti a autonomie vůle a dobrovolné rozhodnutí, jak naložit s vlastním majetkem.

Vzhledem k tématu této práce, budou následovně stručněji představeny zejména dva dědické tituly, a to dědická smlouva a zákon, dědění ze závěti bude podrobněji upraveno v následující kapitole.

3.4.1 Dědická smlouva

Nový občanský zákoník zavádí znovu institut dědické smlouvy, který byl již upraven ve Všeobecném zákoníku občanském z roku 1811. Dědická smlouva se stává společně se závětí pořízením pro případ smrti (dle ustanovení § 1491 NOZ). Toto

⁶⁴ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 601.

ustanovení sem řadí i dovětek, ten však není dědickým titulem, protože neurčuje osobu, které má dědictví připadnout. Dovětkem může nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, anebo uložit příkaz.

V případě dědické smlouvy chce zůstavitel přenechat svůj majetek osobě povolané za dědice (tzv. smluvní dědic) a tato osoba s tím souhlasí. Tím se liší od závěti, která je pouze jednostranným právním jednáním, jehož obsah je na dědici nezávislý, dědictví může pouze následně odmítnout. Přesto je závěť v NOZ upravena před dědickou smlouvou, protože dědická smlouva je institut odvozený od závěti, je to její speciální úprava. Blíže bude pojednáno o dědické smlouvě v kapitole páté.

3.4.2 Dědění ze závěti

Závěť (označovaná též jako testament či poslední vůle) je dalším dědickým titulem, na jehož základě lze nabýt dědictví. Jak bylo již uvedeno výše, co do právní síly, má závěť přednost před děděním ze zákona. Oproti dědické smlouvě, která je dohodou dvou stran, závěť představuje formální jednostranný odvolatelný či změnitelný projev vůle osobní povahy o tom, komu má připadnout v případě smrti pořizovatele zanechaný majetek.⁶⁵ Zůstavitel je omezen v této testovací volnosti institutem nepominutelných dědiců. Zůstavitel může pořídit závěť o celé své pozůstalosti, v takovém případě, pokud je závěť platná, nedochází k děděním ze zákona. Pokud by závěť byla pořízena pouze o části pozůstalosti, dojde v tomto případě z části k děděním podle závěti a z části k děděním podle zákona. Pokud však zůstavitel užívá nadměrně alkohol a byl omezen ve svéprávnosti, pak může závěti pořídit pouze o polovině pozůstalosti.⁶⁶ Pro platnost závěti je třeba splnění formálních i obsahových náležitostí, které jsou kogentní a jejich nedodržení má za následek neplatnost závěti. Více o jednotlivých náležitostech bude pojednáno v následující kapitole.

Velkým posunem oproti původní úpravě je úprava, že závěť může být platná i v případě, že v ní zůstavitel neuvede přesné datum nebo neuvede datum žádné. Do konce roku 2013 bylo totiž při striktním výkladu zákona dovozováno, že v závěti musí

⁶⁵ Srov. MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 292.

⁶⁶ Srov. Dědické právo v novém občanském zákoníku [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/informacni_brozury/MS_brozura_dedicke_pravo.pdf>.

být datum uvedeno přesným označením dne, měsíce a roku (např. 24. 12. 2012), jestliže jej zůstavitel uvedl jiným způsobem (jako Štědrý den roku 2012), byla závěť neplatná, což nebylo v souladu s vůlí zůstavitele.

V současné době rozlišujeme závěť napsanou vlastní rukou zůstavitele (tzv. holografická), závěť sepsanou jinak než vlastní rukou zůstavitele (tzv. allografická), závěť ve formě veřejné listiny a novinkou od roku 2014 je závěť s úlevami. Tato závěť je určena osobám, které se kvůli živelné či jiné události nacházejí v situaci, kdy jsou v ohrožení života. V některých případech tak může být závěť uzavřena i ústně. Nově si také může zůstavitel klást k závěti podmínky a příkazy, jako např. úspěšné ukončení studia, péče o zůstavitelova psa či oprava střechy.

3.4.3 Dědění ze zákona

Nejčastěji dochází k dědění ze zákona. Lidé si závěť často nepořizují nejspíš proto, že jim pořízení připadá příliš komplikované. Dědění ze zákona představuje třetí z dědických titulů, které se v současné době uplatňují. Současná úprava preferuje pořízení pro případ smrti, tedy dědickou smlouvu a závěť, proto k dědění ze zákona dojde pouze v případech, kdy zůstavitel po sobě žádnou dědickou smlouvu ani závěť nezanechal nebo pokud povolaný dědic dědictví nenabude, ať už proto, že dědictví odmítne, je nezpůsobilý dědit nebo se nedožije smrti zůstavitele. Dědění ze zákona se také uplatní v případech, kdy zbylá část majetku není uvedena v pořízení pro případ smrti. Je tedy subsidiární ve vztahu k pořízením a představuje podpůrné řešení, kdy nelze dědit z dědické smlouvy nebo ze závěti.

Při zákonné dědické posloupnosti se vychází z příbuzenských, rodinných a obdobných vztahů mezi zůstavitelem a jeho předpokládanými dědici. Podle původní právní úpravy byli dědicové ze zákona rozděleni do čtyř dědických skupin podle stupně jejich rodinného vztahu k zůstaviteli. Pokud nebyl žádný dědic v těchto dědických skupinách, pozůstalost přešla jako majetek bez pána na stát, jako tzv. odúmrt'. Stát se v takovém případě nepovažoval za dědice. Nová právní úprava podstatně rozšiřuje okruh osob, které se mohou stát dědici ze zákona. NOZ zavádí šest dědických tříd. Nově jsou tak např. do okruhu zákonných dědiců zařazeni zůstavitelovi praprarodiče nebo sestřenice a bratrance. NOZ preferuje, aby majetek zůstal pokud možno v okruhu

zůstavitelových nejbližších. Stát by se tak měl stát dědicem pouze ve velmi výjimečných případech.

3.5 Přijetí či odmítnutí dědictví podle OZ a NOZ

Dědic může po smrti zůstavitele dědictví jak přijmout, tak odmítnout. Dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele pouze za předpokladu, že nebude povolaným dědicem odmítnuto. Zákon totiž umožňuje tomu, kdo má dědické právo, dědictví odmítnout. Povolaný dědic může uplatnit svou svobodnou vůli a rozhodnout se, zda dědictví přijímá či nikoliv. Odmítnutí dědictví je „jednostranným, výslovným a adresným projevem vůle spojeným s nezvratnými hmotněprávními účinky“.⁶⁷ Z tohoto pravidla jsou stanoveny dvě výjimky, a to, že dědictví nemůže odmítnout smluvní dědic, zakazuje-li mu dědická smlouva, a dále stát, má-li dědictví připadnout z důvodu, že není jiný dědic.

Podle ABGB z roku 1811 musel naopak dědic, který chtěl dědictví přijmout, projevit aktivitu a to formou podáním dědické přihlášky, současná právní úprava však vyžaduje aktivitu od dědice, který dědictví přijmout nechce. Institut odmítnutí dědictví vychází v zásadě z původní koncepce.

Aby odmítnutí dědictví způsobilo požadované následky, musí splňovat zákonné náležitosti. Před učiněním přijetí či odmítnutí dědictví musí být povolaný dědic o nápadu dědictví vyrozuměn a poučen o možnosti dědictví odmítnout do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o právních následcích vyrozuměn. K odmítnutí nemůže připojit žádné výhrady nebo podmínky, nemůže ho ani odmítnout jen zčásti. Toto omezení koresponduje se zásadou univerzální sukcese, podle které se dědictví přijímá či odmítá jako jeden nerozlučný celek. Odmítnout dědictví lze pouze výslovným prohlášením vůči soudu v zákonné lhůtě v délce jednoho měsíce ode dne, kdy soud dědice vyrozuměl o jeho právu odmítnout dědictví a o následcích odmítnutí podle ustanovení § 1487 odst. 1 NOZ. Nově je oproti původní úpravě výslovně stanoveno v druhém odstavci tohoto ustanovení, že uplynutím lhůty pro odmítnutí dědictví právo odmítnout dědictví zaniká.⁶⁸ Ze závažných důvodů však může být tato lhůta prodloužena.

⁶⁷ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 31.

⁶⁸ Viz BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 474.

Prohlášení o odmítnutí dědictví nelze ani podle původní ani současné právní úpravy (ustanovení § 467 OZ a ustanovení § 1489 odst. 2 NOZ) odvolat. Vztahuje se to i na případy, kdy dědic prohlásí, že dědictví neodmítá. Na dědice, který dědictví odmítl, se hledí, jako by dědictví nikdy nenabyl. Odpadá mu tím i povinnost hradit zůstavitelovy dluhy. Oproti jinému právnímu jednání týkajícímu se dědění lze dědictví odmítnout též prostřednictvím zmocněnce.

Kromě odmítnutí dědictví se zavádí dva nové instituty, a to zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví. Tyto instituty budou vymezeny v kapitole páté.

4 Závěť

V úvodu této kapitoly uvedu obecné znaky závěti, avšak právní úpravy mají odlišné přístupy k celkovému pojetí závěti. V této kapitole budu charakterizovat závěť a především srovnávat dědění ze závěti dle OZ a NOZ,⁶⁹ kde jsou patrné různé přístupy k tomuto institutu.

Vlivem socialismu byla omezena testovací volnost, zůstavitel nemohl v závěti uvádět doložky času, podmínky ani příkazy, byly zrušeny privilegované testamenty a omezeny odkazy, až byly z úpravy úplně odstraněny. V roce 1982 došlo k obnovení institutu vydědění, dále byla později zavedena forma allografní závěti.

Právní úprava dědění ze závěti v novém občanském zákoníku se vrací k tradičním právním institutům, které platily již v ABGB, např. svěřenecké nástupnictví, podmínky a příkazy,⁷⁰ zůstavitel může také v závěti uvést podmínku, doložení času nebo příkaz.

Zásada volnosti zůstavitele zvolit sobě dědice závětí patří k základním zásadám demokratické úpravy dědického práva. Zůstavitel se může svobodně rozhodnout a jednostranně určit dědice v závěti, naproti tomu zákonná posloupnost vychází z příbuzenského vztahu k zůstaviteli. Tato volnost v ustanovení dědice v závěti je omezena ve prospěch nepominutelných dědiců. Kdo chce určit, co se má stát s jeho jměním po jeho smrti, jinak než jak určuje zákonná posloupnost, může povolát dědice závětí.

4.1 Pojem a význam závěti podle OZ a NOZ

Závěť označovaná též jako poslední vůle, poslední pořízení, testament nebo zastarale kšaft lze obecně popsat jako jednostranné právní jednání (v OZ jako právní úkon) formálním projevem vůle fyzické osoby, která v něm určuje, co se má stát s majetkem po její smrti. Původní právní úprava OZ neobsahovala legální definici závěti, v NOZ ji již nalezneme v ustanovení § 1494, který ji definuje jako „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz*“. Znaky institutu závěti jsou

⁶⁹ Pokud bude užito výrazu „původní právní úprava“ má se tím na mysli úprava obsažená v OZ. Současnou právní úpravou se pak myslí nová úprava obsažená v NOZ.

⁷⁰ Viz BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 7-8.

zejména jednostrannost, neadresnost, formálnost, odvolatelnost, zřízená pro případ smrti a výlučně osobně. Závěť smí i podle původní i nové úpravy pořídit pouze jedna fyzická osoba, není připuštěna společná závěť několika osob (ustanovení § 476 odst. 3 OZ, § 1496 NOZ).

4.2 Předpoklady platnosti závěti podle OZ a NOZ

Závěť jako právní jednání musí pro svou platnost splňovat určité náležitosti předepsané zákonem. Pro toto právní jednání platí jak obecná ustanovení o právním jednání tak závěť musí splňovat zvláštní formální požadavky, ale i obsahová pravidla, s jejichž dodržením spojuje zákon platnost právního jednání. Vzhledem k tomu, že tento projev vůle zůstavitele je učiněn za jeho života, účinky však nastávají až po jeho smrti, klade zákon přísné formální požadavky pro zamezení pochybnosti o původnosti závěti případně o skutečné vůli pořizovatele. Tyto předpoklady platnosti se v obou úpravách poněkud liší, proto budou představeny odděleně.

4.2.1 Předpoklady platnosti závěti podle OZ

Podle OZ mezi tyto předpoklady patří, že tento úkon musí být učiněn svobodně a vážně, srozumitelně a určitě, nesmí být učiněn v duševní poruše, nesmí svým obsahem nebo účelem odporovat zákonu nebo jej obcházet, a nesmí se přičít dobrým mravům. Tyto požadavky jsou obecnou nutností, kterou musí splňovat všechny právní úkony, mají-li být platné, zákonodárce nadto u závěti vyžaduje splnění zvláštních náležitostí, které vystihují specifický charakter závěti. Přísnější požadavky se týkají hlavně formálních náležitostí a důvodem pro to je skutečnost, že právní následky závěť vyvolává až v době, kdy je pořizovatel po smrti a proto se hůře zjistí, co zamýšlel tímto projevem vůle.

Česká právní úprava jí připisuje většinou tzv. absolutní neplatnost, která nastává přímo ze zákona.⁷¹ Testament je pak neplatný od počátku (*ex tunc*) a k jeho neplatnosti je přihlíženo z úřední povinnosti. Relativně neplatnou se závěť stává až poté, co se neplatnosti dotčená osoba v dané lhůtě dovolá (ustanovení § 40a ve spojení s § 101

⁷¹ Srov. MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 163.

OZ). Relativně neplatná závěť se jinak považuje za platnou a vyvolává právní účinky, ledaže se oprávněná osoba dovolá neplatnosti.

Za účinnosti OZ se vůle zůstavitele vykládala za použití tzv. teorie vůle, což znamená s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu. Ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud tento závěr potvrdil: „*k posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovést skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečnosti existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu*“.⁷²

4.2.2 Předpoklady platnosti závěti podle NOZ

Podle nového občanského zákoníku se závěť má vykládat tak, aby se co možná nejvíce vyhovělo vůli zůstavitele (ustanovení § 1464 odst. 2 a § 1495 NOZ).

Sepsání závěti nemůže zůstavitel delegovat na jinou osobu, ani na zákonného zástupce ani na zplnomocněného zástupce. Právo povolat dědice je výlučným osobním právem zůstavitele, jak je stanoveno v ustanovení § 1496 NOZ. Pořizovatel sám určuje obsah závěti, v němž stanoví, kdo se má stát jeho dědicem a jakým způsobem se má jeho majetek mezi dědice rozdělit.

Dalšími znaky, tedy jednostranností a odvolatelností, se závěť vymezuje vůči dědické smlouvě. Závěť totiž může pořizovatel kdykoliv změnit či odvolat, aniž by k tomu potřeboval souhlas nebo se musel s někým dohodnout.

Kromě náležitostí výše uvedených, je třeba při tvorbě závěti dodržet její zákonem předepsanou formu, pořizovatel musí být způsobilý k jejímu zřízení a závěť musí splňovat formální i obsahové náležitosti, které jsou stanoveny zákonem. Pokud nesplňuje některou z těchto náležitostí, je nutné na ni pohlížet jako na neplatnou (ustanovení § 547, 559, 581, 588 NOZ). Nově je stanovena dodatečná možnost zhojení nedostatku formy. Jedná se o zmírnění následků neplatnosti právního jednání způsobené

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 61/86 In FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006, s. 393-394.

nedodržením sjednané formy nebo formy stanovené zákonem, nedostatek sjednané formy lze namítat jen do doby, než je splněno.⁷³

4.2.3 Způsobilý zůstavitel

Z povahy věci připadá zřízení závěti v úvahu pouze u fyzických osob. V obou právních úpravách se klade požadavek na pořizovatele, aby byl svéprávný (podle původního názvosloví: plně způsobilý k právním úkonům). Fyzická osoba se stává plně svéprávnou dosažením zletilosti, tj. zpravidla dovršením věku osmnácti let (ustanovení § 30 NOZ a § 8 OZ). Svěprávným se může stát i předčasně, pokud osoba starší 16 let uzavře manželství nebo emancipací, tedy přiznáním plné svéprávnosti nezletilému soudem.⁷⁴ V oblasti dědického práva v duchu zásady autonomie vůle umožňuje zákonodárce podle ustanovení § 1526 NOZ pořizovat bez souhlasu zákonného zástupce formou veřejné listiny. Nově tedy lze použít jakoukoliv veřejnou listinu, nejen notářský zápis, jako tomu bylo podle ustanovení § 476d OZ. Ochrana mladé osoby je zajištěna stanovenou povinností formy veřejné listiny. Člověk, který nedosahuje požadovaného věku, není svéprávný a nemůže testament platně zřídit.

Jestliže k plné svéprávnosti v zásadě dochází dovršením osmnáctého roku fyzické osoby, lze mít za to, že v dalším období života jedince je dosažená svéprávnost trvalým atributem. U převážné většiny pořizovatelů lze z této skutečnosti vycházet. Neplatí to však zcela. K testovací nezpůsobilosti může dojít i za jiných podmínek. NOZ výslovně vymezuje nesvéprávnost pro účely závěti takto: „*nesvéprávný není způsobilý pořizovat, nejedná-li se o případy uvedené v § 1526 až 1528*“. Osoby s omezenou svéprávností mohou v rámci omezení pořizovat jen formou veřejné listiny. Notář zhodnotí, zda je tato osoba k tomuto právního jednání způsobilá a uvědomuje si dopady svého jednání. A dále ten, kdo byl omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může v rozsahu omezení pořizovat v jakékoliv předepsané formě, ale jen do poloviny pozůstalosti. Je zde ze

⁷³ Srov. BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 156.

⁷⁴ Srov. BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 23.

zákona omezena vůle pořizovatele, protože existují obavy, že by nebylo s majetkem naloženo náležitým způsobem vzhledem k jeho poruše. Tato ustanovení se snaží chránit zákonné dědice, aby nebyli kráceni na svých právech.

Podle OZ není způsobilý pořídit závěť ten, kdo byl pro duševní poruchu, která není jen přechodná, zbaven soudem způsobilosti k právním úkonům podle ustanovení § 10 odst. 1. Stejně tak nemohl pořídit závěť, kdo byl ve své způsobilosti k právním úkonům omezen pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů, jak bylo stanoveno v § 10 odst. 2 OZ. Platnost závěti mohla být zmařena i tehdy, pokud ji učinila osoba jinak plně způsobilá k právním úkonům, jestliže tuto závěť pořídila v takové duševní poruše, která ji činila neschopnou k tomuto úkonu (ustanovení § 38 odst. 2 OZ). Zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům však nemuselo být nevratnou záležitostí. Došlo-li ke změně v duševním stavu osoby, u níž byla relevantnost právních úkonů takto postižena, mohl soud zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům zrušit pro změnu nebo odpadnutí důvodů, které k nim vedly. Po nabytí právní moci takového rozhodnutí soudu mohl ten, koho se to týkalo, platně o svém majetku na případ smrti pořídit závěti.

Nová právní úprava stanovila výjimku pro ty, co jsou omezeni ve svéprávnosti tak, že nejsou způsobilí pořizovat. Výjimka spočívá v uzdravení se takové osoby do té míry, že je schopna projevit vlastní vůli (ustanovení § 1527 NOZ). Přínos tohoto ustanovení zatím nelze jednoznačně hodnotit. V praxi bude složité dokazovat, že došlo k uzdravení, že tato osoba byla dostatečně způsobilá k tomuto právnímu jednání. Tyto sporné otázky mohou prodloužit délku řízení o pozůstalosti.

Způsobilost pořizovatele musí existovat v době tohoto právního jednání; pozdější nezpůsobilost nemá vliv na platnost právního jednání. Vzhledem k výše uvedenému lze shrnout, že zůstavitel s úmyslem zřídit závěť by neměl otálet a přistoupit k jejímu zřízení v době, kdy pro uvedené pochybnosti nebude žádná opora. Podaří se mu tak nekomplikovaně prosadit svou vůli a ušetří i své právní nástupce případných dlouhodobých a nákladných sporů.⁷⁵

⁷⁵ Srov. MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 65-67.

4.2.4 Náležitosti vůle a jejího projevu

Podle OZ pro závěť, platí totéž jako, co pro ostatní právní úkony, co se týče požadavku týkajícího vůle. Závěť je rovněž projevem vůle směřující k vyvolání právních následků, které právní předpisy s takovým projevem spojují, jak bylo dáno ustanovením § 34 OZ. Původní občanský zákoník stanovuje, jak bylo uvedeno výše, musí vůle pořizovatele především být svobodná, vážná a prosta omylu. Svobodná vůle je to rozhodnutí pořizovatele, které je učiněno bez negativního působení vnějších vlivů a nátlaku, tím se rozumí fyzické donucení a bezprávná výhrůžka. Fyzické donucení se v praxi nevyskytuje tak často, jednalo by se např. o situaci, kdy osoba vede nemohoucímu pořizovateli při sepisování testamentu ruku. Takový testament by byl absolutně neplatný. Bezprávní výhrůžkou se rozumí psychické donucení zůstavitele k něčemu, co nesmí být vynucováno, tímto jednáním musí dotyčná osoba vzbudit důvodnou obavu. Vyskytuje se v praxi častěji než fyzické donucení, často v případech, kdy je pořizovatel odkázán na pomoc druhých a takovou osobu je snadnější vydírat. Svoboda jako náležitost tohoto jednání se neváže jen na okolnosti v době vzniku tohoto jednání, ale sahá i do pozdější doby. Po vyhotovení závěti zůstává pořizovateli možnost ji kdykoliv změnit nebo zrušit. V případě, že by v tomto jednání některý z dědiců bránil, mělo by to za následek jeho nezpůsobilost pro zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. Úprava obsažená v NOZ stanoví, že vůle musí být svobodná, a pokud bude pořizovatel donucen pod hrozbou násilí vyhotovit závěť, může namítnout neplatnost takového právního jednání. Na rozdíl od úpravy obsažené v OZ se tedy bude jednat o relativní neplatnost. Vychází se z římské zásady, že donutit lze osobu, aby konala ke svému prospěchu.

Vážnost vůle v závěti je další podmínkou pro její platnost. Za neplatnou by byla považována závěť učiněná v žertu, ve hře, při vyučování, anebo jedná-li se o tzv. simulovaný právní úkon nebo o případ vnitřní výhrady.⁷⁶ Zůstavitelova vůle musí být v neposlední řadě prosta omylu. Omylem je označován stav, kdy jednající chce projevit určitou vůli, ale ve skutečnosti nevědomě projeví jinou vůli. Úpravu neplatnosti právního úkonu z důvodu omylu nelze vztáhnout přímo na omyl v závěti, ale bude se dovozovat spíše z jejího obsahu.

⁷⁶ Srov. MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné*. III. svazek. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 163.

Podle NOZ však podstatný omyl zůstavitele způsobuje neplatnost ustanovení, kterého se týká. Dále v ustanovení § 1530 odst. 1 NOZ definuje omyl jako podstatný, „*týká-li se osoby, které se něco zůstavuje, nebo podílu či věci, které se zůstávají, anebo podstatných vlastností věci. Vlastnosti jsou podstatné, je-li zřejmé, že by zůstavitel v závěti tak neurčil, kdyby se v nich nebyl zmýlil*“. Zakládá-li se vůle zůstavitele jen na mylné pohnutce, pak to způsobuje neplatnost jen toho ustanovení závěti, kterého se týká (ustanovení § 1531 NOZ). Od omylu je třeba odlišit zjevnou nesprávnost spočívající např. v tom, že zůstavitel chybně uvede křestní jméno dědice, ale z textu závěti bude zřejmé, že se jedná o někoho jiného. V takovém případě nejde o omyl takového druhu, který by zapříčinil stanovení dědice neplatným. Musí být však zřejmé, koho měl pořizovatel na mysli.⁷⁷ Pouhá vada projevu, včetně přeroknutí, přepsání, nesprávného pojmenování nebo popsání, není podstatným omylem.

Soud přihlédně i bez návrhu k neplatnosti takového právního jednání, které se zjevně přičií dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek, stejně tak, pokud právní jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému, jak je uvedeno v ustanovení § 588 NOZ. „*NOZ zavádí nicotnost právního jednání – jedná se o ni v případě, kdy chybí vůle jednajících osoby; pokud nebyla zjevně projevena; pro neurčitost nebo nesrozumitelnost nelze zjistit obsah právního jednání ani výkladem. Nově je možná konvalidace dodatečným vyjasněním projevu vůle mezi stranami.*“⁷⁸

Podle původního občanského zákoníku musel být projev vůle v závěti učiněn především srozumitelně a určitě. Oba tyto požadavky se týkaly zejména nejdůležitější složky závěti, a tou je určení dědiců a majetkových hodnot, které jim měly připadnout posledním pořízením. Výklad a objasnění projevu vůle bylo u tohoto velice specifického právního úkonu obtížné. Touto problematikou se zabýval Nejvyšší soud ve svém usnesení: „*závěť je neplatná pro neurčitost ve vymezení okruhu povolaných dědiců jen tehdy, není-li ani výkladem právního úkonu možné dovodit, kdo se má stát dědicem zůstavitele. Obsah závěti lze za použití zákonem stanovených interpretačních pravidel vykládat, nikoli však nahrazovat nebo doplňovat vůli, kterou zůstavitel při pořízení závěti neměl nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji.*“⁷⁹ A dále v jiném

⁷⁷ Srov. MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 69.

⁷⁸ BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 155.

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2001 sp. zn. 21 Cdo 372/2001.

rozhodnutí určil, že „není nezbytné, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován; ze závěti však musí být zjistitelné, které určité osobě má zůstavený majetek připadnout.“⁸⁰

Co se týče vymezení majetku zůstavitele dovedl Nejvyšší soud ČR, že pro posouzení projevu vůle jsou rozhodnými okolnosti, za nichž byla závěť sepsaná, nikoliv stav v době smrti zůstavitele. Tedy „ustanovil-li zůstavitel v závěti dědice veškerého svého majetku, „který je v jeho bytě“, lze tento projev vůle vyložit tak, že se vztahuje i na úspory na vkladních knížkách, jež měl v bytě uloženy v době pořizování závěti o svém majetku, pokud v době smrti zůstaviteli dosud náležely.“⁸¹ Zůstavitel nemůže dodatečně přímo objasnit tento právní úkon. Jeho vůli lze zjistit již pouze zprostředkovaně. Do konce roku 2013 se muselo použít pouze obecné pravidlo výkladu právních úkonů, jak je předloženo v ustanovení § 35 odst. 2 OZ.

NOZ přebírá v obecné úpravě úpravu z obchodního zákoníku a primárním výkladovým kritériem je nově úmysl jednajícího, nikoliv jazykové vyjádření, za předpokladu, že úmysl jednajícího byl druhé straně znám. NOZ však také nově upřesňuje ve svém ustanovení § 1494 výslovná pravidla pro výklad závěti, která jsou odlišná od standardních pravidel pro výklad právního jednání. Závěť je vždy třeba vyložit tak, aby co nejvíce vyhověla vůli zůstavitele. Slova se vykládají podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl. Je též doplněna ochrana zůstavitele, který musí projevit dostatečně určitě svou vůli, nestačí, aby přisvědčil cizímu návrhu, přičemž toto pravidlo se dle mého názoru dá vyvozovat z obecných znaků závěti jako osobního právního jednání.

4.3 Formy závěti podle OZ a NOZ

Kromě požadavku, že pořizovatel musí vědět, co v závěti chce vyjádřit z obsahového hlediska, musí dodržet určitou formu závěti, aby závěť způsobila ty právní účinky, které pořizovatel závěti zamýšlel.

Za platnou je závěť považována tehdy, je-li pořizena v zákonem stanovené formě. Odborná literatura rozlišuje dvě skupiny testamentů. První skupinu tvoří tzv. soukromé závěti, kam patří holografní a allografní závěti, a druhou skupinu tvoří tzv. veřejné

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002 sp. zn. 30 Cdo 1143/2000.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 4. 2002 sp. zn. 30 Cdo 517/2002.

závěti, kam patří závěti pořízené ve formě veřejné listiny, nově nejen notářským zápisem. NOZ zná ještě jednu další skupinu závětí, a to tzv. privilegované závěti/závěti pro případ nouze. Ty jsou určeny osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení života a nemohou sepsat závěť v jedné z tradičních forem, aby i tyto měly možnost pořídit o svém majetku poslední vůli.

Oba právní předpisy znají a taxativně vymezují tři formy závěti, a to závěť vlastnoruční (holografní), závěť sepsanou jinak než vlastní rukou (allografní) a závěť sepsanou ve formě notářského zápisu, resp. veřejné listiny.

Forma závěti a její nedodržení tvoří jednu z nejproblematictějších oblastí dědického práva. Zákonem přísně stanovené formální podmínky závěti jsou snahou o co největší ochranu pravosti závěti a samotného zůstavitele před unáhleným a nepromyšleným rozhodnutím.

4.3.1 Holografní závěť

Holografní, tedy vlastnoruční závěť je nejtypičtější a nejvíce rozšířeným typem závěti a vyskytuje se v původní i současné právní úpravě. Výhodou této závěti je, že ji lze sepsat bez pomoci jiné osoby, rychle a kdekoliv a nadto téměř bez nákladů.

Celý text závěti musí být napsán čitelně vlastní rukou pořizovatele a musí jím být i podepsán. Podle odborných názorů se pojmem „vlastní rukou“ rozumí bez cizí pomoci, ale ve výjimečných případech např. i jinou částí těla – ústy, nohou nebo protérou, jestliže si uvedeným způsobem počíná i při jiných písemných projevech.⁸² Dopomáhání při psaní vedením ruky či obdobnými zásahy způsobuje absolutní neplatnost závěti. „Poskytla-li jiná osoba zůstaviteli při psaní jeho vlastnoruční závěti pomoc, která ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu, je takováto závěť absolutně neplatná.“⁸³ Podpis musí být poslední na listině, aby uzavřel celý text závěti, plní tím identifikační a ukončovací funkci. Podpisem je právní jednání dokončeno, proto by text, který by se vyskytoval až pod podpisem, nemohl být považován za platný. Zůstavitel svým vlastnoručním podpisem stvrzuje, že je jejím původcem. V ideálním případě by podpis měl obsahovat příjmení i jméno pisatele. Soudy však uznávají i pouhé příjmení, pokud není pochyb o pisateli. „Podepsal-li zůstavitel závěť alespoň svým příjmením, je tím

⁸² Např. Jindřich, M. Závěť a další listiny pro případ smrti. *Právní rádce*, 1996, č. 5, s. 14.

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008 sp. zn. 21 Cdo 1744/2007.

splněna náležitost podpisu závěti podle ustanovení § 476 odst. 2 občanského zákoníku, pokud o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.“⁸⁴ Co se týče podpisu ve formě zkratky, příbuzenského vztahu (např. „tvůj táta“) nebo pseudonymu (např. „kuchařinka“), tak je situace složitější. Osobně se přikláním k názoru, že závěť by platná být měla, pokud lze bez pochyb zjistit osobu pisatele. Zákon výslovně uvádí vlastnoruční sepsání a podepsání testamentu, ostatní okolnosti nejsou uvedeny, má se tak za to, že jsou nevýznamné. Mezi tyto nepodstatné náležitosti patří např. druh materiálu, na který je závěť zapsána, použitá psací potřeba nebo jazyk, nemusí zde být ani výslovné označení „závěť“.

Nevýhody použití formy vlastnoruční závěti jsou do jisté míry opakem snadnosti jejího zřízení. Někdy je tento krok učiněn pod vlivem okamžité nálady, a nikoliv po důkladném zvážení. Často trpí tyto závěti nedostatky obsahového rázu. Potíže mohou nastat např. v situaci, kdy se pořizovatel snaží použít právnícké termíny, kterým správně nerozumí, a tak např. k označení chalupy použije „movitost“, stejně tak nesprávné užívání pojmu „příslušenství“ apod., což je na úkor kvality takové závěti. Pořizovatel tak nemusí své představy správně formulovat a v důsledku toho, dojde k odlišnosti od toho, co skutečně chtěl a co je obsaženo v závěti. Nevýhodou oproti závěti sepsané ve formě veřejné listiny může být i to, že závěť nemusí být po smrti pořizovatele objevena. Může být tak dobře schovaná, že nebude po jeho smrti nalezena, může být někomu předána, ten se však nemusí dozvědět, že pořizovatel zemřel nebo se ani nemusí dožít úmrtí zůstavitele. Pokud tedy zůstavitel sepíše vlastnoruční závěť, je vhodné předat jí v závěti ustanovenému dědici, který by se postaral o to, aby závěť byla předložena.

4.3.2 Allografní závěť

Tento typ závěti může být pořízen různými způsoby – ať už na počítači, na stroji nebo rukou jiné osoby než zůstavitele. OZ připouštěl tuto závěť ve dvou variantách – podle ustanovení § 476b byla upravena obecná allografní závěť a ustanovení § 476c, 476d odst. 3,4 a 5 upravovala zvláštní podobu takové závěti. Allografní závěť je dalším typem soukromé závěti, tj. takové závěti, která není sepisována ve formě notářského zápisu (resp. veřejné listiny). Pisatel této formy závěti musí být osoba odlišná od pořizovatele závěti, ten ji však musí vlastnoručně podepsat a musí zde být uvedeno

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1983 sp. zn. 4 Cz 82/82.

datum podpisu. „*Dědicem ze závěti, porízené podle ustanovení § 476b občanského zákoníku, může být i osoba, která na žádost zůstavitele tuto závěť sepsala.*“⁸⁵

U obecné allografní závěti je zaručena vůle zůstavitele jeho vlastním podpisem a nutností projevu před dvěma současně přítomnými svědky projevit (podle nové úpravy prohlásit), že daná listina obsahuje jeho poslední vůli, tito svědci pak tuto závěť podepíší. Současná přítomnost svědků je vyžadována při projevu zůstavitele o tom, že listinu, na kterou se oba podepíší, obsahuje skutečně jeho vůli. Svědkům nemusí být znám obsah listiny, kterou podepisují. Projev zůstavitele před svědky a jeho podoba byla judikována rozhodnutím Krajského soudu v Brně tak, že „*výslovný projev zůstavitele, učiněný před dvěma svědky současně přítomnými, že listina obsahuje jeho poslední vůli, může být učiněn jak před podepsáním listiny zůstavitelem, tak i po jejím podepsání zůstavitelem, avšak v přímé souvislosti s podepsáním listiny jejími svědky dříve, než tito svědci tuto listinu podepíší. Zůstavitel může tento projev učinit ústně, písemně, případně jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli a že s jejím obsahem souhlasí.*“⁸⁶

Na svědky jsou také stanoveny některé požadavky. Okruh vyloučených osob byl uveden v ustanovení § 476e (osoby nevidomé, neslyšící, němé, neznalé jazyka, ve kterém se projev vůle činí a osoby, které jsou touto závětí povolané k dědění) ve spojení s ustanovením § 476f, který vylučuje jako svědka závětního i zákonného dědice zůstavitele, stejně osoby jemu blízké. V novém občanském zákoníku se mění kritéria pro svědky – nově jsou vyloučeny nesvéprávné osoby a osoby, které neznají jazyk nebo použitý způsob dorozumívání.⁸⁷ Úprava obsažená v OZ netrvala na tom, aby v závěti svědek ke svému podpisu uvedl „jako svědek“ ani na výslovném uvedení, že „zůstavitel před nimi jako současně přítomnými svědky výslovně projevil, že listina obsahuje jeho závěť“. Podle usnesení Nejvyššího soudu „*svědkem ve smyslu ustanovení 476b občanského zákoníku je jen taková osoba, která je touto funkcí předem pověřena a je s tímto pověřením srozuměna; není tedy tímto svědkem při pořizování závěti ten, kdo byl*

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1883/96.

⁸⁶ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999 sp. zn. 18 Co 397/98 In *Ad Notam*, 2000, č. 3, s. 66an.

⁸⁷ Viz. BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 155.

tomuto úkonu jen náhodně přítomen“.⁸⁸ Podle nové právní úpravy připojí svědek zpravidla doložku poukazující na jeho vlastnost jako svědka a údaje, podle nichž ho lze zjistit.

V úpravě NOZ se opět v podstatě přejímá úprava obsažená v ustanovení týkající se allografní závěti se dvěma svědky.

Speciální allografní závěť, která byla upravena v ustanovení § 476c OZ, měla ještě přísnější kritéria, protože se jimi stanovovala ochrana osobám, kterým je tento způsob závěti určen, totiž takovým osobám, které nemohou psát nebo číst. Při pořizování této závěti je zapotřebí přítomnosti tří svědků, kteří musí být přítomni při celém procesu vzniku závěti, mohou plnit funkci pisatele i předčitatele (avšak nikoliv jedna osoba). V rozsudku Nejvyššího soudu došlo k vyložení ustanovení § 476c OZ tak, že nepřetržitá přítomnost tří svědků je nutná při celém procesu vzniku závěti.⁸⁹ Dalším požadavkem je uvedení skutečnosti, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále uvedení údajů, kdo listinu sepsal, kdo ji nahlas přečetl a jak zůstavitel potvrdil, že jde o jeho poslední vůli. Tato forma závěti může být pořizena i osobami neslyšícími, které nemohou psát nebo číst. Svědci v tomto případě musí ovládat znakovou řeč a obsah listiny musí být zůstaviteli přetlumočen do znakové řeči. Takto tedy mohou pořídít závěť i handicapované osoby bez pomoci notáře.

Nově jsou stanoveny dvě kumulativní podmínky pro pořizování této závěti, a sice se musí jednat o osobu se smyslovým postižením a nemůže číst nebo psát. Obsah listiny bude takové osobě tlumočen způsobem, který si sama zvolí. Nově je také potřeba uvést, jakým způsobem byl obsah zůstaviteli tlumočen. Pokud zůstavitel nemůže psát, to znamená, že se nemůže ani podepsat, je nutné použít pro jeho závěť formu veřejné listiny, jak uvádí ustanovení § 1536 odst. 2 ve spojení s § 563 NOZ.

I přesto, že postup nezbytný pro platnost této závěti je složitější, než při zřízení vlastnoruční závěti, sdílí s ní některé výhody, mezi které patří, že s ní nejsou spojeny žádné náklady, lze ji snadněji zrušit, nemusí však vzhledem k přítomnosti svědků zůstat v tajnosti.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 1997 sp. zn. 2 Cdo 988/96.

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 5. 2004 sp. zn. 30 Cdo 164/04. In *Ad Notam*, 2005, č. 4, s. 149-152.

4.3.3 Závěť formou veřejné listiny

Testament pořizený tímto způsobem reprezentuje veřejný testament a jedná se o formální dokument se zapojením úřední osoby, tvoří alternativu k soukromým závětím. Veřejnou listinou mohou pořizovat i další osoby, které jinak pořizovat závěť nemohou. Tak nezletilci, kteří dovršili 15. rok, mohou projevit poslední vůli pouze formou veřejné listiny. Dále dopadá na osoby, které nejsou plně svéprávní a jejich pořizovací způsobilost je omezena tak, že mohou platně pořizovat jen ve formě veřejné listiny. Je-li účastníkem veřejné listiny někdo, kdo nemůže číst nebo psát a je to osoba se smyslovým postižením, je stanovena účast dvou svědků. Předností této formy pořizení pro případ smrti je především v zásadě vyloučení formálních chyb, je též prakticky vyloučena ztráta závěti či její zfalšování a je zde omezená možnost napadení takovéto závěti pro testovací nezpůsobilost zůstavitele (úřední osoba má povinnost přesvědčit se o testovací způsobilosti pořizovatele). „*Povaha notářského zápisu jako veřejné listiny podává spolehlivý důkaz o osobě pořizovatele, o době, kdy byla závěť zřízena, jakož i o tom, co podle pokynů pořizovatele bylo vtčleno do jejího obsahu. Bez zvláštní žádosti ze strany pořizovatele je postaráno o evidování existence závěti v Centrální evidenci závětí.*“⁹⁰ Centrální evidence závětí je dle § 35a odst. 1 notářského řádu neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky. V Centrální evidenci závětí se evidují závěti, listiny o vydědění a rovněž listiny o odvolání těchto jednání. Pro úplnost je třeba ještě dodat, že Centrální evidence závětí obsahuje kromě právě uvedeného i oddělenou evidenci listin o ustanovení správce dědictví, listin o odvolání ustanovení správce dědictví a listin o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví. Na žádost pořizovatele může notář ve výše zmíněných údajích provádět změny. K provedení těchto změn je ovšem oprávněn pouze notář, u něhož je závěť uložena. V případě, že pořizovatel o provedení změn požádá jiného notáře, tento písemně oznámí žádost o změnu Notářské komoře České republiky, která následně žádané změny provede. Notářská komora České republiky rovněž provádí změny v osobě notáře, případně soudu, u něhož je závěť uložena.

⁹⁰ MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 110.

Nespornou výhodou je též jistota, že taková závěť po smrti zůstavitele vyjde najevo a poskytuje zůstaviteli jistotu, že bude podle jeho vůle postupováno a že nebude dědici zničena či nezůstane opomenuta nebo založena.

I když ani zde neplatí tato teze absolutně. V judikatuře soudů se např. objevilo rozhodnutí, že „charakter ušlého zisku má i majetková újma spočívající v tom, že pro neplatnost závěti sepsané notářským zápisem zaviněnou notářem se závěti povolanému dědici nedostalo dědictví“.⁹¹

V současné právní úpravě je tento testament zakotven v ustanovení § 1537 NOZ, nově lze využít jakoukoliv veřejnou listinu, není nutný notářský zápis, jak byl vyžadován v ustanovení § 476d OZ. Tato změna nicméně popírá skutečnost, že dědické právo je v našich zemích již tradičně a výlučně doménou pouze notářů, nikoliv jiných osob. Povinná forma závěti veřejnou listinou je však stanovena především pro případy, kdy je potřeba, aby bylo zaručeno, že pořizovatelova vůle bude odpovídajícím způsobem vyjádřena a zároveň spolupůsobením toho, kdo sepisuje závěť, aby byl pořizovatel při jejím sepisování poučen o povaze tohoto jednání a o jeho účinnosti. Dle mého názoru by bylo vhodnější ponechat sepisování veřejných závětí v kompetenci pouze notářů, kteří pro ně mají potřebné předpoklady a zkušenosti, neboť s dědickým právem denně pracují.

Výhody závěti ve formě notářského zápisu, resp. veřejné listiny, stále převládají, jedná se o profesionalitu vyhotovení takové závěti a i o vyšší důkazní sílu o pravost takového dokumentu.

4.3.4 Mimořádné testamenty

Nový občanský zákoník zavádí zvláštní formy závěti, přičemž zákonodárce v ustanoveních § 1542 až 1549 NOZ jen s malými odchylkami v podstatě kopíruje úpravu obsaženou v německém BGB. Pro nás je tato problematika nová, je však obsažena v jiných moderních občanských zákonících a odráží skutečnost, že nelze vyloučit výjimečné situace v životě, ve kterých na standardní formální požadavky pro dodržení formy závěti nezbude čas. Jedná se o tzv. úlevy při pořizování závěti, které zůstaviteli usnadňují pořízení poslední vůle.

⁹¹ Usnesení ze dne 25. 2. 2003 sp. zn. 25 Cdo 1294/2001.

Prvním typem mimořádné závěti je závěť před starostou. Taková závěť může být sepsána, hrozí-li důvodná obava, že zůstavitel zemře před příchodem notáře. Kromě starosty musí být přítomni i dva svědci. Dalším typem je ústní testament před třemi svědky. Ústní formou může tuto závěť pořídit osoba, která se nachází v patrném a bezprostředním ohrožení života, nebo osoba, jež se nachází v odříznuté oblasti v důsledku mimořádné události. NOZ specifikuje takové ohrožení života jako patrné a bezprostřední. Ustanovení § 1542 odst. 2 NOZ nabízí řešení v situaci, kdy svědci nepořídí záznam poslední vůle, tím, že dědická posloupnost nastane na základě soudního protokolu o výslechu svědků. Třetím a posledním typem je testament pořízený na palubě letadla nebo námořního plavidla a při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích. Tento typ může být zaznamenán, má-li pro to zůstavitel vážný důvod, a to velitelem za přítomnosti dvou svědků. Platnost takovéto závěti nelze popřít tím, že zůstavitel k tomu neměl vážný důvod.

Úprava těchto typů testamentů je poměrně hodně obsáhlá, což může vést k potenciálním problémům z neznalosti požadovaných náležitostí úpravy ze strany sepisovatelů.

4.4 Obsah závěti podle OZ a NOZ

Podstatnou obsahovou náležitostí každé závěti je podle obou právních úprav ustanovení dědice, tedy jasné určení osoby, která vstoupí do zůstavitelových majetkoprávních vztahů (ustanovení § 477 odst. 1 OZ, § 1494 odst. 1 NOZ). Jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole, dědicem lze ustanovit jakoukoliv fyzickou i právnickou osobu a také je možné ustanovit dědiců několik. Úprava obsažená v OZ neumožňovala sepsání tzv. negativní závěti, NOZ tak po vzoru úpravy německé umožňuje (ustanovení § 1649 odst. 2). Touto závětí je možné stanovit, kdo dědit nemá, přičemž se musí jednat o osobu, které svědčí zákonná dědická posloupnost a nejedná se o nepominutelného dědice.

Obtíže působí určitost samotného ustanovení osoby dědice. Toto určení by mělo být dostatečně určité, aby bylo možné zjistit, komu má majetek zůstavitele připadnout. Velmi často je ustanovení této osoby neformální a neurčité jako např. „svým dětem“ nebo „rodině“. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2003 *„není nezbytné, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován; ze závěti však musí být zjistitelné, které určité*

osobě má zůstavený majetek připadnout“.⁹² Dále např. rozhodnutí NS z roku 1990 uvádí: „*jestliže zůstavitel ustanoví ve své závěti dědici svého majetku "synovce, neteře a sestry", pak je jednoznačně určitelný, kdo jimi byli v době smrti zůstavitele a že závětními dědici zůstavitele jsou všichni, tj. jeho sestry, synovci a neteře ve vlastním příbuzenském vztahu.*“⁹³

S určením určitých dědiců souvisí i určení jejich dědických podílů. Většinou se podíl vyjádří procenty nebo zlomky, ale např. také určením konkrétní věci, např. „dům dceři, auto a chalupu synovi“. Podle OZ majetkové hodnoty v závěti neuvedené spadly do režimu zákonné posloupnosti, NOZ stanoví, že se tak stane jen tehdy, když ze závěti nevyplývá, že mají dědit jen zmínění závětní dědici, jinak dojde k poměrnému navýšení jednotlivých podílů všech závětních dědiců rozdělením zbývajících majetkových hodnot (ustanovení § 1500 odst. 2 NOZ). Podle ustanovení § 477 odst. 1 OZ a § 1500 odst. 1 NOZ neuvede-li zůstavitel podíly v testamentu vůbec, má se za to, že všichni dědici dědí rovným dílem. Při ustanovování dědiců musí zůstavitel brát v potaz nepominutelné dědice.

Nově je potřeba v tomto smyslu poukázat na situaci, kdy je zůstavitel klientem domova důchodců nebo v jiné péči zařízení zdravotnických nebo sociálních služeb a poukáže svůj majetek někomu z personálu takového zařízení. Podle ustanovení § 1493 NOZ je závěť ve prospěch personálu sociálního a zdravotnického zařízení platná, pokud je sepsána formou veřejné listiny. Zde je opět evidentní inspirace z německé úpravy (§ 134 BGB ve spojení s § 14 HeimG).

Podle úpravy obsažené v OZ musel být pod sankcí neplatnosti uveden den, měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána. Tento zákonný požadavek byl judikaturou soudů posuzován velmi striktně a přísně. Nejvyšší soud rozhodl v roce 2003, že „*obsahuje-li text závěti údaj, který je v rozporu s datem, jež je v závěti uvedeno jako den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, nelze závěť považovat za platnou, pokud není prokázáno, že uvedené datum je skutečně datem podpisu závěti.*“⁹⁴ Již v roce 1998 a následně i v roce 2005 rozhodl, že „*v holografní závěti musí být vlastní rukou zůstavitele uveden den,*

⁹² SRNS 1634/2003; In FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006, s. 408.

⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. 2. 1990, sp. zn. 4 Cz 8/90.

⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2003 sp. zn. 28 Cdo 361/2002.

*měsíc a rok, kdy byla závěť podepsána; pouhé uvedení data v úředním ověření vlastnoručního podpisu nepostačuje.*⁹⁵

4.4.1 Zřízení nadace a nadačního fondu

Zůstavitel ale může ustanovit nejen klasické dědice, jak je popsáno výše, ale může se svým majetkem pro případ smrti naložit i jinak. OZ v ustanovení § 477 odst. 2 uváděl možnost, aby zůstavitel v závěti zřídil nadaci či nadační fond.

Zřízení nadace nebo nadačního fondu závětí nebylo dále upraveno v občanském zákoníku, ale pro úpravu tohoto institutu byl zvolen zvláštní zákon č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech, jehož úprava je v současné době zahrnutá do NOZ. Podle ustanovení § 1, odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech jsou nadace nebo nadační fond účelová sdružení majetku zřízená a vzniklá podle tohoto zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů. Jimi se rozumí zejména rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního bohatství, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu. Podle ustanovení § 1, odst. 2 zákona o nadacích a nadačních fondech jsou tyto subjekty právnickou osobou. Nadace nebo nadační fond obecně vzniká podle ustanovení § 5, odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech dnem zápisu do nadačního rejstříku. To platí i pro nadaci nebo nadační fond zřízené závětí. Až pokud nadace nebo nadační fond zápisem do nadačního rejstříku vznikne, stává se zpětně ke dni úmrtí zůstavitele jeho právoplatným dědicem.

Zákon o nadacích a nadačních fondech stanoví pro zřízení nadace závětí zpřísněné formální i obsahové požadavky. Podle ustanovení § 3, odst. 1 zákona o nadacích a nadačních fondech je pro závěť, kterou se zřizuje nadace nebo nadační fond, stanovena povinná forma notářského zápisu. Zřizuje-li se nadace nebo nadační fond závětí, musí závěť obsahovat určení názvu nadace nebo nadačního fondu (součástí názvu musí být označení „nadace“ nebo „nadační fond“). Závěť musí dále obsahovat vymezení účelu, pro který se zřizuje, výši, případně hodnotu majetku, který má tvořit nadační jmění. Celková hodnota nadačního jmění nesmí být nižší než 500.000 Kč a po dobu trvání nadace se nesmí snížit pod tuto hodnotu. Nadační jmění může být tvořeno pouze

⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1998 sp. zn. 21 Cdo 586/1998 a Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1454/2005.

peněžními prostředky, cennými papíry, nemovitými a movitými věcmi, jakož i jinými majetkovými hodnotami, které splňují předpoklad trvalého výnosu a nevážnou na nich zástavní práva nebo jiný způsob zajištění.

Nový občanský zákoník neomezuje zůstavitele jen na zřízení nadace, ale v ustanovení § 1478 umožňuje jako dědice povolat jakoukoli právnickou osobu, která má teprve vzniknout, stane-li se tak do jednoho roku od smrti zůstavitele.

Nová právní úprava nadací v podstatných bodech vychází z vývoje dosavadní právní úpravy a zároveň také přihlíží i k některým cizím vzorům. Zůstává tradičně zachována možnost zřízení nadace závětí. Podle ustanovení § 309 NOZ se nadace zakládá nadační listinou, kterou může být zakládací listina nebo pořízení pro případ smrti. Pořízením pro případ smrti je dědická smlouva, závěť nebo dovětek. Nadační listina vyžaduje formu veřejné listiny (tedy nikoli pouze notářského zápisu jako je tomu podle původní právní úpravy).

4.5 Dědická substituce podle OZ a NOZ

Zákon řeší také osudy dědických podílů pro případ, že některý z dědiců nedědí, a to ustanoveními o nástupcích takového dědice. Zůstavitel se tak může rozhodnout, kdo nastoupí v právo zůstavené dědici povolanému v první řadě pro případ, že tento dědic dědit nebude.⁹⁶ NOZ zavádí mnoho tradičních institutů dědického práva, mezi které patří i dědická substituce. Dědickou substituci najdeme v druhém oddíle druhého dílu hlavy třetí, který se týká závěti. Konkrétně v pododdíle prvním s názvem Obecná ustanovení (§§ 1507 – 1524 NOZ). Pod dědickou substituci v současné době řadíme obecné náhradnictví a svěřenecké nástupnictví. Některé občanskoprávní kodexy počítají s oběma formami (např. německý, rakouský), jiné připouštějí pouze náhradnictví obecné (např. polský). Existují i takové právní řády, které dědickou substituci neznají, k nim se řadil i původní OZ. Starší právní terminologie označovala oba instituty jako náhradnictví, toto pojmosloví by však vyvolávalo nedorozumění, proto se zákonodárce rozhodl po vzoru vládního návrhu z roku 1937 vyhradit termín „náhradnictví“ pro

⁹⁶ Srov. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 620.

vulgární substituci, zatímco fideikomisární substitute se označuje jako „svěřenecké nástupnictví“.⁹⁷

4.5.1 Ustanovení náhradního dědice

Obecné náhradnictví je jednou z forem dědické substitute. Klasický institut ustanovení náhradního dědice (tzv. vulgární substitute) v našem dědickém právu dlouho chyběl. Většina evropských právních řádů poskytuje možnost ustanovit náhradního dědice pro případ, že by z nějakého důvodu jím určený původní dědic dědictví nenabyl. Obecné náhradnictví vychází již z úpravy tohoto institutu v římském právu.

Náhradnictví nebylo v OZ výslovně upraveno, ale dovozovalo se z literatury, absence zákonné úpravy však byla znatelná. Bylo obtížné řešit některé otázky, které v souvislosti s ustanovením náhradního dědice vyvstaly. Tak např. situace, kdy bylo povoláno několik náhradníků vedle sebe a otázka, jak mezi ně rozdělit podíl. Judikatura také došla k závěru, že povolání náhradního dědice nemá povahu podmínky, neboť tímto povoláním nedochází k žádnému omezení dědice, který byl určen na prvním místě. Proto nic nebránilo tomu, aby byl povolán náhradník po prvně uvedeném dědici.⁹⁸

Obecné náhradnictví za účinnosti OZ mohlo nastat ze tří důvodů: smrt původního dědice, nezpůsobilost a odmítnutí dědictví. Pokud byla splněna některá z těchto podmínek, přistoupilo se k institutu obecného náhradnictví.

Institut obecného náhradnictví „*byl naposledy upraven v občanském zákoníku z roku 1950. Základním principem obecného náhradnictví je povolání náhradního dědice za dědice původního pro případ, že se původní dědic nedožije nápadu dědictví nebo jej z nějakého důvodu nenabude (odmítne-li dědit, nebude způsobilý dědit)*“.⁹⁹ Z vymezení obecného náhradnictví vyplývá jeho účel. Zůstavitel není odkázán na zákonnou úpravu, která stanoví, kdo by se stal dědicem v případě, že povoláný závětní dědic dědictví nenabude. Tímto je umožněno, aby zůstavitel na tyto případy pamatoval sám a určit, komu má za těchto okolností majetek v rámci pozůstalosti připadnout.

⁹⁷ Srov. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 622.

⁹⁸ Viz MIKĚŠ, J., MUŽIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 85.

⁹⁹ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 134.

Nový občanský zákoník svými ustanoveními § 1507 až 1511 obecné náhradnictví již také upravuje. Dědic také může povolat postupně další náhradníky. Ustanovení § 1507 NOZ stanovuje, že „povolá-li zůstavitel takto několik náhradníků, dědí ten, který je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla“. Omezení, která byla uložena dědici, se v zásadě vztahují i na náhradníky, ledaže zůstavitel projevil vůli, že tato omezení se vztahují pouze na dědice. Nemůže to platit ani v případě, že z povahy věci mělo jít o osobní povinnost dědice původně povolaného, které nelze přenést na substituta. Náhradnictví zanikne, jakmile nabude dědic dědictví. Jsou též stanovena výkladová pravidla pro případ sporu.

Výslovná úprava institutu obecného náhradnictví v naší úpravě chyběla, i přesto, že se jedná o praktický institut, proto lze jeho úpravu v NOZ hodnotit kladně.

4.5.2 Svěrenecké nástupnictví

Druhým typem dědické substituce je svěrenecké nástupnictví, tzv. fideikomisární substituce. V českém právu byl tento institut zakotven v ABGB¹⁰⁰ a do nového občanského zákoníku se tento institut navrácí. Znovuzavedení fideikomisární substituce je dalším potvrzením snahy respektovat poslední vůli zůstavitele, jak pořídit se svým majetkem, a umožňuje mu upravit složité majetkové a rodinné poměry. Jak bylo uvedeno výše, tento institut je upraven ve většině občanských zákoníků evropských států, např. v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Itálii a dalších.

V rámci svěreneckého nástupnictví může zůstavitel nařídit, kdo se stane dědicem následně po předběžném dědici. Rozdíl mezi oběma substitucemi spočívá právě v tom, že při ustanovení náhradního dědice dochází k substituci rovnou jen jednou (původně určený dědic nedědí, dědí až náhradní dědic), avšak při svěreneckém nástupnictví dochází k dědické posloupnosti dvakrát (nejprve dědí předběžný dědic a poté až následný (náhradní) dědic). Dědic je po dobu svého života nebo po dobu stanovenou zůstavitelem dočasným vlastníkem, který nesmí zpravidla zděděný majetek zcizovat ani zatěžovat.

Touto formou substituce omezuje zůstavitel dispoziční právo předběžného dědice k předmětnému majetku tak, že zůstavitelem dané dědictví případně určenému

¹⁰⁰ Viz BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, s. 7.

následnému dědici. Smyslem tohoto institutu je ochrana následného dědice tím, že se mu zachovají majetkové hodnoty tvořící dědictví. V ustanovení § 1521 NOZ je stanoveno, že pokud zůstavitel nesvěřil při zřízení svěřeneckého nástupnictví dědici právo s daným majetkem nakládat, je jeho právo k dědictví omezeno na práva a povinnosti poživatele.

Svěřenecké nástupnictví je možné nařídit výslovně nebo mlčky. Povoláním mlčky se rozumí situace, kdy zůstavitel povolá předního dědice na určitou dobu, anebo zakáže přednímu dědici pořídit o tom, co mu zůstavitel zanechal, aniž vysloví, kdo má nastoupit později na jeho místo. Mělo by platit, že za následné dědice bylo povolání zákonní dědicové předního dědice.¹⁰¹

Jedná se o praktický institut pro případ, že přední dědic není způsobilý o svém majetku pořizovat, např. pro rodiče mentálně postiženého dítěte, které nemá testovací způsobilost. Díky tomuto institutu materiálně zajistí své dítě a po jeho smrti by nemusela nastat situace, že by daná pozůstalost propadla státu.

4.6 Vedlejší doložky podle OZ a NOZ

V duchu socialistické teorie byly z právního řádu po roce 1950 vyňaty vedlejší doložky závěti. Nová úprava se snaží posílit volnost zůstavitele při rozhodování o majetku pro případ smrti a jedním z projevů této zásady je znovuzavedení vedlejších doložek do dědického práva. Původní úprava v ustanovení § 478 OZ stanovila, že „*jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky*“. Výjimku tvořil příkaz k započtení podle § 484 OZ a právo zůstavitele odkázat nemovitou věc jedné osobě a zřídit k ní věcné břemeno ve prospěch jiné osoby. Judikatura nepovažovala tuto podmínku za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 OZ, ale za případ ustanovení dědice k výkonu práva odpovídajícímu věcnému břemenu.¹⁰² Sporné zůstávalo, na které podmínky se tedy ustanovení § 478 OZ vztahovalo, zda tím myslely všechny vedlejší doložky. ABGB stanovilo omezení právního postavení dědice podmínkou, lhůtou a

¹⁰¹ Srov. ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 623.

¹⁰² Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 1991 sp. zn. 4 Cz 56/1991.

příkazem.¹⁰³ Teorie i praxe se shodovala v tom, že až na výjimky nepřipouští OZ žádné vedlejší doložky.

Podle nového občanského zákoníku může pořizovatel závěť opatřit vedlejšími doložkami, které jsou dvojího druhu. První skupinu tvoří možnost povolání vykonavatele závěti. Do druhé skupiny se řadí možnost zůstavitele připojit jinou podmínku, doložení času nebo příkaz. Nebude se však přihlížet k doložkám, které nadměrně obtěžují dědice. Zavedením tohoto institutu je zůstaviteli dána možnost, aby mohl uspořádat své majtkové poměry podle své vůle po jeho smrti.

4.6.1 Zřízení věcného břemene podle OZ

Příkazem ve formě věcného břemene mohla být zatížena nemovitost, kterou nabýval jeden z dědiců, ve prospěch jiného dědice, jak bylo stanoveno v ustanovení § 151 odst. 1 OZ. Ke vzniku oprávnění nebo také zatížení odpovídajícího věcnému břemenu nedocházelo závětí bezprostředně, jakmile se stane smrtí zůstavitele účinnou, ale k pořízení zůstavitele musela přistoupit ještě další skutečnost, a to rozhodnutí soudu potvrzujícího s tímto obsahem nabytí dědictví. Tento postup se např. uplatňoval v případech, v nichž k nabytí nemovitosti byl povolán pozůstalý syn a oprávnění odpovídající věcnému břemenu mělo na dobu života připadnout pozůstalé manželce, které zanikne nejpozději její smrtí. Dosavadní judikatura uváděla, že *„zřízení věcného břemena na základě závěti nelze považovat za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 OZ; jde o ustanovení dědice k výkonu práva odpovídající věcnému břemenu, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic. Pokud by došlo ke střetu takto založeného dědického podílu s dědickým nárokem neopomenutelných dědiců, jež jsou chráněni ustanovením § 479 OZ, musel by se upravit rozsah věcného břemena rozhodnutím podle ustanovení § 484 OZ tak, aby jeho kapitalizovaná hodnota nezkracovala povinné díly neopomenutelných dědiců, nebo ponechat věcné břemeno v plném rozsahu, jak je obsaženo v závěti, a uložit dědici tohoto břemena, aby doplnil povinné díly neopomenutelných dědiců peněžitě.“*¹⁰⁴

¹⁰³ Viz BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, s. 8.

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 2. 8. 1991, sp. zn. 4 Cz 56/91.

4.6.2 Vykonavatel závěti

Novým občanským zákoníkem je také do našeho práva znovu zaveden vykonavatel závěti (ustanovení § 1553 až § 1555 NOZ). Zůstavitel tak může v závěti stanovit osobu, jejímž úkolem je dbát na to, aby byla zůstavitelova vůle naplněna takovým způsobem, jak ji projevil. Může se tím vyloučit, aby se např. spoludědicové dohodli na jiném rozdělení majetku a obešli tím zůstavitelovo přání. Vykonavatel závěti má poměrně široké pravomoci, ale jeho důležitou povinností je dbát o naplnění poslední vůle s péčí řádného hospodáře a může být za výkon funkce odměňován, jak je upraveno v ustanovení § 1553 odst. 1 NOZ.

Vykonavatelem se může stát osoba, ke které má zůstavitel důvěru. Může se jednat o člena rodiny, jinou blízkou osobu, případně i o právnickou osobu, která se zaměřuje na služby tohoto typu. Osoba vykonavatele v zásadě zaručuje znalost zůstavitelových rodinných vztahů a zůstavitelovy pohnutky, ovšem vždy také záleží na tom, jak se této funkce ten který vykonavatel zhostí. Zůstavitel by tak měl vybírat s rozmyslem, aby ustanovení vykonavatele nevedlo ke vzniku konfliktů a k méně zdárnému vypořádání dědiců.

4.6.3 Správce dědictví podle OZ a NOZ

Česká právní úprava obsažená v OZ umožnila zůstaviteli jednostranným, neadresným a ryze osobním právním úkonem pro případ smrti (odlišným od závěti) ustanovit správce dědictví. Tento úkon se nazývá listinou o správě dědictví. Z formálního hlediska byla veřejnou listinou, konkrétně notářským zápisem, který musel obsahovat určení osoby správce, vymezení rozsahu spravované pozůstalosti (celý majetek nebo jen jeho část) a souhlas správce s jeho ustanovením do této funkce.¹⁰⁵

Účelem tohoto institutu je zajistit, aby majetek tvořící pozůstalost po skončení dědického řízení přešel do rukou dědiců v nezmenšeném rozsahu. Velmi často ustanovovali správce dědictví zůstavitelé – podnikatelé, kteří měli co největší zájem na tom, aby byl spolehlivě zabezpečen chod podniku i po jeho smrti. Správce dědictví mohl vykonávat ve vztahu k pozůstalosti úkony jako „obvyklé hospodaření“. K úkonů

¹⁰⁵ Srov. MIKEŠ, J.; MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo: Praktická příručka*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, s. 106.

nad rámec obvyklého hospodaření byl nutný souhlas nadpoloviční většiny dědiců, pokud nebylo dosaženo většiny, rozhodoval na návrh jakéhokoliv dědice soud.

Správce může být fyzická i právnická osoba plně svéprávná, nepsaným předpokladem je i její jistá odbornost a morální autorita. Mezi jeho povinnosti patří podávat zprávu o své činnosti soudu a konečnou zprávu předložit dědicům. Za svou činnost se může nárokovat odměnu a náhradu hotových výdajů. Ke zrušení správy může dojít odvoláním zůstavitelem, pořízením pozdější listiny o ustanovení správce dědictví nebo odvoláním souhlasu již ustanoveným samotným správcem.

Nová česká úprava zachovává tento institut pod názvem správce pozůstalosti v pododdíle o vedlejších doložkách v závěti. Zůstavitel může určit povinnosti správce a zda i jak bude odměňován. K povolání správce již není nutný notářský zápis, postačí veřejná listina, kterou lze zrušit stejným způsobem, jakým se zrušuje závěť. V ustanovení § 1558 NOZ je vymezen vzájemný vztah správce pozůstalosti k vykonavateli závěti tak, že pokud je ustanoven vykonavatel závěti, tak se správce pozůstalosti musí řídit jeho pokyny.

4.6.4 Podmínky v závěti

Podmínka připojená k určitému právnímu jednání, kterým může být i závěť, označuje stanovení skutečnosti, na jejímž splnění jsou účinky takového jednání závislé. Podmínka tedy váže nabytí dědictví nebo jeho části na splnění nějaké skutečnosti, kterou předvídá zůstavitel. Odkládací podmínka odsouvá nabytí dědictví do budoucnosti v závislosti na splnění této podmínky.¹⁰⁶

Právní úprava obsažená v OZ nepřipouštěla podmínky v závěti, resp. jim ustanovení § 478 OZ nepřiznávalo žádné právní následky. Podmínky v závěti nezpůsobovaly neplatnost, ale nepřihlíželo se k nim. Jedinou výjimku tvořilo stanovení podmínky, za které nabude dědictví náhradní dědic. Pokud však tyto podmínky byly vtěleny do závěti, neznamenalo to, že by je nemohl dědic dobrovolně splnit a považovat je za určité poselství.

Nová česká úprava v ustanovení § 1561 až 1563 připojení podmínek k závěti opět umožňuje, ustanovení § 1563 NOZ pak stanovuje následky nemožných podmínek

¹⁰⁶ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 133.

(rozvazovacích i odkládacích) – buď se k nim nepřihlíží, nebo jsou neplatné. Problém jednoho typu nemorálních podmínek je upraven ustanovením § 1552 NOZ, které výslovně stanovuje, že k vedlejší doložce týkající se uzavření či neuzavření, setrvání nebo nesetrvání v manželství se nepřihlíží.

Podle ustanovení § 1561 NOZ, pokud dědic splní podmínku již za života zůstavitele, ale jedná se o podmínku, kterou lze splnit opakovaně, musí tuto podmínku dědici splnit znovu po zůstavitelově smrti. Jedná-li se o však o podmínku, kterou nelze po smrti zůstavitele opakovat, hledí se na ni jako na nepřipojenou. Jako příklad lze uvést např. úspěšné složení maturity. Pokud dědic úspěšně odmaturuje během života pořizovatele, nemusí již znovu tuto podmínku plnit. Jestliže však má např. navštívit nějakého příbuzného, tak ho bude muset navštívit ještě po smrti zůstavitele, protože se jedná o podmínku, kterou lze splnit opakovaně.

Obnovení možnosti stanovit podmínky v závěti, může v určitých případech zbytečně omezovat dědice a může být velice složité určit, která podmínka je příliš obtěžující, pro dědice těžko splnitelná a které ještě nikoliv. Tak např. podmínka ukončení studia se jeví jako splnitelná do té míry, kdy může nastat situace, že dědic nemá schopnosti, aby školu dostudoval, i když vyvine velké úsilí.

4.6.5 Doložení času

Další vedlejší doložkou v závěti, kterou je v ČR možné zřídit, je doložení času. Nový občanský zákoník již dává zůstaviteli možnost v závěti určit, že dědic nebo odkazovník nabude dědictví později než v den nápadu dědictví nebo že dědictví získá jen na určitou dobu, jak je upraveno v ustanoveních § 1564 a § 1566 NOZ. Doložení času je podobné podmínce, avšak doložení času se váže na skutečnost v budoucnu jistou, přičemž podmínka na skutečnost nejistou.

Může však nastat i situace, že daný čas nenastane, např. doložka formou stanovení určitého věku dědice („až bude vnukovi Zdeňkovi 18 let“), určená osoba se totiž nemusí stanoveného věku dožít, zůstavené právo se pak považuje za podmíněné. Pokud je stanoven čas chybně, že je jisté, že doba vyměřená v závěti nemůže nikdy nastat, posoudí se toto doložení času jako nemožná podmínka, pokud však je ze závěti zřejmé, že se zůstavitel zmýlil jen v chybném označení, určí se rozhodná chvíle podle jeho pravděpodobné vůle (ustanovení § 1566 NOZ).

Doložení času je možné zříditi dvojím způsobem. Buď je stanovena počáteční doba, přičemž zůstavitel stanoví, že dědic nabude později než v den jeho smrti, nebo naopak doba konečná, v takovém případě dědicovi připadne dědictví v den nápadu dědictví, ale jen na určitou dobu, po jejímž uplynutí přestane být dědic dědicem.

4.6.6 Příkaz

Příkaz je další obnovený institut dědického práva, které české právo v původním občanském zákoníku neznalo. Příkazem nařizuje zůstavitel dědici (nebo odkazovníkovi) povinnost k určitému plnění, a to jednáním i opomenutím, tedy aby naložil se zanechaným majetkem určitým způsobem. Příkladem příkazu může být např. pečovat o zůstavitelova psa, o jeho hrob, nebo určitým způsobem naložit se zděděnými prostředky atd. Podle ABGB byl nejběžnějším příkazem příkaz k vypravení pohřbu nebo k postavení hrobky.¹⁰⁷

V OZ byla stanovena zákonná výjimka, kdy byl připuštěn zůstavitelův příkaz k započtení dle ustanovení § 484, kterým dědici přikáže, aby mu bylo započteno na jeho dědickém dílu to, co od něj obdržel za života.

NOZ se věnuje institutu příkazu v ustanoveních § 1569 až § 1574. Příkaz je pojat jako rozvazovací podmínka, pokud obtížený daný příkaz nevykoná, ztratí na dědictví nárok. K vymáhání příkazu je oprávněna ta osoba, které je příkaz ku prospěchu, dále vykonavatel závěti, nebo jiná osoba určená v závěti, je-li příkaz směřován k veřejnému prospěchu, pak je tou osobou orgán veřejné moci. Pokud není možné příkaz objektivně vykonat, je neplatný. Nelze-li vykonat příkaz přesně podle určení zůstavitele, má se vykonat tak, aby se výsledek blížil co nejvíce příkazu požadovanému.

Příkaz se jeví jako vhodná forma vedlejší doložky, protože se přímo týká zůstavitelem označeného majetku. Pokud např. dědic zdědí dům, na kterém zůstavitel nestihl již provést běžné opravy, bude oprávněně přikázat dědic, aby provedl tyto opravy.

¹⁰⁷ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 134.

4.7 Vydědění podle OZ a NOZ

Vydědění můžeme volně definovat jako „jednostranný právní úkon, kterým zůstavitel odnímá svému potomkovi jako neopomenutelnému dědici právo dědit, jež by mu jinak náleželo.“¹⁰⁸ Tento projev vůle může směřovat jen vůči potomkům zůstavitele (popř. jejich potomkům), kteří jsou nepominutelnými dědici, za účelem odejmout jim povinný díl z pozůstalosti. Vydědění je považováno za tzv. negativní závět', protože „zatímco „pozitivní“ závět' dědické právo zakládá, ať již zcela (tím, že ustanoví za dědice osoby, které by jinak nedědily) nebo co do rozsahu (tím, že jejich podíly upraví jinak než zákon, nebo určí jednotlivé věci či práva, která mají nabýt), vyděděním se ruší dědické právo, které by jinak vyděděná osoba měla.“¹⁰⁹ Z formálního hlediska musí tento projev vůle splňovat stejné náležitosti, jaké jsou stanoveny pro závět'. Vydědění ztvárňuje určitý korektiv k nastolení spravedlnosti v rámci dědického řízení.¹¹⁰

4.7.1 Vydědění podle OZ

Podle původní právní úpravy je v tzv. listině o vydědění třeba uvést alespoň jeden ze čtyř zákonem stanovených důvodů vydědění (ustanovení § 469a odst. 3 OZ).

Těmito důvody byly:

1. Zůstavitel mohl potomka vydědit, pokud mu v rozporu s dobrými mravy neposkytl potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. První předpoklad tedy představuje potřebnou pomoc v různých situacích, které jsou pouze demonstrativně vyjmenovány, protože nelze vyjmenovat všechny potenciálně možné životní situace. Pod pojmem pomoc se rozumí nejen pomoc fyzická a psychická, ale např. i finanční, přičemž se musí jednat o pomoc objektivně potřebnou, k níž potomek věděl nebo vědět mohl. Druhým hlediskem je neposkytnutí pomoci v rozporu s dobrými mravy. Vždy je třeba posoudit jednotlivé situace individuálně.

¹⁰⁸ Kolman, P. Vydědění dnes a dle nového občanského zákoníku (NOZ). [cit. 22. 01. 2014] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/vydedeni-dnes-a-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-noz?browser=full>>.

¹⁰⁹ Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet (První část – dědění ze zákona, dědění ze závěti). *Ad Notam*, 1997, č. 1, s. 11.

¹¹⁰ Srov. a blíže Kawulok, J. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, č. 4, s. 73-74, nebo Šubrtová, J. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, č. 5, s. 95-99.

2. Druhým zákonem stanoveným důvodem bylo neprojevení opravdového zájmu. Interpretace tohoto pojmu je v praxi poměrně složitá. Opět je třeba vycházet z konkrétních rodinných poměrů a zvyklostí, musí se vzít do úvahy i to, zda je vztah zůstavitele k potomkovi přiměřený. Často se tak stává v případě vydědění potomka rodiče, jehož potomek byl svěřen do péče druhého rodiče a došlo k přerušení kontaktů mezi nimi. Nejvyšší soud k tomu ve svém rozhodnutí uvedl, že *„jestliže potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu mohlo být důvodem k jeho vydědění“*.¹¹¹ Skutečný a opravdový zájem nebude jen zájem projevovaný o zůstavitele před jeho smrtí. *„K termínu „neprojeování opravdového zájmu“ uveďme, že podle judikatury Nejvyššího soudu ČR může spočívat nejen v dlouhodobém nezájmu potomka ve vztahu k zůstaviteli, ale též v přespřílišném (nevhodném) aktivním chování, kterým se ovšem dlouhodobě překračují zásady fundamentální společenské slušnosti.“*¹¹²
3. Dalším důvodem pro vydědění byla skutečnost, že potomek byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v minimální délce trvání 1 roku. Tato skutečnost je poměrně snadno v praxi prokazatelná. K prověření tohoto důvodu postačil pravomocný odsuzující rozsudek.
4. Poslední důvod, který byl v OZ uveden, byla skutečnost, že potomek vede trvale nezřízený život. Může se jednat např. o alkoholismus, narkomani, zadlužování, vyhýbání se práci, závislost na hracích automatech a jiných hazardních hrách apod. Rozsudek Nejvyššího soudu k tomu uvádí: *„za vedení nezřízeného života ve smyslu ustanovení § 469a odst. 1 písm. d) obč. zák. lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoliv jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímám většinovou společností.“*¹¹³

¹¹¹ SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. 1. Vyd. Brno: Computer Press, 2007, s. 105.

¹¹² Kolman, P. Vydědění dnes a dle nového občanského zákoníku (NOZ). [cit. 22. 01. 2014] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/vydedeni-dnes-a-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-noz?browser=full>>.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 11. 2011 sp. zn. 21 Cdo 190/2010. [cit. 22. 01. 2014]

4.7.2 Vydědění podle NOZ

NOZ zákonné důvody vydědění přejímá a upravuje. Zůstavitel může podle nové právní úpravy vydědit nepominutelného dědice, který mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi, o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl, byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, nebo trvale vede nezřízený život. „Zvrhlou povahu pachatele nutno posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a též důstojnosti a vážnosti jeho rodiny. Důvodová zpráva k NOZ trefně uvádí příklad: kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež.“¹¹⁴

Nově je možné vydědit zadluženého či marnotratného nepominutelného dědice, pokud by byla obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Tento povinný díl bude muset být zůstaven jeho dětem, případně potomkům těchto dětí. Pokud zůstavitel zemře po 1. lednu 2014 a bude-li odporovat jeho prohlášení o vydědění právním předpisům účinným v době, kdy bylo toto prohlášení učiněno (podle OZ), bude se považovat za platné, pokud bude vyhovovat ustanovením NOZ (ustanovení § 3072 NOZ). Pokud tedy sepsal prohlášení za účinnosti OZ, zapomněl ale např. uvést důvod vydědění, nezpůsobí to jeho neplatnost, protože podle NOZ zákonný důvod vydědění nemusí být uveden. Pokud zůstavitel tento důvod neuvede, bude mít nepominutelný dědic právo na povinný díl, ledaže se prokáže proti němu zákonný důvod vydědění. Zůstavitel může v tzv. negativní závěti vyloučit i dědice jiného, než nepominutelného, musí mu však svědčit zákonná dědická posloupnost, např. zůstavitelova manželka.¹¹⁵

4.7.3 Ochrana nepominutelného dědice

Institut nepominutelných dědiců je v dědickém právu výrazem principu familiarizace na úkor zásady testovací volnosti a stává se tím kompromisem mezi

Dostupné na World Wide Web:

<http://www.nejvyššísoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0451460111496C62C1257B57003D48B4?openDocument&Highlight=0>.

¹¹⁴ Kolman, P. Vydědění dnes a dle nového občanského zákoníku (NOZ). [cit. 22. 01. 2014] Dostupné na World Wide Web:<<http://www.bulletin-advokacie.cz/vydedeni-dnes-a-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-noz?browser=full>>.

¹¹⁵ Srov. Dědické právo v novém občanském zákoníku [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/informacni_brozury/MS_brozura_dedicke_pravo.pdf>.

testovací svobodou zůstavitele a zájmy jeho nejbližších zákonných dědiců.¹¹⁶ Zůstavitelovo nakládání s majetkem pro případ smrti je stejně jako v OZ omezeno právem na povinný díl pro nepominutelné dědice. Co se týče úpravy v občanském zákoníku „*termín „neopomenutelný dědic“ explicitně v platné právní úpravě zmíněn není.*“¹¹⁷ Pojem žil především v právní teorii a praxi. V minulosti byl přímo součástí ABGB.¹¹⁸ NOZ zachovává zavedený institut neopomenutelných dědiců co do rozsahu oprávněných osob. Nově ovšem výslovně přímo do textu zákona vrací pojem „nepominutelný dědic“.

Podle ustanovení § 479 OZ má nepominutelný dědic postavení zákonného dědice a svědčí mu právo na zákonem stanovený díl na majetkových hodnotách, které spadají do pozůstalosti.¹¹⁹ Česká právní úprava považuje za nepominutelné dědice výlučně zůstavitelovy potomky, přičemž výraz „potomci“ v sobě zahrnuje děti zůstavitele, jeho vnuky, případně i pravnuky (ustanovení § 1643 odst.1 NOZ). Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvedl, že „*nároky nepominutelných dědiců nejsou nároky na peněžitou úhradu jejich podílu vůči dědici ze závěti, nýbrž jsou nárokem na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem*“.¹²⁰

NOZ přináší také snížení výše podílů, jež se musí potomkům zůstavitele dostat. Podle nové právní úpravy se mu musí dostat alespoň tolik z pozůstalosti, kolik činí $\frac{3}{4}$ jeho zákonného dědického podílu (původně celý podíl), je-li nezletilý a $\frac{1}{4}$ zákonného dědického podílu (původně $\frac{1}{2}$ podílu), je-li zletilý. I v této změně je možné vidět snahu o posílení testamentární volnosti pořizovatele závěti, neboť se zvětšil podíl, s nímž může zůstavitel volně nakládat.

Nepominutelní dědicové mají sice právo na povinný díl z dědictví, tento povinný díl je jim však v případě, že na něj zůstavitel vůbec ve své závěti nepamatuje, na rozdíl od původní právní úpravy vyplácen v penězích (s výjimkou dohody dědice s nepominutelným dědicem o přenechání části pozůstalosti, namísto výplaty). Opouští se tedy pravidlo upravené v ustanovení § 479 OZ, podle něhož byla závěť v příslušné části

¹¹⁶ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 123-124.

¹¹⁷ ŘÍHA, M.; ŠOLCOVÁ, P. *Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku*. Ad Notam, 2011, č. 2, s. 7. [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://www.nkr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf>.

¹¹⁸ Viz Medunová, R. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 1994, č. 5, s. 169.

¹¹⁹ Viz SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007, s. 63.

¹²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 1979 sp. zn. 4 Cz 7/79.

neplatná. Nárok ve stanovené výši neměl tento dědic automaticky, avšak jen za podmínky, že se dovolal relativní neplatnosti závěti. Až tímto jednáním byl neopomenutelný dědic zákonem povolán k dědění, ale je v rozsahu ustanovení § 479 OZ, resp. omezeném nároky ostatních dědiců.¹²¹

Následkem opomenutí potomka tedy není (částečná) neplatnost závěti, nýbrž vznik pohledávky tohoto dědice vůči závětním dědicům na vyplacení povinného dílu.¹²²

Úprava zůstává téměř nezměněná i pro případy, kdy nepominutelnému dědici povinný díl nesvědčí. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, jedná se o případy dědické nezpůsobilosti. Jednání způsobující dědickou nezpůsobilost však může být zůstavitelem odpuštěno.

4.8 Uchování závěti

Vlastní vytvoření listiny, v níž je poslední vůle zůstavitele zachycena, je prvním, přitom podstatným krokem k tomu, aby bylo po jeho smrti se zanechaným majetkem naloženo podle jeho vůle. Nicméně podstatným úkolem je také zajistit bezpečné uložení listiny, v níž je pořízení pro případ smrti zachyceno. Jak bylo v předchozích podkapitolách vysvětleno, existence závěti je závislá na tom, zda je listina v originální podobě zachována a objevena. Rozhodne-li se zůstavitel vyjádřit poslední vůli prostřednictvím jedné z forem soukromé závěti, jak již název napovídá, děje se tak bez úředního zásahu, a to nejen při vykonání samotného jednání, ale obvykle i při následném uchování této listiny. Pořizovateli bere na sebe odpovědnost, kde a jak pečlivě závěť sám uloží, případně jaké jiné osobě ji svěří do úschovy, aby bylo zabezpečeno její zachování a zároveň aby byla v případě zahájení dědického řízení její existence zjištěna.

Neopatrným nakládáním s listinou může dojít nejen k její ztrátě nebo náhodnému poškození, ale též úmyslnému zničení nebo zatajení její existence. Tomu může pořizovatel předejít, uloží-li závěť do notářské úschovy. O přijetí závěti do úschovy sepíše notář protokol, který vedle obecných náležitostí musí obsahovat poučení o

¹²¹ Srov. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 10. 1997 sp. zn. 18 Co 171/97. In *Ad Notam*, 1998, č. 2, s. 42.

¹²² Viz ŘÍHA, M.; ŠOLCOVÁ, P. *Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku*. Ad Notam, 2011, č. 2, s. 11. [cit. 22. 01. 2014]
Dostupné na World Wide Web:
<http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf>.

formách a obsahových náležitostech závěti a identifikační údaje pořizovatele. Stejně jako v případě vyhotovení závěti ve formě notářského zápisu, i existence závěti přijaté do úschovy se eviduje v Centrální evidenci závětí, tím je v dědickém řízení zajištěno, že vyjde najevo. Jak je z úpravy notářské úschovy patrné, i v tomto ohledu je kladen nejvyšší důraz na ochranu závěti, a tím i zůstavitele a jeho vůle, a to především tím, že je originální vyhotovení závěti založeno na bezpečném místě vylučujícím manipulaci ze strany třetích osob.

4.9 Zrušení závěti podle OZ a NOZ

Během zůstavitelova života závěť nijak nezavazuje a nevyplývají z ní ani žádné právní důsledky v podobě práv nebo povinností, ty nastupují až po jeho smrti. Z tohoto důvodu je možné závěť kdykoliv zrušit. Toto právo zůstavitele je jedním z projevů zásady testovací volnosti, která je stěžejním principem dědického práva. Úprava zrušení závěti byla v OZ velmi strohá, obsažena v jediném paragrafu, a to § 480. Ten taxativně stanovoval 3 způsoby, kterými je možné zrušit platnou závěť, u závěti zřízené formou notářského zápisu byly k dispozici dva tyto způsoby.

Prvním možným a nejčastějším způsobem je pořízení nové, resp. pozdější závěti, která nemůže obstát vedle té původní. Rozhodnou skutečností přitom bude datum uvedené na obou listinách. V plném rozsahu platí ustanovení novějšího testamentu, ustanovení ze starší listiny jen ta, která nejsou v rozporu s těmi novějšími. Fakticky podle některých názorů dochází ke zrušení původního testamentu už samotným sepsáním nové závěti, k tomuto názoru se přiklonil ve svém rozhodnutí i Krajský soud v Brně, ve kterém uvádí, že „*platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena*“.¹²³ Kromě pořízení nové závěti může být závěť zrušena i pozdějším sepsáním listiny o vydědění, totéž platí i naopak, původní listina může být zrušena pozdějším sepsáním závěti, ve které zůstavitel povolá k dědění původně vyděděného dědice.

Druhým způsobem je odvolání závěti, aniž by vznikla nová závěť. Jedná se o formální způsob a jednostranný projev vůle zrušení závěti listinou o odvolání závěti, ve které zůstavitel písemně projevuje vůli zrušit svou závěť nebo její část, přičemž musí

¹²³ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999 sp. zn. 18 Co 385/98 In *Ad Notam*, 2000, č. 3, s. 66an.

mít stejnou formu, jaká byla třeba k závěti. V praxi bývá většinou součástí nově zřizované závěti. Zároveň však je možné učinit jen jednoduché prohlášení např. „*tímto odvolávám svou závěť ze dne 1. 12. 2013*“, uvést datum a podpis.

Třetí variantou zrušení závěti je její faktické zničení. Tento způsob se jeví jako nejjednodušší pro zrušení závěti. Může se ale aplikovat jen u soukromé závěti, kterou má zůstavitel ve své moci, nikoliv pak na ty, které jsou pořízeny ve formě notářského zápisu, ty jsou v notářské úschově. Tímto způsobem může závěť zrušit jen zůstavitel a musí tak učinit úmyslně za účelem zrušení dané závěti. V zákoně není stanoveno, jak může ke zničení dojít, v zásadě se ale bude jednat např. o roztrhání listiny, spálení či přeškrtnutí. Takto je možné zrušit celou závěť nebo její část. V případě závěti ve více vyhotoveních musí zůstavitel zničit všechna tato vyhotovení, nestačí, aby zničil pouze to, které má u sebe. V takovém případě je vhodnější zrušit závěť jedním z výše uvedených způsobů.¹²⁴

Koncept zrušení závěti vychází z úpravy OZ, avšak i v této úpravě bychom našli několik rozdílů. Nová právní úprava ponechává tři možnosti zrušení závěti, ale po vzoru německé úpravy rozšiřuje o možnost zrušení veřejného testamentu vyzvednutím z notářské úschovy. V ustanovení § 1579 NOZ je výslovně stanoveno, že zůstavitel má právo kdykoliv požadovat, aby závěť byla vydána, vydáním se pak považuje za odvolanou.

Odvolání závěti může nastat dvěma způsoby, a to výslovně nebo mlčky. „*Odvolání závěti mlčky se rozumí faktická likvidace listiny, na níž byla závěť sepsána, nebo takový zásah do listiny, jež vede k zneplatnění závěti celé nebo její části (např. přeškrtnutí závěti)*.“¹²⁵

Rozdílné názory se ozývají na novou úpravu obsaženou v ustanovení § 1580 NOZ, který výslovně řeší situaci, kdy zůstavitel zruší novou závěť, přitom tu původní uchová, jedná se o tzv. obživnutí závěti, jak bylo upraveno v ABGB.¹²⁶ Zákonodárce tak pojal

¹²⁴ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 89-90.

¹²⁵ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 136-137.

¹²⁶ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 137.

k takovým situacím úplně opačné stanovisko, než bylo doposud judikováno. Je otázkou, jak se s tímto vyrovnají soudy v nové judikatuře.¹²⁷

¹²⁷ Srov. např. Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980 sp. zn. 11 co 127/80.

5 Související instituty dědického práva zaváděné NOZ

5.1 Vztah závěti a dědické smlouvy

Jak již bylo uvedeno výše, jednou z největších změn nového občanského zákoníku je znovuzavedení institutu dědické smlouvy, který byl již upraven ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811. Z našeho práva bylo vymýceno občanským zákoníkem z roku 1950.¹²⁸ Dědická smlouva je zvláštním institutem dědického práva, který existuje v řadě evropských zemí. Podle těchto vzorů se rozhodovalo o konečné podobě tohoto institutu, neboť v některých zemích Evropy je možné uzavřít dědickou smlouvu pouze mezi manželi, v jiných toto omezení neplatí. Nová česká úprava se přiklonila k liberálnímu švýcarskému modelu.

Dědická smlouva se stává společně se závětí pořízením pro případ smrti (dle ustanovení § 1491 NOZ) a má postavení nejsilnějšího dědického titulu. Přesto je závěť v NOZ upravena před dědickou smlouvou, protože dědická smlouva je institut odvozený od závěti, je to její speciální úprava. Je samostatně upravena v Oddílu 3, Dílu 2, Hlavě III., Části třetí NOZ. Systematické zařazení do této části přihlíží ke skutečnosti, že dědická smlouva, byť je smlouvou, má základní význam pro právo dědické, neboť jde o základ dědického nápadu.

V případě dědické smlouvy chce zůstavitel přenechat svůj majetek osobě povolané za dědice (tzv. smluvní dědic) a tato osoba s tím souhlasí. Tím se liší od závěti, která je pouze jednostranným právním jednáním, jehož obsah je na dědici nezávislý, dědictví může pouze následně odmítnout. Dědická smlouva však má povahu smíšeného právního útvaru, který nese znaky jak závěti, tak smlouvy, a tudíž na ní dopadají ustanovení týkající se závěti i smlouvy. „*V tomto směru asi bude trvat dlouho než se sjednotí názory na to, která z obecných ustanovení týkajících se smlouvy lze aplikovat na smlouvu dědickou.*“¹²⁹ Zatímco základní vlastností závěti jako právního jednání jedné osoby je, že zůstavitel může závěť kdykoliv změnit, doplnit, odvolat, dědická smlouva

¹²⁸ Viz ELIÁŠ, K.. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 649.

¹²⁹ Šešina, M. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, č. 3, s. 4-5.

jakožto dvoustranné právní jednání nemůže být jednostranně změněna nebo zrušena.¹³⁰ K účinnosti zrušení dědické smlouvy se vyžaduje souhlas druhé strany. Podobně jako v závěti jde v dědické smlouvě o povolání určité osoby za presumptivního dědice, protože tento má právo dědictví odmítnout nebo žádat soupis pozůstalosti.

Dědickou smlouvou zůstavitel povolává druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a tato druhá strana to přijímá. Dědická smlouva může být úplatná i bezúplatná. Je-li smlouva uzavřena jako úplatná, existuje zde určité riziko, kterému se vystavuje smluvní dědic, neboť zůstavitel může za doby trvání jeho života libovolně nakládat se svým majetkem.

Pro uzavření dědické smlouvy se vyžaduje nejen pořizovací způsobilost, ale i způsobilost zavázat se smluvně. *„Závažnost právních účinků dědické smlouvy vedou k návrhu standardního omezení, že dědickou smlouvu mohou strany uzavřít jen osobně, tedy, stejně jako u závěti, nikoli zástupcem, Stejně hledisko a spolu s ním i hledisko ochrany slabší strany vede k – opět obvyklému – nařízení, že způsobilý k uzavření dědické smlouvy je pouze plně svéprávný člověk.“*¹³¹ Dědickou smlouvu tak může uzavřít plně svéprávný zletilý zůstavitel, pokud je ve svéprávnosti omezen, může jí uzavřít se souhlasem opatrovníka. Za zletilé se i pro případy způsobilosti k uzavření dědické smlouvy považují osoby starší 16 let, kterým byla zletilost přiznána soudem a osoby starší 16 let, které uzavřely manželství. Podle ustanovení § 1585 odst. 2 NOZ *„kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčekké vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídit dědickou smlouvu jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit závěť.“* Dědická smlouva je také limitována formou a věcným záležitím. Dědická smlouva se uzavírá ve formě veřejné listiny, jinak bude považována za závěť, bude-li mít všechny její náležitosti.¹³² Je logické, že na dědickou smlouvu jakožto nejsilnější dědický titul, jsou kladeny přísnější nároky, právě uzavřením této smlouvy ve formě veřejné listiny.

¹³⁰ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 207.

¹³¹ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 649.

¹³² Srov. Dědické právo v novém občanském zákoníku [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/informacni_brozury/MS_brozura_dedicke_pravo.pdf>.

Obsahem dědické smlouvy je určení osoby, která se stane dědicem a určení majetku zůstavitele, který má po jeho smrti přejít na tuto osobu a zároveň souhlas této osoby s touto smlouvou. Dědická smlouva je tedy „*dvoustranným právním titulem, který patří mezi poslední pořízení. Zatímco závěť může zůstavitel kdykoliv změnit, zrušit, nahradit jinou, dědická smlouva to nepřipouští.*“¹³³

Co se týče způsobilosti smluvního dědice zavázat se smlouvou, je dle mého názoru na místě vyvodit jeho způsobilost z obecné části NOZ (ustanovení § 31 NOZ), že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Šešina však ve svém článku dochází k opačnému názoru, že oba účastníci dědické smlouvy musí být starší 18 let.¹³⁴ Případné posouzení bude záležet v rozhodování soudů.

Dědická smlouva dává předpokládaným dědicům vyšší jistotu, že se jednou skutečně stanou vlastníky, protože nelze jednostranně zrušit. Nebo zde např. může být závazek dědice, že dědictví neodmítne. Zároveň však tato smlouva neomezuje zůstavitele v nakládání se svým majetkem za jeho života. Po svém uzavření totiž dědická smlouva nevyvolává právní následky, k těm dochází až okamžikem smrti zůstavitele. Limitem pro zůstavitele je dědická smlouva v tom ohledu, že další pořízení pro případ smrti či darovací smlouva, které by nebyly slučitelné s dědickou smlouvou, povedou dle ustanovení § 1588 odst. 2 NOZ ke vzniku práva smluvního dědice dovolat se neúčinnosti dalších právních jednání. Dědickou smlouvu nelze pořídit o celé pozůstalosti podle ustanovení § 1585 odst. 1 NOZ. Čtvrtina pozůstalosti by měla zůstat volná, zůstavitel o ní může zvlášť pořídit dle své projevené vůle. Tuto čtvrtinu může dědici zanechat závětí.

Zůstavitel může povolat dědickou smlouvou smluvního dědice také za situace, že „*má zákonné, nebo dokonce i nepominutelné dědice, a situaci ještě za svého života tak, že se zákonnými dědici uzavře smlouvu, kterou se ti dědictví zřeknou. Navrhuje se tedy ve shodě ses standardními úpravami stanovit, že zřeknutí se dědictví pozbývá účinky pro případ, že smluvní dědic nedědí.*“¹³⁵

¹³³ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, s. 206.

¹³⁴ Šešina, M. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, č. 3, s. 5.

¹³⁵ ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 650.

Dědickou smlouvou mohou být povoláni i manželé, resp. může být uzavřena i mezi manželi podle ustanovení § 1592 odst. 1 NOZ. Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 připouštěl uzavření dědické smlouvy právě pouze mezi manželi a to formou notářského zápisu. Nový občanský zákoník tedy tuto úpravu rozšiřuje. Smlouvu mohou uzavřít i snoubenci, avšak smlouva bude účinnou až vznikem manželství. V dané souvislosti je stanoveno, že rozvod manželství v zásadě nemá vliv na trvání práv a povinností z dědické smlouvy, tuto smlouvu však může soud zrušit na návrh některého z bývalých manželů, přičemž soud návrh nevyhoví, směřuje-li proti tomu, kdo rozvrat manželství nezapříčinil a s rozvodem nesouhlasil. Dědická smlouva totiž jako dvoustranné právní jednání nemá být zrušena pouhou skutečností, že došlo k rozvodu manželství. Stranám se však nebrání, aby se dohodly na opaku.¹³⁶

Otázkou je, na kolik bude institut dědické smlouvy využíván v praxi, když je možné i v závěti klást různé podmínky a příkazy. Bude záležet na tom, jak rychle se dostane do obecného povědomí, neboť znovuzavedení tohoto institutu bylo vyvoláno spíše z odborných řad. Fungování uzavírání těchto smluv nám ukáže až praxe několika let. Jádrem sporů by se podle mého názoru mohla stát kolize práva zůstavitele volně nakládat s předmětem dědické smlouvy za jeho života a zájmem smluvního dědice na tom, aby ze zůstavených věcí zbylo co nejvíce.

5.2 Vztah závěti a odkazu

Zůstavitel může závěti vyčerpat veškerý svůj majetek, a to ve prospěch jediného dědice, popřípadě i více dědiců. Povolává-li dědiců více, měl by také určit podíl na pozůstalosti každého z nich; pakliže tak neučiní, má se zato, že podíly všech takto povolaných dědiců jsou stejné. Určitou zvláštností původní právní úpravy, a to v důsledku absence úpravy odkazu, byl fakt, že zůstavitel mohl povolát osobu (osoby) za dědice i pouze co do určité věci nebo práva, s tím, že o části svých aktiv vůbec nemusel pořádit. V takové situaci přicházela na řadu již dříve zmíněná subsidiarita zákona, kdy se zbylá aktiva, která zůstavitel do závěti nezahrnul, stala předmětem zákonné dědické posloupnosti.

Jak bylo uvedeno v kapitole o historickém vývoji, počátky institutu odkazu nalézáme v římském právu. Odkaz je institut tvořící výjimku ze zásady univerzální

¹³⁶ Srov. NESNÍDAL, J. *Občanský zákoník I. s komentářem*. Český Těšín: Poradce, 2012, s. 298.

sukcese, která se jinak uplatňuje na celé dědické právo. Odkaz je vyjádřením zásady singulární sukcese.

ABGB upravoval odkaz v bezmála padesáti ustanoveních, z českého práva byl institut odkazu vyjmut v roce 1964 a znovu zaveden novým občanským zákoníkem. OZ úpravu odkazu zcela vypustil a rozlišování mezi pojmy dědic a odkazovník ztratilo svůj význam.

Od ledna 2014 je tedy odkaz upraven v ustanoveních § 1594 až 1632 NOZ, jeho úprava je velmi podobná německé úpravě. Pro zamezení obcházení práv zůstavitelových věřitelů musí každému z dědiců zůstat alespoň $\frac{1}{4}$ z hodnoty dědictví, která není zatížena odkazy.

Podle ustanovení § 1477 odst. 1 NOZ se „*odkazem odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu nebo na zřízení určitého práva*“. Z tohoto ustanovení je patrný rozdíl mezi dědictvím a odkazem – zatímco dědictví představuje určitý podíl na pozůstalosti, odkaz se týká pouze konkrétní věci nebo práva. Pokud zůstavitel zřídí v závěti odkaz, vyčleňuje tak určitou věc z pozůstalosti a převádí její vlastnictví na odkazovníka – tím může být i dědic, ale častěji se jedná o jinou osobu.¹³⁷ Smrtí zůstavitele nepřechází na odkazovníka přímo vlastnické právo k odkázané věci, ale vzniká mu nárok na vydání předmětu odkazu nebo na převedení zůstavitelem odkázaného práva. Zůstavitel může určit i pozdější den vzniku tohoto práva, např. opatří-li odkaz doložkou času nebo splněním podmínky. Odkazovník nesmí toto právo převést ani o něm jakkoliv pořizovat před smrtí zůstavitele.

Pro platnost odkazu je třeba dodržet splnění všech zákonných podmínek, tedy náležitost subjektů, předmětu a náležitosti relevantního právního jednání. Odkaz musí být součástí platného pořízení pro případ smrti, tedy závěti (případně dodatku) nebo dědické smlouvy. Zůstavitel tak musí mít takovou pořizovací způsobilost, jejíž podmínky jsou různé v závislosti na zvoleném způsobu pořízení pro případ smrti.

Osoba obtížená odkazem je osoba, která je způsobilá dědit – půjde o dědice, spoludědice a v případě pododkazu odkazovníka. Chce-li zůstavitel odkazem zatížit konkrétní osobu, musí ji dostatečně identifikovat. Pokud tak neučiní, budou obtíženi všichni dědici v poměru, v jakém jim připadla pozůstalost. Osoba odkazem obmyšlená,

¹³⁷ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 221.

tj. odkazovník, může být jen osoba, která je způsobilá dědit. Je patrné, že jak osoba obtížená tak osoba obmyšlená musí mít dědickou způsobilost, dožijí se dne nápadu dědictví a dědictví ani odkaz neodmítnou.

Odkazovník může odkaz také odmítnout, jako lze odmítnout dědictví a hledí se pak na něho, jako by ho vůbec nenabyl. Takový odkaz se pak uvolní, pokud není stanoven náhradník nebo svěřenecký zástupce. Odkaz je možné odvolat stejným způsobem jako závěť.

Odkaz se ukazuje jako praktický institut moderního dědického práva, protože zůstaviteli umožňuje pro případ smrti obmyslet jemu blízkou osobu, aniž by za něho musela hradit jeho dluhy a aniž by musela čekat na soudní potvrzení o nabytí dané věci či práva. *„Instituce odkazu je neobyčejně významná právě proto, že odkazovníka zásadně nezatěžuje povinnost přispět na úhradu zůstavitelových dluhů, proto jsou často využívány k dobročinným a všeobecně prospěšným účelům jako jsou charitativní plnění nadacím, církvím a náboženským společnostem, dotace politickým stranám a hnutím, poskytování předmětů muzejní nebo galerijní hodnoty příslušným ústavům apod.“*¹³⁸

5.3 Odmítnutí, zřeknutí se a vzdání se dědictví

Odmítnutí dědictví bylo upraveno v kapitole třetí. Nová právní úprava odmítnutí dědictví obsažená v ustanoveních § 1485 až § 1489 NOZ nepřináší žádné výraznější změny a přestože jsou jednotlivá ustanovení nově uspořádána, vychází z původní právní úpravy. Smluvní dědic může odmítnout dědictví pouze za podmínky, že to není dědickou smlouvou vyloučeno. Jestliže by dědictví odmítl nepominutelný dědic, je mu umožněno, aby odmítl dědictví s výhradou povinného dílu. Podrobněji je upravena situace, kdy zemře dědic před uplynutím lhůty pro odmítnutí dědictví, v takovém případě přechází jeho právo odmítnout dědictví na jeho dědice a nezanikne dříve, než tomuto dědici uplyne lhůta k odmítnutí dědictví i po předchozím dědici. Pokud dědic dědictví odmítne, nahlíží se na něj, jako by dědictví nikdy nenabyl.

Původní právní úprava možnost zřeknutí se dědického práva nepřipouštěla. Dědic se nemohl předem zříci svého dědického práva a musel po zůstavitelově smrti dědictví buď přijmout, nebo odmítnout. Zřeknutí se dědického práva bylo v obdobné obsahové

¹³⁸ ELIÁŠ, K.. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 652-653.

náplni upraveno také v § 551 Všeobecného zákoníku občanského a poté též v § 516 středního občanského zákoníku, platného do 31.3.1964.

Institut zřeknutí se dědického práva, který je nyní upraven v ustanovení § 1484 NOZ má dědici umožnit, aby se již za zůstavitelova života na základě vzájemné písemné dohody, která má formu veřejné listiny, dědického práva do budoucna zřekl. Požadavek, týkající se zpřísněné formy, odpovídá právní konvenci a má význam především preventivní: jednak na strany působí, aby si silněji uvědomily význam, závažnost a důsledky svého jednání, jednak zmenšuje riziko následných sporů o platnost takové smlouvy.¹³⁹

Zřící se dědictví je možné jako celku nebo se může zůstavitelův potomek zřící pouze práva na povinný díl. Ve druhém případě pak potomek může v případě dědění ze zákona ještě dědit. Zřeknutí se dědictví není ani darováním ani jiným majetkovým převodem, protože presumptivní dědic se žádného majetku nezbavuje, protože jeho dědické právo v době uzavření smlouvy ještě neexistuje. Dědického práva se lze zřící i „za odbytné, úplatu nebo jiné protiplnění, proti čemuž popřípadě již odporovat lze podle obecných ustanovení“.¹⁴⁰

Často se pomocí tohoto institutu bude řešit například situace, kdy jeden z dědiců získá za života určitý majetek a zůstavitel dar podmíní tím, že se takový dědic do budoucna zřekne svého dědického nároku.¹⁴¹

Přínosem zřeknutí se dědického práva je možnost upravit majetkové poměry již za života zůstavitele tak, aby došlo ke spravedlivému rozdělení majetku pro potenciální dědice a aby nemuseli čekat na započtení dědického podílu, jako tomu bylo v praxi do konce roku 2013.

Praktickým se jeví z pohledu aplikace dědického práva v dědickém řízení nový institut vzdání se dědického práva obsažený v novém občanském zákoníku. Vzdát se dědického práva totiž nově může dědic, který již dědictví neodmítl a to ve prospěch druhého dědice, který s tím souhlasí a jeho dědický podíl přijme. Podle původní právní úpravy taková možnost nebyla stanovena. Dědic, který dědictví neodmítl, nemohl

¹³⁹ Viz ELIÁŠ, K.. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 608.

¹⁴⁰ ELIÁŠ, K.. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 609.

¹⁴¹ Zřeknutí se dědického práva [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

< <http://obcanskyzakonik.justice.cz/dedicke-pravo/konkretni-zmeny/zreknuti-se-dedickeho-prava/>>

delegovat své dědické právo na konkrétního spoludědice. Všichni dědicové byli v těchto případech nuceni uzavírat dohodu o vypořádání dědictví, podle které dědic, který z dědictví nechce nic nabýt, neobdrží nic s tím, že to, co by připadlo jemu, případně jeho spoludědici. S takovou dohodou však musí vyslovit souhlas všichni dědici, tedy nikoli pouze tyto dva zúčastnění spoludědici, jichž se vzdání se dědického práva týká. To v praxi vyvolávalo časté problémy a mohlo být v konečném důsledku příčinou toho, že dědické řízení končilo potvrzením dědictví dědicům podle jejich dědických podílů a nikoli uzavřením dohody o vypořádání dědictví.

Právní úpravu institutu vzdání se dědictví nalezneme v ustanovení § 1490 NOZ. Dle nové právní úpravy se dědici, který ve stanovené lhůtě dědictví neodmítne a vznikne mu tak právo na dědický podíl po smrti zůstavitele, naskýtá možnost se takového dědictví vzdát ve prospěch jiného dědice, a to před soudem v řízení o dědictví. Toto vzdání se dědictví potom platí i pro jeho právní nástupce, potomci dědice tak již nevstupují na jeho místo a nedědí uvolněný dědický podíl.

Oproti tomu odmítnout dědictví nelze ve prospěch jiné konkrétní osoby. Jestliže se vzdá dědictví ten, kdo byl obtížen příkazem, nařízením odkazu nebo jiným opatřením, které podle zůstavitelovy vůle může a má splnit jen osobně, nezbavuje se tím povinnosti splnit takové opatření (ustanovení § 1490 odst. 2 NOZ).¹⁴²

¹⁴² Zřeknutí se dědického práva [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

< <http://obcanskyzakonik.justice.cz/dedicke-pravo/konkretni-zmeny/zreknuti-se-dedickeho-prava/>>

6 Dědění ze závěti v SRN

Mezi právními řády jednotlivých států existují rozdíly dané odlišným společenským, kulturním a historickým pozadím, a to nejen v oblasti práva dědického.

Pro srovnání české právní úpravy s úpravou zahraniční jsem si vybral německé dědické právo. Německé soukromé právo má dlouhou tradici a svou geografickou a kulturní blízkostí je pro Českou republiku častým inspiračním zdrojem.

Následující kapitola této práce se věnuje obecněji německé právní úpravě dědického práva, neboť se její pravidla stala v mnohém vzorem pro stávající úpravu nového občanského zákoníku a bývá u nás jednou z nejčastěji aplikovaných úprav v řízení o dědictví s mezinárodním prvkem, a především se věnuje stručnému, leč poměrně komplexnímu popisu dědění ze závěti.

6.1 Dědické právo v SRN

Pramenem německého dědického hmotného práva je německý občanský zákoník (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dále též BGB) platný již od roku 1896, a to jeho kniha pátá v ustanoveních §§ 1922-2385 (Buch 5 Erbrecht),¹⁴³ která doznala značných změn po reformě účinné od 1. 1. 2010. Podle těchto ustanovení lze dědictví nabýt na základě závěti¹⁴⁴, zákona a dědické smlouvy. Německé dědické právo je stejně jako dědické právo české založeno na zásadě univerzální sukcese¹⁴⁵ a testovací svobody jako výraz autonomie vůle v rámci soukromého práva.

6.1.1 Dědění ze závěti

Stejně jako v původní úpravě OZ neobsahuje německý občanský zákoník legální definici závěti. Podle německé literatury se jedná o jednostranné prohlášení projevu vůle osobní povahy, ke kterému není třeba doručování.¹⁴⁶ Závět' může podle německého práva pořídít svéprávný člověk po dosažení zletilosti. Výjimku tvoří jen osoby starší 16

¹⁴³ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 114.

¹⁴⁴ Ustanovení §§ 2064-2273 BGB.

¹⁴⁵ Přímo úmrtím zůstavitele přejde bez dalšího jeho veškerý majetek jako celek na jeho dědice, tzv. *Gesamtrechtsnachfolge* (ustanovení § 1922 BGB). Již smrtí zůstavitele vzniká dědici dědické právo.

¹⁴⁶ Srov. SCHMOECKEL, M. *Erbrecht*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, s. 90.

let, ty mohou omezeně za podmínek stanovených zákonem také pořizovat závěť, a to formou notářského zápisu, není vyžadován ani souhlas nezletilcova zákonného zástupce.¹⁴⁷ To je dáno především tím, že nezletilci nevzniká sepsáním závěti žádná újma.

Německý zákonodárce upravuje testovací způsobilost v ustanovení § 2229 BGB. Podle tohoto ustanovení je zletilá osoba nezpůsobilá poříditi závěť z důvodu chorobného narušení duševní činnosti, pro slabomyslnost, nebo pokud není schopna pro narušení vědomí posoudit význam volných prohlášení a podle tohoto jednat. Závěť nesmí být zůstavitelem pořízena v omylu (německý BGB upravuje omyl v závěti výslovně v ustanovení § 2078) nebo pod nátlakem. Pokud se tak stane, závěť je relativně neplatná a zainteresovaná osoba může během dědického řízení namítat její neplatnost.

Stejně jako v České republice musí být testament pořízen osobně zůstavitelem, jak uvádí ustanovení § 2064 BGB.¹⁴⁸ Zůstavitel se nemůže nechat zastoupit ani nechat určení osoby, komu případně dědictví, třetí osobě.¹⁴⁹ Testament je vždy vykládán tak, aby byla co nejpřesněji vystižena skutečná vůle zůstavitele, k čemuž slouží řada výkladových ustanovení pro zjištění zůstavitelovy vůle.

Nedodržení přísně stanovených formálních náležitostí testamentu má za následek nicotnost tohoto právního úkonu. BGB stejně jako NOZ klade na toto právní jednání obecné náležitosti a dále náležitosti zvláštní, které v obou úpravách také korespondují. Základ každé závěti tvoří stejně jako v české úpravě dědická instituce, tj. povolání dědice, resp. více dědiců (§ 2087 odst. 1 BGB). Německá úprava též obsahuje možnost sepsání tzv. negativní závěti, jak uvádí ustanovení § 1938 BGB. V německém občanském zákoníku nalezneme rozpracovanější úpravu ustanovování dědiců s interpretačními pravidly, která objasňují, co se rozumí pod pojmem „příbuzní zůstavitele“, „potomci zůstavitele“ či „chudí“ atd. V závěti by též měly být určeny dědické podíly, nejsou-li tam, má se za to, že všichni dědici dědí rovným dílem (ustanovení § 2091 BGB). Německý občanský zákoník se také zmiňuje o možnosti zřídit nadaci pro případ smrti v ustanovení § 83 BGB.

¹⁴⁷ Viz SCHMOECKEL, M. *Erbrecht*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, s. 94.

¹⁴⁸ Viz BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 115.

¹⁴⁹ Srov. SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, s. 102.

V německém dědickém právu se rozlišují formy testamentu na řádné a pro případ nouze. Řádný testament je veřejný testament ve formě notářského zápisu a testament psaný vlastnoručně zůstavitelem. V Německu není možné zřídit allografní závěť.

Veřejná závěť může být pořízena pouze před notářem. Někteří autoři tento způsob pořízení testamentu favorizují,¹⁵⁰ protože takto dostává zůstavitel jistotu, že závěť nebude obsahovat formální chyby při sepisování, také že nedojde např. k padělání, zničení nebo ztrátě. Ten, kdo závěť pořizuje, může projevit svou vůli ústně do protokolu. Ve zvláštních případech jsou přizvány další osoby, a to např. za situace, kdy zůstavitel není schopen číst, psát nebo mluvit. U tohoto projevu vůle musí být přítomen alespoň jeden svědek nebo další notář. Zůstavitel, který nemůže mluvit, má k dispozici tlumočníka. Všichni, kdo se sepsání závěti účastní, musí být uvedeni v notářském zápisu a podepsat jej. Notářský zápis povinně obsahuje jméno zůstavitele, údaje o notáři, jak se ověřila zůstavitelem projevená vůle, datum a místo pořízení testamentu a vlastnoruční podpis zůstavitele a notáře.

Veřejný testament je možné též zřídit písemně, pořizovatel doručí notáři tento dokument, o kterém prohlásí, že jeho obsahem je jeho poslední vůle. Nemusí být sepsán vlastnoručně, ani nemusí být podepsán. Zůstavitel však musí znát jeho obsah. V notářském zápise pak bude uveden i způsob a datum doručení.¹⁵¹

Naopak u vlastnoručně pořizované závěti je základní podmínkou, aby byla sepsána vlastní rukou zůstavitele a vlastnoručně i podepsána.¹⁵² Na rozdíl od české úpravy však postačí, když je nepodepsaná listina uložena do obálky a až následně podepsána. Obálka se tak stává součástí testamentu a je považována za uzavření procesu zřízení testamentu. Neuvedení data automaticky nezpůsobuje neplatnost testamentu, pokud lze tento údaj zjistit jiným způsobem.¹⁵³ Stejně upravuje tuto náležitost i NOZ, podle OZ byla taková závěť neplatná. Vlastnoručně sepsaná závěť může být následně uložena do soudní úschovy, přičemž na takovou uloženou závěť nelze hledět jako na veřejný testament.

¹⁵⁰ Viz SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, s. 71.

¹⁵¹ Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 117.

¹⁵² Blíže SCHMOECKEL, M. *Erbrecht*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, s. 95-97.

¹⁵³ Viz SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, s. 80.

Dalším typem testamentu podle německého dědického práva je testament pro případ nouze, tedy testament mimořádný. Tyto mohou být vytvořeny pouze v mimořádných a většinou nouzových situacích. Je to takový testament, který je zřízen před starostou, třemi současně přítomnými svědky nebo na moři. Testament pro případ nouze před starostou nebo před třemi svědky může zůstavitel pořídit v případě, že mu hrozí zjevná obava z blízké smrti a není možné, aby svou vůli učinil před notářem. Tuto poslední vůli může nadiktovat starostovi obce, popř. jeho zástupci, nebo ji učinit před třemi současně přítomnými svědky. Je-li testament učiněn před starostou, musí testament zapsat před dvěma svědky, kteří musí být přítomni současně. Tito svědkové nesmí však být povoláváni jako dědicové ani jako vykonavatelé. Všichni pak musí zápis podepsat. Při pořízení před třemi svědky musí poslední vůli zapsat a zůstaviteli přečíst, aby potvrdil jeho pravost. Zápis je pak opět nutné všemi podepsat. V zápise musí být uvedeno přesvědčení o hrozícím nebezpečí. „*Jestliže starosta ví, že zůstaviteli žádné nebezpečí nehrozí, bude testament neplatný.*“¹⁵⁴ Pokud není zůstavitelovo prohlášení zapsáno za jeho života, jemu přečteno a jím odsouhlaseno a stvrzeno podpisy tří svědků, určuje takové závěti BGB neplatnost takového posledního pořízení. V české úpravě je možný dodatečný soudní protokol o výslechu svědků.

Testament pro případ nouze může být též pořízen na moři na palubě lodi plující pod německou vlajkou, která je mimo domovský přístav. Tento testament musí splňovat stejné náležitosti jako testament před třemi svědky, nemusí zde ale být bezprostřední ohrožení života. Tento testament je omezen svou platností na 3 měsíce, omezení neplatí, pokud zůstavitel po celou dobu neměl možnost zřídit testament před notářem. Dále se lhůta přerušuje v případě, že zůstavitel znovu vypluje na moře. Po skončení plavby počíná běžet nová tříměsíční lhůta.

Německá právní úprava umožňuje na rozdíl od české úpravy zřízení i společného testamentu, a to u manželů nebo zapsaných životních partnerů.¹⁵⁵ Není další formou závěti, jde jen o výjimku z pravidla, že o svém majetku pořizuje závěť jen jeden zůstavitel. Společný testament je upraven v § 2265an. BGB. Tento testament může být zřízen formou notářského zápisu nebo v případě, že alespoň jeden z nich splňuje podmínky pro zřízení testamentu pro případ nouze, jako nouzový, nejčastěji je však tato

¹⁵⁴ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 119.

¹⁵⁵ Viz SCHMOECKEL, M. *Erbrecht*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, s. 107.

závěť pořizována jako vlastnoruční, kde stačí, když druhý z páru závěť poté pouze vlastnoručně podepíše a uvede datum a místo svého podpisu. Německé právo upravuje několik druhů společných testamentů – jedná se o testament vzájemný, reciproční, jednoduchý a berlínský. Není možné pořídít společný testament např. mezi sourozenci nebo snoubenci.¹⁵⁶

V německém dědickém právu je upraven také institut odkazu, jak se k němu vrací nový občanský zákoník v ČR, který umožňuje, že zůstavitel může zanechat jednotlivý majetkový prospěch i jiné osobě než je dědic. Odkazovník je zde chápán jako dědicův věřitel, kterému je dědic povinen vydat předmět odkazu. Stejně jako v české právní úpravě nemá odkazovník odpovědnost za zůstavitelovy dluhy. Pokud není stanoveno, který z více dědiců má plnit odkazovníku, platí, že musí plnit všichni dědicové poměrně. Zůstavitel může zatížit odkazem i odkazovníka a ustanovit tak tzv. pododkazovníka.¹⁵⁷ Jednotlivé možnosti stanovení a zatížení odkazy jsou podrobně upraveny v ustanoveních § 2147 až 2191 BGB.

Obdobné podmínky jako v ČR platí i pro odvolání závěti, jak uvádí ustanovení § 2253 BGB. Zůstavitel může závěť podle své vůle kdykoliv odvolat. Jednou z možností je zřízení nové závěti (která v sobě snoubí naše dvě varianty zrušení závěti, a to listinu o odvolání závěti a za druhé pořízení nové závěti), zničením listiny nebo provedením změn, po nichž je předchozí pořízení vyloučeno. Dále je možné zrušit veřejný testament vyzvednutím z notářské úschovy, ale pouze osobně.¹⁵⁸ Německá právní úprava připouští možnost obnovení původního testamentu, ledaže se jednalo o testament pro případ nouze.

Německá právní úprava pamatuje též na nepominutelné dědice, tedy na potomky zůstavitele, ale i na jeho rodiče a manžela nebo zapsaného životního partnera,¹⁵⁹ a na jejich právo na povinný díl. Velikost povinného dílu má dosahovat alespoň jedné poloviny jejich zákonného podílu. Ochrana nepominutelného dědice je v německém právu koncipována jinak než v českém. V ustanovení § 2303 BGB je dáno, že nepominutelní dědicové mají obligační nárok vůči dědici ze závěti na výplatu dílu

¹⁵⁶ Viz SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, s. 144.

¹⁵⁷ Blíže BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 121-122.

¹⁵⁸ Srov. SCHMOECKEL, M. *Erbrecht*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, s. 98-99.

¹⁵⁹ Ustanovení § 2303 BGB.

v penězích. Nepominutelní dědicové jsou považováni za věřitele dědiců,¹⁶⁰ vůči nimž mohou uplatnit své právo ve lhůtě tří let od okamžiku, kdy se dozví, že byli zkráceni na svých právech, nejpozději do 30 let od nápadu dědictví.

„V případě německého práva je třeba rozlišovat mezi vyděděním a odnětím povinného dílu. Pojem vydědění je v německém dědickém právu chápán pouze jako nezahrnutí nebo vyloučení některého ze zákonných dědiců z dědického nástupnictví prostřednictvím zůstavitelovy vůle. Jestliže byla takto zkrácena osoba, která má právo na povinný díl, může jej požadovat. Institutu vydědění, tak jak jej chápeme u nás, naopak odpovídá německý institut odnětí povinného dílu.“¹⁶¹ Zůstavitel tak může nepominutelným dědicům v poslední vůli ze zákonných důvodů odejmout právo na povinný díl. Potomek může přijít o svůj díl, jestliže usiloval o život zůstavitele, jeho manžela (příp. zapsaného životního partnera) nebo jiného potomka, dopustil-li se tělesného týrání zůstavitele nebo jeho manžela, dopustil-li se trestného činu nebo úmyslného přečinu proti zůstaviteli nebo jeho manželovi, jestliže porušil svou zákonnou vyživovací povinnost vůči zůstaviteli nebo vede-li nečestný nebo nemravný způsob života.¹⁶² Důvody pro odnětí povinného dílu se tedy v českém a německém právu vcelku liší. Zůstavitel musí pod sankcí neplatnosti uvést v listině důvod, pro něj odnímá povinný díl. Tato úprava u nás byla NOZ změněna a nově neuvedení důvodu nezpůsobuje neplatnost listiny. Stejně jako v české úpravě může podle německého práva zůstavitel čin odpustit.

V německém pojetí je správa dědictví zpravidla zřízena nařízením zůstavitele, nebo na návrh některé z okruhu oprávněných osob (především dědiců) pozůstalostním soudem. V Německu existuje též možnost uvedení vedlejších doložek závěti. Německý BGB upravuje i výkon závěti jako v ČR, ale podrobněji, např. vykonavatelem může být i právnická osoba. Německý právní řád nabízí též možnost ustanovení náhradního dědice, v ustanovení § 2099 BGB je výslovně stanovena přednost náhradního dědictví před právem přirůstání podílů.

¹⁶⁰ Viz SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, s. 372.

¹⁶¹ BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 124.

¹⁶² Srov. BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 125.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo co nejkomplexnější porovnání dědění ze závěti podle občanského zákoníku a nového občanského zákoníku s přihlédnutím k úpravě německé. Rekodifikace soukromého práva s sebou přinesla velké množství změn. Úprava tohoto nejvýznamnějšího tradičního titulu, tedy závěti, doznala po přijetí nového občanského zákoníku mnohých změn, na které jsem se snažil v této práci po prostudování dostupné české (i zahraniční) literatury a judikatury upozornit. K této problematice lze přistupovat z více úhlů pohledu. Já jsem k tomuto tématu přistoupil podrobným výkladem současné právní úpravy dědění ze závěti se srovnávacím výkladem úpravy obsažené v OZ a v judikatuře soudů.

Nahlédneme-li do obou kodexů, zjistíme na první pohled, že úprava dědického práva obecně je mnohem podrobnější v novém občanském zákoníku, kde je úpravě dědického práva věnováno bezmála 300 paragrafů. Právě zde je možné si všimnout první významné inspirace německou úpravou, neboť německá úprava věnuje dědickému právu dokonce více než 400 paragrafů.

Úvodem k tomuto tématu jsem stručně nastínil celkové pojetí dědického práva z obecného hlediska, tedy jeho právní úpravu, zásady a funkce a zabýval jsem se též historickým vývojem této úpravy. Dědické právo tvoří důležitou část občanského práva díky svému praktickému významu. Vinou komunistického režimu z naší právní úpravy zmizely některé klasické instituty dědického práva, jak je znal ABGB a německý BGB je zná až do současnosti. Potřeba rekodifikace soukromého práva vyplula na povrch již po roce 1989, zásadní změny se však řešily pouhými novelami. NOZ nabyl účinnosti 1. 1. 2014 a stal se kodexem odpovídající evropským standardům. Velkým inspiračním zdrojem se stal právě ABGB, NOZ se k mnoha těmto institutům navrácí. Díky znovuzavedení tradičních institutů a inspirací ze zahraničí, právě např. v Německu, se velkou měrou posiluje autonomie vůle zůstavitele, která je stěžejnou zásadou dědického práva jako takového. Problematika dědění ze závěti patří k základním kamenům úpravy dědického práva. Novým občanským zákoníkem došlo k posílení významu závěti a vymezení většího prostoru pro závěť jako projev autonomie vůle, přičemž do přijetí této úpravy byla upřednostňována vůle žijících účastníků řízení, jak s pozůstalostí naloží.

K přechodu dědictví na dědice dochází za splnění předpokladů dědické posloupnosti. Tyto předpoklady se v zásadě nemění, konkrétně se jedná o smrt fyzické osoby, existenci pozůstalosti, způsobilost dědice, právní titul a nakonec přijetí dědictví dědicem. Smrt zůstává neodmyslitelnou součástí života každého člověka. Téměř každý člověk se během svého života dostane do styku s dědickým právem. Dědění je tak tématem, které se dotýká všech fyzických osob bez výjimky.

Smrt fyzické osoby je vážnou skutečností pro soukromý i právní život, kterou končí nejen fyzická ale i duševní existence člověka, jenž přichází o svou právní osobnost. Co se týče právních titulů, tak se osoba může stát dědicem na základě dědické smlouvy, závěti nebo na základě zákona. Tato úprava je oproti původní rozšířená o dědickou smlouvu, která představuje další z alternativ při pořízení pro případ smrti a celkově možnost nakládání s majetkem pro případ smrti.

Hlavním cílem této práce bylo podrobně popsat závěť, jako jeden z nejdůležitějších institutů dědického práva. V části o závěti, která tvoří základ práce, jsem se věnoval institutu závěti, předpokladům, druhům, formám, obsahu, zrušení a dalším oblastem se závětí související. Institut závěti zůstává také v zásadě zachován. Závěť je jednou z forem pořízení pro případ smrti, jež je charakteristická svou jednostranností, neadresností, odvolatelností, formálností a může být učiněna výlučně osobně. Nový občanský zákoník inspirovaný právě německou úpravou obsahuje již i výkladová ustanovení týkající se obsahu závěti, která ulehčí následnou práci soudům při výkladu konkrétní závěti. Výklad závěti je především ztížen tím, že pořizovatel již nežije a nelze tedy jeho přesnou vůli zjistit přímo dodatečně. Nový občanský zákoník tak více pamatuje na to, že při pořizování závěti by měla převážet svobodná vůle pořizovatele a neklade mu již některé formální nepřesnosti k tíži tak, jak tomu bylo např. v případě neuvedení přesného data, což vedlo k neplatnosti závěti. Německý BGB obsahuje velmi obdobná výkladová ustanovení.

Předpoklady platnosti závěti se nijak výrazně neliší. Jsou jimi testovací způsobilost zůstavitele a náležitosti vůle a jejího projevu. Je nadále možné sepsat závěť osobou, která nemá plnou svéprávnost z důvodu nedostatečného věku, a to zásadně formou veřejné listiny, která by měl zaručit informovanost a ochranu práv nezletilého.

Stejně tak zůstávají zachovány formy závěti. Základní typ soukromé závěti, tzv. vlastnoruční závěť, a veřejná závěť formou veřejné listiny se výrazně neliší od původní

úpravy. Nová česká úprava již také obsahuje závěti pro případ nouze a tato úprava v podstatě kopíruje úpravu německou. Rozšíření o tyto formy závěti je velice užitečné, protože často dochází k sepsání poslední vůle až ve chvíli, kdy již není možné pořídit standardní závěť.

Obsah závěti je rozšířen o některé nové instituty, které nabízí větší prostor pro autonomii vůle. Jedná se o instituty obecného náhradnictví a svěřeneckého nástupnictví a vedlejší doložky, jako jsou podmínky a příkazy. V podstatě stejně upravuje tyto instituty i německá úprava. Časem se snad tyto praktické možnosti uplatní ve větší míře, než si na ně pořizovatelé zvyknou.

Co se týče zrušení testamentu, tak závěť, jakožto jednostranné právní jednání, lze kdykoliv odvolat. V české úpravě se závěť zruší sepsáním nové závěti, odvoláním závěti, anebo jejím zničením nebo podle NOZ i vyzvednutím z notářské úschovy.

Nově NOZ navrácí do dědického práva také další praktický institut, kterým je odkaz. Odkazem se zřizuje odkazovníku pohledávka na vydání určité věci nebo na zřízení určitého práva.

V rámci dědického práva je též upravena ochrana tzv. nepominutelných dědiců, kdy mají postavení zákonného dědice. Základní myšlenkou je, aby dosáhli alespoň takového podílu, který by jim náležel při dědické posloupnosti ze zákona. S dědickou posloupností souvisí též vydědění značící možnost zůstavitele při splnění taxativně stanovených zákonných podmínek odepřít osobám, kterým jinak svědčí právo na povinný díl z pozůstalosti, tento jejich nárok. NOZ podmínky vydědění zpřesňuje a nově neuvedení důvodu vydědění nezpůsobuje neplatnost. Tím zůstaly zachovány dlouhodobě osvědčené a společností zažité prvky právní úpravy vydědění.

Německá právní úprava je do značné míry výchozím bodem pro novou úpravu dědického práva v České republice. Mnoho institutů je prakticky totožných, některé se liší více a některé naše právní úprava stále nezná. Z krátkého exkurzu do německé právní úpravy je zřejmé, že právní úprava v NOZ se velice inspirovala v oblasti pořizování zůstavitele o svém majetku pro případ smrti, ať už se jedná o odkaz, určení náhradního dědice svěřeneckým nástupnictvím, rozšířením druhů privilegovaných závětí, možností pořizovatele povolát vykonavatele atd. Z těm naší právní úpravě neznámým je tzv. společný testament. V tomto případě se jedná o výjimku, že závěť pořizuje jen jedna osoba. Tuto závěť je možné zřídit manžely nebo registrovanými

partnery. Nejvíce využívaným typem je tzv. berlínský testament, kterým můžou obmyslet tyto páry sebe vzájemně a ustanovit jako dědice později zemřelého manžela třetí osobu, nejčastěji potomka. Česká úprava se tímto typem neinspirovala, a proto ho nenajdeme ani v NOZ. V německé právní úpravě mají nepominutelní dědicové postavení věřitelů zůstavitelových dědiců, okruh těchto dědiců je také širší než v ČR. Německý BGB se samozřejmě nestal jediným inspiračním zdrojem, jeho vliv je ale zásadní.

I přes obsáhlost právní úpravy německé a nově i české se jedná dle mého názoru o úpravu přehlednou a nekomplikovanou i pro laickou veřejnost. Přeji si, aby bylo naplněno motto nového občanského zákoníku, tedy aby se NOZ stal zákonem pro život, zákonem inspirovaný životem a aby dědické právo zůstalo dlouhodobě stabilní pro to, aby nedocházelo ke zbytečnému narušování právních jistot adresátů těchto norem.

SEZNAM ZKRATEK

- ABGB Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)
BGB Německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch)
ČR Česká republika
ČSR Československá republika
LZPS Listina základních práv a svobod
NOZ Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
NŘ Notářský řád, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnostech
NS Nejvyšší soud ČR
o.s.ř. Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ Občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
SRN Spolková republika Německo

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy:

- Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
- Bürgerliches Gesetzbuch
- Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, darovací a z převodu nemovitostí
- zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů
- zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém
- zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním
- zákon č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech
- zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední zákoník občanský

Odborné publikace:

- ANDRES, B., HARTMANN, A., ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936.
- BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, ISBN 978-80-7380-292-9.
- BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, ISBN 978-80-7380-413-8.
- BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2013, ISBN 987-80-7263-819-2.
- BÍLEK, P., ŠEŠINA, M. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. 1. vyd. Praha: Beck, 2001, ISBN 80-7179-590-9.

- BOHÁČEK, M. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, Právo dědické.* Praha: Nákladem vlastním, 1946.
- DVOŘÁK, J., MALÝ, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7.
- ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2.
- FIALA, J. *Občanské právo hmotné.* 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, ISBN 80-7239-111-9.
- KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E. *Dějiny českého soukromého práva.* 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-041-3.
- KNAPP, V. *Učebnice občanského a rodinného práva. III. díl.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1953.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské : výklady úvodní a část všeobecná.* 3. dopl. vyd. Praha: Všehrad, 1936.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945.* 3. přepracované vyd. Praha: Linde Praha, a.s., 2003, ISBN 80-7201-433-1.
- MIKEŠ, J. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého).* 1. vyd. Praha: Informatorium, 1993, ISBN 80-85427-10-9.
- MIKEŠ, J., DVOŘÁK, J., DVOŘÁKOVÁ, V., KOPÁČ, L., ŠKOPOVÁ, V., ŠVESTKA, J., KANDA, A., KNAPP, V., KNAPPOVÁ, M., SALAČ, J. *Občanské právo hmotné. III. svazek.* 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2002, ISBN 80-86395-44-8.
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo v teorii a praxi.* 1. vyd. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-79-0.
- MIKEŠ, J., MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo: Praktická příručka.* 2. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, ISBN 80-7201-552-4.
- NESNÍDAL, J. *Občanský zákoník I. s komentářem.* Český Těšín: Poradce, 2012, ISBN 978-80-7365-336-1.
- SCHELLEOVÁ, I. *Dědictví a dědické právo.* 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, ISBN 978-80-251-1659-3.
- SCHLÜTER, W. *Erbrecht: ein Studienbuch.* 15. überarbeitete Aufl. München: Beck, 2004, ISBN 3-406-51691-2.
- SCHMOECKEL, M. *Erbrecht.* 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2006, ISBN 3-8329-1548-6.
- SVOBODA, E. *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie: k šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody.* Praha: Melantrich, 1939.
- TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanovisky srovnávací vědy právní.* Praha: Bursík a Kohout, 1905.

- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-257-8.

Kvalifikační práce:

- HEJTMÁNKOVÁ, K. Závěť a jiná pořízení na případ smrti. *Rigorózní práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. [cit. 29.11.2013] Dostupné na World Wide Web: < http://is.muni.cz/th/9102/pravf_r/rigorozni_prace_-_Klara_Hejtmankova.pdf>.

Odborné články:

- Dvořák, J. K aktuálním otázkám prohlášení občana za mrtvého. *Ad Notam*, 2004, č. 6.
- Eliáš, K. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, č. 5.
- Jindřich, M. Závěť a další listiny pro případ smrti. *Právní rádce*, 1996, č. 5.
- Kawulok, J. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, č. 4.
- Medunová, R. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 1994, č. 5.
- Muzikář, L. Dědické podíly a jejich výpočet (První část – dědění ze zákona, dědění ze závěti). *Ad Notam*, 1997, č. 1.
- Šešina, M. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, č. 3.
- Šubrtová, J. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, č. 5.

Soudní judikatura:

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 1979 sp. zn. 4 Cz 7/79.
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980 sp. zn. 11 co 127/80.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 19. 11. 1982 sp. zn. 4 Cz 64/82.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1983 sp. zn. 4 Cz 82/82.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Cz 61/86. In FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 28. 2. 1990, sp. zn. 4 Cz 8/90.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 1991 sp. zn. 4 Cz 56/1991.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 1997 sp. zn. 2 Cdon 988/96.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1883/96.

- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 10. 1997 sp. zn. 18 Co 171/97. In *Ad Notam*, 1998, č. 2.
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999 sp. zn. 18 Co 397/98. In *Ad Notam*, 2000, č. 3.
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999 sp. zn. 18 Co 385/98. In *Ad Notam*, 2000, č. 3.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 11. 1998 sp. zn. 21 Cdo 586/1998.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002 sp. zn. 30 Cdo 1143/2000.
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 1. 2002 sp. zn. 26 Co 131/2001. In *Ad Notam*, 2002, č. 6.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2001 sp. zn. 21 Cdo 372/2001.
- Usnesení ze dne 25. 2. 2003 sp. zn. 25 Cdo 1294/2001.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2003 sp. zn. 28 Cdo 361/2002.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 4. 2002 sp. zn. 30 Cdo 517/2002.
- SRNS 1634/2003. In FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2004 sp. zn. 30 Cdo 164/04. In *Ad Notam*, 2005, č. 4.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2005 sp. zn. 30 Cdo 1454/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 4. 2008 sp. zn. 21 Cdo 1744/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 11. 2011 sp. zn. 21 Cdo 190/2010. [cit. 22. 01. 2014] Dostupné na World Wide Web:
<http://www.nejvyssisoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0451460111496C62C1257B57003D48B4?openDocument&Highlight=0>.

Internetové zdroje:

BĚLOVSKÝ, P. *Občanské právo*. In: BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. et al. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009. [cit. 07. 12. 2013].
Dostupné na World Wide Web:
<http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/15_425-462_komunistickepravo-cz_Belovsky_Obcanske-pravo.pdf>.

Dědické právo v novém občanském zákoníku [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/informacni_brozury/MS_brozura_dedicke_pravo.pdf>.

Důvodová zpráva [cit. 06.12.2013]

Dostupné na World Wide Web:

<<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

Kittel, D. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, č. 2. [cit. 22. 01. 2014]
Dostupné na World Wide Web:

<http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf>.

Kolman, P. Vydědění dnes a dle nového občanského zákoníku (NOZ). [cit. 22. 01. 2014] Dostupné na World Wide Web:<<http://www.bulletin-advokacie.cz/vydedeni-dnes-a-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-noz?browser=full>>.

Nový zákon o zvláštních řízeních soudních [cit. 05. 12. 2013]

Dostupné na World Wide Web: <

<http://www.sagit.cz/pages/prehrub.asp?cd=685&typ=c>>.

ŘÍHA, M.; ŠOLCOVÁ, P. *Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku*. *Ad Notam*, 2011, č. 2. [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

<http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf>.

SALÁK, P. *Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského*. In: *Dny práva – 2011 – Days of Law: Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [cit. 01. 12. 2013]

Dostupné z World Wide Web:

<http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf>.

Zřeknutí se dědického práva [cit. 22. 01. 2014]

Dostupné na World Wide Web:

< <http://obcanskyzakonik.justice.cz/dedicke-pravo/konkretni-zmeny/zreknuti-se-dedickeho-prava/>>

Název práce

V českém jazyce:

Dědění ze závěti

V anglickém jazyce:

Testamentary inheritance

RESUMÉ

The purpose of my thesis is to analyse testamentary succession in Czech legal order according to the effective new Civil Code (89/2012 Sb.) and the previous Civil Code (40/1964 Sb.) in comparison with the German regulation, while performing their comparison and focuses on the implications for the recipients. The thesis is not limited to the succession title as a will but analyses other inheritance assumptions and some related legal institutes as well. The thesis is composed of six chapters, each of them dealing with different aspects of heirship and acquisition of property by inheritance.

Chapter One is introductory and takes acquaintance of the concept of Czech inheritance law, including its purpose, use of heirship and basic terminology used in the thesis. Part two describes the sources and basic principles which the Czech inheritance law system consists in.

Chapter Two is historical overview of the testamentary succession, especially in Czech countries.

Chapter Three deals with the general questions, i.e. mainly preconditions not only for the testament to become legal grounds to the succession.

Chapter Four focuses on the point of the thesis – will. The chapter is subdivided into eight parts. Parts One and Two define a concept of will and its purpose while next part introduces essential elements of testament. Next parts concentrate to decedent capacity to make a will (especially freewill) and other provides an outline of permissible forms of will. Next part explains the protection of a forced heir and provides options of testament deposition and finally last part appoints the variants of revocation of the last will.

Chapter Five deals with institutes which are connected to the testamentary inheritance, such as heritage contract and other testamentary dispositions.

Final chapter Six analyses the legal regulation of testamentary succession in Germany with description of institutes that are different from Czech legal regulation.

ABSTRAKT

Rigorózní práce pojednává o právní úpravě dědění ze závěti podle původního a nového občanského zákoníku a srovnává právní úpravu s úpravou německou. Celý obsah je rozdělen do 6 kapitol, které jsou následně členěny na podkapitoly, kde jsou podrobně vysvětleny pojmy, instituty a náležitosti k dané problematice. Tato práce je zaměřena především na výklad současného ustanovení dědického práva, které je doplněno rozhodovací činností soudů, tedy judikaturou. Současně je každá kapitola, která pojednává o nynější právní úpravě komparována se zněním původního občanského zákoníku. Součástí je i historický přehled, který počíná římským právem. V závěru je věnována celá kapitola německé právní úpravě dědění ze závěti, kde jsou zmíněny především ty instituty, které se liší od české právní úpravy.

ABSTRACT

The rigorous thesis provides an insight into legal regulation of testamentary succession in the civil code and new Civil Code in comparison with the German regulation. It is divided into six chapters that are further structured into sub-chapters where terms, institutes and other matters related to this subject are explained in depth. The thesis is mainly focused on interpretation of the current hereditary right that is combined with practice of the courts. In parallel is every chapter that discusses the current legislation, compared with the old civil code. The thesis also includes a historical overview, beginning with the Roman law. The last chapter analyses the legal regulation of testamentary succession in Germany with description of institutes that are different from Czech legal regulation.

Klíčová slova:

Dědění, závěť, zůstavitel

Key words:

inheritance, testament, testator